

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

**Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και οι Πολιτικές Εξελίξεις στην
μετά-Μουμπάρακ Εποχή**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεώργιος Σ. Καπράλος (ΑΜ: 1212Μ036)

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:
Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα
Βιβή Κεφαλά, Επίκουρος Καθηγήτρια
Ζαχαρούλα Καραγιαννοπούλου, Λέκτορας

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και οι Πολιτικές Εξελίξεις στην μετά-Μουμπάρακ Εποχή

Εισαγωγή – Από την «Αραβική» στην «Αιγυπτιακή Άνοιξη»	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Εξουσία και Πολιτική στην Αίγυπτο	12
1.1 Αναδρομή στην Νεότερη Πολιτική Ιστορία της Αιγύπτου	13
1.2 Η Αίγυπτος υπό το Καθεστώς Μουμπάρακ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Το Ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης»	22
2.1 Τα Αίτια της Εξέγερσης	22
2.2 Η Ανατροπή Μουμπάρακ	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Από τον Μουμπάρακ στον Μόρσι	34
3.1 Η Κυβέρνηση Σαφίκ	35
3.2 Η Κυβέρνηση Σαράφ	36
3.3 Η Κυβέρνηση Γκανζούρι	38
3.4 Συμπεράσματα της περιόδου Ιανουαρίου 2011-Ιουνίου 2012	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Ο Πολιτικός Ρόλος των «Αδελφών Μουσουλμάνων»	42
4.1 Ίδρυση και ιστορική πορεία των «Αδελφών Μουσουλμάνων»	43
4.2 Η ιδεολογική βάση των «Αδελφών Μουσουλμάνων» - Η διάσπαση ανάμεσα σε «Συστημικούς» και «αντι-Συστημικούς»	47
4.3 Η Πολιτική Στρατηγική των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στον δρόμο για την Εξουσία	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η Προεδρία Μόρσι	55
5.1 Η προεδρία Μόρσι και η «Μουσουλμανική Αδελφότητα»	58
5.2 Η προεδρία Μόρσι και το Στρατιωτικό Κατεστημένο	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Από την Ανατροπή Μόρσι στην Προεδρία Σίσι	63
6.1 «Επανάσταση» ή «Πραξικόπημα»	64
6.2 Η Υπηρεσιακή Προεδρία Μανσούρ	65
6.3 Η ανάδειξη Σίσι στην Προεδρία της Αιγύπτου	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 Η Σημασία της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» στο Περιφερειακό και Διεθνές Περιβάλλον	70
7.1 Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και η περιφερειακή ισορροπία	72
7.2 Η σημασία της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» στη Διεθνή Σταθερότητα	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 Συμπεράσματα από την «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και εκτιμήσεις για την μελλοντική πορεία της Αιγύπτου	78
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Αιγυπτιακή εξέγερση στις αρχές του 2011, ονομάστηκε «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο της ευρύτερης «Αραβικής Άνοιξης» που άλλαξε το πολιτικό σκηνικό στην Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική, με καθεστωτικές ανατροπές και έντονη πολιτική κινητικότητα. Στην Αίγυπτο, η εξέγερση του 2011, οδήγησε στον τερματισμό της Προεδρίας Μουμπάρακ και στη μετάβαση της χώρας σε ένα νέο περιβάλλον πολιτικών και διεθνοπολιτικών συνθηκών.

Βασικό ερώτημα παραμένει το κατά πόσο η πορεία και η έκβαση των εξελίξεων μετά την «Αιγυπτιακή Άνοιξη» ανταποκρίνεται στις προσδοκίες αυτών που επένδυσαν στην εξέγερση ως μία μορφή επανάστασης απέναντι στις κοινωνικές και πολιτικές στρεβλώσεις του παρελθόντος ή απλά η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» θα παραμείνει μία καθεστωτική αλλαγή. Η θέση μας είναι, ότι στην παρούσα φάση και παρά τις πολιτικές αλλαγές που συντελέστηκαν στην Αίγυπτο, η «ατελής» Αιγυπτιακή Δημοκρατία εξακολουθεί να είναι πηγή αστάθειας. Όπως θα αναλύσουμε και στη συνέχεια της μελέτης μας, η φροντίδα του νέου Προέδρου ελ-Σίσι να διασφαλίσει μία μορφή ενδοκρατικής τάξης και περιφερειακής σταθερότητας τον οδηγεί στη λήψη μέτρων που έρχονται σε αντίθεση με την δημοκρατική προοπτική της χώρας.

Σκοπός της Διπλωματικής Εργασίας είναι να εξετάσει, μέσα από την ανάλυση των πολιτικών εξελίξεων της περιόδου, Ιανουαρίου 2011 – Αυγούστου 2014, το παραπάνω ερώτημα, καθώς επίσης να αναδείξει ενδιαφέρουσες πτυχές της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» συγκρίνοντάς την με αντίστοιχες περιόδους αναταραχών στην σύγχρονη πολιτική ιστορία της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την έρευνα προσπαθούμε να απαντήσουμε:

α) Ποιές ομοιότητες ή διαφορές έχει η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» σε σχέση με άλλες προηγούμενες εξεγέρσεις στο σύγχρονο παρελθόν της χώρας, ποια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα αιτήματα, ο τρόπος δράσης των εξεγερμένων και των αντιπολιτευόμενων φορέων και ποια η αντίδραση του καθεστώτος και των δυνάμεων που το στηρίζουν.

β) Πώς οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες και οι πρωταγωνιστές των πολιτικών εξελίξεων στην μετά-Μουμπάρακ εποχή καθόρισαν το πολιτικό σκηνικό και το μέλλον της χώρας.

γ) Πώς οι πολιτικές εξελίξεις της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» επηρέασαν τις διεθνείς σχέσεις και το περιφερειακό περιβάλλον της Αιγύπτου.

Από την έρευνα προκύπτουν κυρίως τα κάτωθι συμπεράσματα:

α) Σε ότι αφορά τη σχέση της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» με την σύγχρονη πολιτική ιστορία της χώρας, τα κοινά χαρακτηριστικά που προκύπτουν συγκλίνουν στο διαχρονικό αίτημα του Αιγυπτιακού λαού για αξιοπρέπεια, αναπτυξιακή προοπτική, δημοκρατία, ελευθερίες και ισορροπία μεταξύ της κυρίαρχης Μουσουλμανικής παράδοσης και των έντονων Δυτικών προτύπων και επιρροών. Οι διαφορές εντοπίζονται στο γεγονός ότι πλέον των οικονομικών και θρησκευτικών αιτημάτων, έχουν προστεθεί ζητήματα πολιτικής συμμετοχής, εκπροσώπησης και διαφάνειας στη νομή της εξουσίας. Επίσης, ένα σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα, είναι ότι η εξάρτηση της Αιγυπτιακής οικονομίας από τις συνθήκες που επικρατούν στην διεθνή οικονομία, αποτελεί ιστορικά μοχλό και δείκτη πολιτικών αναταραχών στο εσωτερικό της χώρας, αφού κάθε φορά που η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται σε βαθιά κρίση, με διαφορά λίγων ετών, εκδηλώνονται πολιτικές εξεγέρσεις στην Αίγυπτο.

β) Σε ότι αφορά τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις, η πτώση Μουμπάρακ και η ανάδειξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας σε πρωταγωνιστή των πολιτικών εξελίξεων, δεν οδήγησε και στην αποδυνάμωση των διεφθαρμένων και διαπλεκόμενων μηχανισμών πολιτικής και οικονομικής εξουσίας στη χώρα, όπου συνδυαστικά με τις διαχειριστικές αδυναμίες και την ιδεολογική σύγχυση της Προεδρίας Μόρσι, υπονόμευσαν τον πολιτικό ρόλο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο. Ωστόσο, τα γεγονότα της περιόδου, Ιανουάριος 2011 – Αύγουστος 2014, επέφεραν μία πολύ σημαντική αλλαγή στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Αν και ο Αιγυπτιακός στρατός παραμένει κυρίαρχη ελίτ, πλέον ο εκάστοτε Αιγύπτιος Πρόεδρος θα εκλέγεται άμεσα από το λαό και δεν θα διορίζεται όπως γινόταν στο παρελθόν. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί μία σημαντική κατάκτηση του Αιγυπτιακού λαού, που δεν θα είχε ίσως επέλθει χωρίς την «Αιγυπτιακή Άνοιξη».

γ) Τέλος, οι σημαντικότερες επιπτώσεις της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» εντοπίζονται στις διεθνείς σχέσεις της χώρας και στο περιφερειακό της περιβάλλον.

Ως συνολική εκτίμηση θα λέγαμε ότι η πορεία της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» εξελίσσεται περισσότερο ως «καθεστωτική αλλαγή» παρά ως «επανάσταση».

Η μεθοδολογία για την εκπόνηση της μελέτης βασίστηκε πάνω στην μελέτη σχετικής ελληνικής και αγγλόφωνης βιβλιογραφίας, σε άρθρα, ακαδημαϊκές αναλύσεις και αναφορές για τα γεγονότα, σε δημοσιογραφικές πηγές και εκτιμήσεις κυβερνητικών παραγόντων και φορέων. Ποσοτικές και στατιστικές πληροφορίες κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα αντλήθηκαν μέσα από επίσημες εκθέσεις διεθνών οργανισμών. Το χρονικό εύρος της έρευνας περιορίζεται στην περίοδο, Ιανουάριος 2011 – Αύγουστος 2014, που διαδραματίζονται και τα κυριότερα γεγονότα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης». Οι ιστορικές αναφορές αποτελούν εργαλείο κατανόησης και ερμηνείας των γεγονότων και των καταστάσεων που οδήγησαν στην «Αιγυπτιακή Άνοιξη» προκειμένου να καταδειχθεί η συνέχεια και να αναδειχθούν οι διαφοροποιήσεις μέσα στην ιστορική διαχρονία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την «Αραβική» στην «Αιγυπτιακή Άνοιξη»

Η πολιτική ιστορία του Αραβικού κόσμου χαρακτηρίζεται από ένα επαναλαμβανόμενο κύκλο κρίσεων και αλλαγών που προκαλούνται, κυρίως, από τους μεταβαλλόμενους διεθνείς συσχετισμούς και τους εσωτερικούς Αραβικούς ανταγωνισμούς. Τα σύγχρονα κράτη της Αραβικής Μέσης Ανατολής προέκυψαν μέσα από την κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (1923), και τα σύνορά τους ορίστηκαν από τις αποικιακές δυνάμεις της Βρετανίας και της Γαλλίας. Η περιοχή χωρίστηκε σε ζώνες επιρροής στη βάση των οποίων δημιουργήθηκαν αυθαίρετες κρατικές οντότητες με αυθαίρετα σύνορα. Τα πράγματα περιπλέχθηκαν περισσότερο με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ στις 14 Μαΐου 1948¹, πυροδοτώντας την πιο πολύπλοκη διεθνή κρίση του 20ού αιώνα – την αραβοϊσραηλινή διένεξη². Η ήττα των Αράβων στον πόλεμο της Παλαιστίνης το 1949, επηρέασε σημαντικά τις εξελίξεις που ακολούθησαν³.

Οι πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό των Αραβικών κρατών και κυρίως οι συνθήκες στο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον, έφεραν, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, σημαντικές ανατροπές και πολιτικές εξελίξεις που από τη μία ενίσχυσαν τον Αραβικό εθνικισμό, αλλά από την άλλη εμβάθυναν τις μεταξύ τους διαφορές περιπλέκοντας το ήδη πολύπλοκο σκηνικό. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Αμερικανού υφυπουργού εξωτερικών, William Burns, όταν σε μία ομιλία του ανέφερε ότι η Μέση Ανατολή είναι ένα μέρος που σπάνια απουσιάζουν οι πεσιμιστές και δύσκολα βγαίνουν λάθος οι σκεπτικιστές⁴. Οι διαφορές μεταξύ των Αραβικών κρατών εστιάζουν σε τρία σημεία – στις σχέσεις με το Ισραήλ και τη στάση τους στο Παλαιστινιακό ζήτημα, στις σχέσεις με τον Δυτικό, κυρίως Αμερικανικό, παράγοντα, και στις αλληλοκατηγορίες για καθεστωτική υπονόμευση είτε μεταξύ των Μπααθικών καθεστώτων με τις Μοναρχίες είτε μεταξύ των Μοναρχιών. Έτσι, για περισσότερο από μισό αιώνα ο Αραβικός κόσμος βρίσκεται σε διαρκή αναταραχή και στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος άλλοτε ως η κοιτίδα του ισλαμικού πολιτισμού (ή του ισλαμικού εξτρεμισμού), άλλοτε ως η περιοχή με τα μεγαλύτερα

¹ Ηρακλείδης (1991), σελ. 36.

² Κούτσης (1992), σελ. 10.

³ Κούτσης (1992), σελ. 233.

⁴ Burns (2013)

κοιτάσματα πετρελαίου στον κόσμο, και άλλοτε ως ο γεωπολιτικός χώρος των σημαντικότερων θαλασσιών διαύλων διεθνούς εμπορίου⁵.

Οι διεθνείς συνθήκες, ωστόσο, και οι ενδο-Αραβικοί ανταγωνισμοί, δεν άφησαν περιθώριο για τον εκσυγχρονισμό των Αραβικών κοινωνιών και την ανάπτυξη των πολιτικών τους θεσμών. Το πολιτικό σύστημα στον αραβικό κόσμο είναι εξαιρετικά περίπλοκο και στηρίζεται σε ευαίσθητες ισορροπίες. Η νεότερη πολιτική ιστορία της περιοχής εξελίχθηκε από τις σουλτανικές δομές στην αποικιοκρατία και από τον αραβικό εθνικισμό στη σημερινή κατάσταση, όπου αυταρχικά καθεστώτα κυβερνούν για πολλές δεκαετίες, αδύναμα να παρακολουθήσουν πλέον τις ανάγκες στο εσωτερικό των κοινωνιών τους. Στο πολιτικό φάσμα κυριαρχούν πρώην στρατιωτικές φυσιογνωμίες, ισχυροί ηγέτες φυλών και οικογενειών, πολυσυλλεκτικοί πολιτικοί σχηματισμοί, ισλαμικά κόμματα με σύγχρονη προσέγγιση των πολιτικών πραγμάτων και ακραίες ισλαμικές οργανώσεις που απορρίπτουν συνολικά το πολιτικό παιχνίδι, στρεφόμενες στον πολιτικό αναθεωρητισμό και έχοντας άμεσες ή έμμεσες σχέσεις με οργανώσεις που για πολλά κράτη της Δύσης χαρακτηρίζονται ως τρομοκρατικές. Από το πολιτικό σκηνικό δεν λείπουν οι ομάδες πίεσης των διαφόρων θρησκευτικών δογμάτων και εθνικών μειονοτήτων, οι μη-κυβερνητικές οργανώσεις και ακτιβιστές⁶. Παρά το γεγονός ότι το πολιτικό φάσμα εμφανίζεται πλουραλιστικό, στην πραγματικότητα είναι συνασπισμοί γύρω από προσωπικότητες με ασαφή ιδεολογικά χαρακτηριστικά. Οπότε, οι όποιες αλλαγές και ανατροπές που συντελέστηκαν στο παρελθόν, επικεντρώθηκαν στη νομή της εξουσίας, αγγίζοντας ελάχιστα τη βάση των Αραβικών κοινωνιών με τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων να γίνονται ολόένα και πιο απαιτητικές.

Η μεταστροφή της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά την εκλογή του Προέδρου Ομπάμα⁷ και το ξέσπασμα της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης με τον

⁵ Κούτσης (1992), σελ. 10.

⁶ Κοψαχείλης, σελ. 111.

⁷ Από την Ιρανική Επανάσταση του 1979 μέχρι και το 2008, η Αμερικανική εξωτερική πολιτική στον Αραβικό κόσμο στηριζόταν στην προσπάθεια ανάσχεσης της Ρωσίας, στην ανάσχεση των μη-ελεγχόμενων από τις ΗΠΑ ακραίων ισλαμιστικών στοιχείων, στην ενεργειακή ασφάλεια και στον στρατιωτικό έλεγχο της περιοχής. Μετά το 2008 έχουμε μία σαφή μεταστροφή που στηρίζεται στην προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων με το Ιράν, στην ίδρυση ανεξάρτητου πλέον Παλαιστινιακού κράτους, στην ισόρροπη μεταχείριση του Ισραήλ έναντι των Αράβων, ενδεχομένως στην δημιουργία Κουρδικού κράτους, στη μείωση της Αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στον Αραβικό κόσμο και τέλος λόγω των πολύ μεγάλων αποθεμάτων σχιστολιθικού αερίου στις ΗΠΑ, η Αμερικανική πολιτική

περιορισμό της πιστωτικής επέκτασης διεθνώς – γεγονότα που συνέπεσαν την περίοδο 2008-2010 – άσκησαν ακόμη μεγαλύτερη πίεση στις Αραβικές κοινωνίες, οπότε ήταν πλέον ζήτημα χρόνου η εκδήλωση της κοινωνικής δυσαρέσκειας. Οι εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο δεν ήταν ούτε ξαφνικές ούτε τυχαίες. Ήταν το αποτέλεσμα χρόνιων ζυμώσεων στο εσωτερικό των αραβικών κοινωνιών και αντίδραση στις ευρύτερες διεθνοπολιτικές εξελίξεις. Η «Αραβική Άνοιξη» είχε αρχικά εκτιμηθεί πως επρόκειτο για μία παν-αραβική εξέγερση. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για λαϊκές εξεγέρσεις, η κάθε μία με τα δικά της χαρακτηριστικά, ανάλογα με το μέγεθος των προβλημάτων και την αντίδραση των καθεστώτων τους. Η αντίδραση των καθεστώτων προς τις λαϊκές διαμαρτυρίες ήταν ανάλογη της δυνατότητάς τους να μεταρρυθμιστούν⁸.

Στις 18 Δεκεμβρίου του 2010, μετά από ένα δραματικό γεγονός στην Τυνησία⁹ ξέσπασε αυτό που στη συνέχεια ονομάστηκε «Αραβική Άνοιξη». Ετυμολογικά ο όρος «Άνοιξη» για τον χαρακτηρισμό των εξεγέρσεων του 2011 στον Αραβικό κόσμο είναι δανεισμένος από την εξέγερση της «Άνοιξης της Πράγας» του 1968 στην πρώην Τσεχοσλοβακία. Ωστόσο, σαν όρος, «Αραβική Άνοιξη», αναφέρεται για πρώτη φορά σε ένα άρθρο του καθηγητή Marc Lynch στο περιοδικό *Foreign Policy* στις 6 Ιανουαρίου, 2011¹⁰. Σήμερα, με τον όρο «Αραβική Άνοιξη» αναφερόμαστε στις εξεγέρσεις του 2010-2011 που ξέσπασαν στην Τυνησία, την Αίγυπτο, την Λιβύη, το Μπαχρέιν, στη Συρία και στην Υεμένη, καθώς και στις μαζικές αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις στην Αλγερία, το Ιράν, το Ιράκ, την Ιορδανία, το Μαρόκο, το Ομάν, το Τζιμπουτί, το Κουβέιτ, το Λίβανο, στα Παλαιστινιακά εδάφη, στη Μαυριτανία, στη Σαουδική Αραβία και στο Σουδάν. Οι κινητοποιήσεις και οι εξεγέρσεις είχαν τη λαϊκή στήριξη και συμμετοχή, και μόνο στη συνέχεια έτυχαν της στήριξης των οργανωμένων πολιτικών φορέων. Στο καθολικό αίτημα για αλλαγή, οι αραβικές κοινωνίες βρέθηκαν πιο έτοιμες από τα κόμματα και τις

επιθυμεί την απεξάρτησή της από την Σαουδική Αραβία στα ζητήματα της ενεργειακής ασφάλειας. Sadjadpour και Wehrey (2014) και Mead (August 23, 2013).

⁸ Κοψαχείλης, σελ. 110.

⁹ Η απόγνωση και οικονομική εξαθλίωση ενός νεαρού Τυνήσιου, του Μοχάμεντ Μπουαζίζι, τον οδήγησαν να αυτοπυρποληθεί δημόσια στις 17 Δεκεμβρίου, 2010. Ήταν το γεγονός που πυροδότησε τις εξεγέρσεις.

¹⁰ Lynch Marc (2011)

οργανώσεις. Οι κινητοποιήσεις στον αραβικό κόσμο, δεν έστειλαν μήνυμα μόνο στα καθεστώτα τους, αλλά στον πολιτικό τους κόσμο συνολικά¹¹.

Οι εξελίξεις δημιούργησαν προβληματισμό για το μέλλον. Εύστοχα αναρωτήθηκε ο πρώην υπουργός εξωτερικών της Ιορδανίας, Marwan Muasher λέγοντας «... ποιο θα είναι εκείνο το Αραβικό σημείο αναφοράς που θα αντικαταστήσει το παλαιό καθεστώς και σταδιακά θα δημιουργήσει δημοκρατικούς θεσμούς, θα διαχειριστεί τις διαφορές ανάμεσα στις φατρίες και θα προάγει την ατομική αξιοπρέπεια, ή μήπως τελικά θα αποδειχθούν πιο ανθεκτικοί οι σκληροπυρηνικοί και οι εξτρεμιστές της μίας ή της άλλης πλευράς ...»¹². Η «Αραβική Άνοιξη» έχει ήδη αφήσει το αποτύπωμά της στην ιστορία της περιοχής. Στην Τυνησία υπήρξε καθεστωτική αλλαγή. Στην Λιβύη οδήγησε στην πτώση του καθεστώτος Καντάφι και σε μία εμφύλια σύγκρουση με καταστρεπτικά αποτελέσματα για το μέλλον της χώρας. Στη Συρία, μετά από έντονο διεθνοπολιτικό παρασκήνιο και σφοδρές συγκρούσεις, το καθεστώς Άσαντ δείχνει να έχει ισχυρά ερείσματα και να αντέχει, όμως ούτε η χώρα ούτε το πολιτικό της σκηνικό μπορούν να επιστρέψουν στο *status quo ante*. Στην Υεμένη επίσης άλλαξε το πολιτικό σκηνικό, ενώ στα υπόλοιπα κράτη οι εξεγέρσεις κατεστάλησαν βίαια. Τα Αραβικά κράτη που βρέθηκαν στον κυκλώνα της «Αραβικής Άνοιξης», από ισχυρά συγκεντρωτικά κράτη μετατρέπονται σε μικρά ανίσχυρα κρατίδια που διέπονται από θρησκευτικούς διαχωρισμούς και διαχωρισμούς μεταξύ των φυλών.

Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» είναι μία ξεχωριστή περίπτωση. Η Αίγυπτος, ιστορικά και ως εθνο-κρατική οντότητα, δεν είναι κατασκευάσμα των γεωπολιτικών συνθηκών των αρχών του 20ού αιώνα. Ο Αιγυπτιακός λαός έχει ιστορία και παρουσία στη γη του Νείλου εδώ και χιλιετίες. Από τους Φαραώ και τους Μαμελούκους μέχρι τις μέρες μας, ασκείται πολιτική κυριαρχία με κέντρο τον ίδιο γεωγραφικό χώρο που περικλείουν τα σύνορα του σύγχρονου Αιγυπτιακού κράτους. Ωστόσο η δομή της κοινωνίας και του πολιτικού συστήματος αποκλείει διαχρονικά τη μεγάλη μάζα των Αιγυπτίων από τη συμμετοχή τους στα πολιτικά πράγματα. Η χώρα διοικείται από κυρίαρχες ελίτ με τον λαό να βρίσκεται πολιτικά αποκλεισμένος και οικονομικά εγκλωβισμένος στον αγώνα για επιβίωση. Το ζήτημα της πολιτικής συμμετοχής, εμφανίζεται για πρώτη φορά στις πολιτικές ζυμώσεις στα τέλη του 19^{ου}

¹¹ Κοψαχείλης (2011), σελ. 112.

¹² Burns (2013)

αιώνα και έκτοτε ο αγώνας για την επιβίωση του Αιγυπτιακού λαού προσλαμβάνει και έντονο πολιτικό, εκτός από κοινωνικό ή οικονομικό, χαρακτήρα.

Η πρόσφατη εξέγερση στην Αίγυπτο - αυτό που ονομάζουμε «Αιγυπτιακή Άνοιξη» - εκδηλώθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2011, σχεδόν ένα μήνα μετά την εξέγερση στην Τυνησία. Το ειδικό βάρος της χώρας ιστορικά, θρησκευτικά, πολιτισμικά, γεωπολιτικά και γεωοικονομικά, και ο ρόλος της στην περιφερειακή ασφάλεια, της προσδίδουν ξεχωριστή θέση στις εξελίξεις. Ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Μπούτρος-Γκάλι είχε γράψει για την Αίγυπτο ότι εξακολουθεί ιστορικά και γεωγραφικά να τοποθετείται ως το κέντρο του Αραβικού κόσμου¹³. Το θρησκευτικό Πανεπιστήμιο Αλ Αζάρ στο Κάιρο είναι το ανώτατο πνευματικό κέντρο της Μουσουλμανικής παιδείας. Δεν είναι όμως μόνο η ιστορία και η γεωγραφία της Αιγύπτου που την καθιστούν ξεχωριστή. Είναι πολύ σημαντική ως αγορά και ως εμπορική πύλη εισόδου των Δυτικών εμπορικών συμφερόντων στον Αραβικό κόσμο. Ο Βοηθός Γραμματέας του Γραφείου Οικονομικών και Επιχειρηματικών Θεμάτων του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, Charles Rivkin, σε πρόσφατη ομιλία του, δήλωσε για την Αίγυπτο ότι αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη αγορά για τα αμερικανικά προϊόντα στη Μέση Ανατολή, είναι δεύτερη σε άμεσες αμερικανικές επενδύσεις καθώς επίσης είναι η πολυπληθέστερη αραβική χώρα με ένα αυξανόμενο πληθυσμό νέων ανθρώπων που αναζητούν οικονομικές ευκαιρίες, πολιτικές ελευθερίες και πολιτισμική υπερηφάνεια¹⁴. Σε όλη την πολιτική ιστορία του Αραβικού κόσμου η Αίγυπτος πρωτοστάτησε. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανάγκη της Αιγυπτιακής κοινωνίας να αποτινάξει τον ξένο - κυρίως Βρετανικό - έλεγχο, καθώς και η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, οδήγησε μερίδα του στρατού στην ανατροπή της μοναρχίας το 1952, και στην εγκαθίδρυση μιας ιδιότυπης Αραβικής Δημοκρατίας στη χώρα. Η πολιτική του Νάσσερ έτυχε μεγάλης αποδοχής από τον Αιγυπτιακό λαό και ενέπνευσε εθνικιστικά κινήματα σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο. Η μετέπειτα πολιτική του διαδόχου του Σαντάτ και το άνοιγμα προς τη Δύση, καθώς και η ρεαλιστική προσέγγιση των σχέσεων με το Ισραήλ, έφερε την Αίγυπτο πολύ κοντά στις ΗΠΑ. Αυτή η αλλαγή στάσης της Αιγύπτου επηρέασε και τη στάση άλλων Αραβικών κρατών (π.χ. της Ιορδανίας), αλλά επίσης η προσέγγιση με τις ΗΠΑ διέυρυνε και τις διαφορές ανάμεσα στους «κοσμικούς» και τους

¹³ Boutros-Ghali (1982)

¹⁴ Rivkin (2014).

Ισλαμιστές. Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» αποτελεί επίσης ιδιαίτερη περίπτωση λόγω του ότι κρατάει τα κλειδιά της περιφερειακής ασφάλειας¹⁵. Το 1996, πολύ πριν το ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης», σε άρθρο του περιοδικού *Foreign Affairs*, είχε γραφτεί: « Λόγω της γεωγραφικής της τοποθεσίας, η πολιτική σταθερότητα της Αιγύπτου είναι καθοριστική για την περιφερειακή ανάπτυξη και τις σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Στις πιο πρόσφατες δεκαετίες η γεωγραφική εγγύτητα της χώρας με σημαντικά πετρελαϊκά πεδία και η ανάμιξή της στην αραβοϊσραηλινή ειρηνευτική διαδικασία είναι σημαντική για την ευημερία πολλών βιομηχανικών χωρών και συμβάλλει στη σταθερότητα της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση του Προέδρου Χόσνι Μουμπάρακ έχει προβάλει ως φράγμα ενάντια στον σημαντικότερο ίσως μακροπρόθεσμο κίνδυνο στην περιοχή – τον ακραίο Ισλαμικό φονταμενταλισμό. Η κατάρρευση του καθεστώτος Μουμπάρακ ενδεχομένως να βλάψει τα αμερικανικά συμφέροντα περισσότερο ακόμη και από την Ιρανική Επανάσταση στο παρελθόν. Η αραβοϊσραηλινή ειρηνευτική διαδικασία, που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για περίπου είκοσι χρόνια στην περιοχή, μπορεί να πληγεί ανεπανόρθωτα. Μία ασταθής Αίγυπτο θα υπονομεύσει το αμερικανικό διπλωματικό σχέδιο για την απομόνωση του φονταμενταλισμού και του εξτρεμισμού από την Αλγερία μέχρι την Τουρκία»¹⁶.

Στις διεθνείς σχέσεις πολλά εξαρτώνται από τον τρόπο εξέλιξης κάθε μεμονωμένου επεισοδίου¹⁷, όμως και κανένα μεμονωμένο επεισόδιο δεν εκδηλώνεται στο κενό. Υπάρχουν κοινά σημεία και αναφορές μεταξύ της νεότερης πολιτικής ιστορίας της Αιγύπτου και της «Αιγυπτιακής Άνοιξης».

¹⁵ Ορισμένοι αναλυτές αμφισβητούν τον κομβικό ρόλο της Αιγύπτου στην περιφερειακή ασφάλεια εκτιμώντας ότι το ρόλο αυτό τον διαδραματίζει η Συρία, βλ. Wright (2013).

¹⁶ Chase, Hill and Kennedy, σελ. 40.

¹⁷ The Economist (2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εξουσία και Πολιτική στην Αίγυπτο

Κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών του 2011, το Αιγυπτιακό πολιτικό σύστημα ταρακουνήθηκε από ένα πολιτικό σεισμό, καθώς η τριακονταετής εξουσία του Προέδρου Χόσνι Μουμπάρακ τερματίστηκε υπό το βάρος της λαϊκής εξέγερσης¹⁸. Για τους μελετητές της πολιτικής ιστορίας της Αιγύπτου αυτή η καθεστωτική αλλαγή δεν εξέπληξε. Τους τελευταίους δύο αιώνες, η λαϊκή δυσарέσκεια και οι συγκρούσεις στην κορυφή της πολιτικής, έχουν παίζει καθοριστικό ρόλο στην εναλλαγή προσώπων και ηγετών στην εξουσία της χώρας. Δεν είναι όμως μόνο η πίεση των λαϊκών στρωμάτων και η βίαιη εξωτερίκευσή της που καθορίζουν τις πολιτικές εξελίξεις στην Αίγυπτο. Η νεότερη πολιτική ιστορία της Αιγύπτου κυριαρχείται και καθορίζεται από την ύπαρξη, κυρίως, τριών πόλων πολιτικής ισχύος. Η μεταξύ τους ισορροπία καθορίζει και την έκβαση των πολιτικών εξελίξεων στη χώρα.

Ο πρώτος πόλος αποτελείται από την εκάστοτε πολιτική ελίτ καθώς και τη δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια στη χώρα. Δηλαδή, από τη μία είναι ο πυρήνας της πολιτικής εξουσίας εκφραζόμενος από τον εκάστοτε Πασά – Χεδίβη – Αντιβασιλέα και τέλος Βασιλιά πριν περάσουμε στους εκάστοτε Προέδρους της χώρας, ενώ από την άλλη έχουμε τον πυρήνα της πολιτικής εξουσίας σε σχέση με τους τοπικούς άρχοντες, τους θρησκευτικούς ηγέτες, τη δικαστική εξουσία και το στρατό.

Στον δεύτερο πόλο βρίσκεται η ίδια η Αιγυπτιακή κοινωνία - η μεσαία και κατώτερη τάξη της χώρας. Έχοντας πολύ ισχυρή αγροτική βάση, και παρά το γεγονός ότι η χώρα από την αρχαία εποχή ήταν εξαγωγέας σιτηρών για τις μεγαλύτερες αυτοκρατορίες της ιστορίας¹⁹, ο ίδιος ο λαός βρίσκεται σε μόνιμη οικονομική εξαθλίωση και υψηλή ανεργία. Οι προοπτικές τους ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Η μόρφωση μόνο για λίγους που έχουν τους οικονομικούς πόρους να πληρώσουν ιδιωτικούς δασκάλους και σχολεία. Τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα εξαιρετικά περιορισμένα, ιδιαίτερα για όσους έχουν διαφορετική άποψη από την κρατούσα. Αυτή λοιπόν η κοινωνία συχνά – ιδιαίτερα σε περιόδους μεγάλων γεωπολιτικών αλλαγών και οικονομικών κρίσεων – εξεγείρεται. Και ενώ τα αιτήματα

¹⁸ Teti και Gernasio (2011), σελ. 30

¹⁹ Καλιτσουνάκης Δ., Δερτιλής Π., Τσιμάρας Μ. (1959) σελ.15, και Χέριν Τ. (2006) σελ.74,75.

τους έχουν διαχρονικά φιλελεύθερο χαρακτήρα, υπέρ των κοινωνικών και πολιτικών ελευθεριών, στην πραγματικότητα, λόγω των πολιτικών συνθηκών, τα αιτήματα αυτά, βρίσκουν παραδοσιακά έκφραση μέσα από τους δύο πιο συντηρητικούς φορείς στο Αιγυπτιακό πολιτικό σύστημα – τον στρατό και το ισλαμιστικό κίνημα.

Τέλος, στον τρίτο πόλο βρίσκονται τα συμφέροντα και οι ανταγωνισμοί των μεγάλων δυνάμεων και η εξάρτηση της χώρας από τον λεγόμενο ξένο παράγοντα. Από την εποχή που η Αίγυπτος ήταν τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και ιδιαίτερα από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα μέχρι και το 1875 η Αίγυπτος βρίσκεται υπό Γαλλική επιρροή. Από το 1875 και μέχρι το 1952 η χώρα ουσιαστικά αποτελεί Βρετανικό προτεκτοράτο, ενώ κατά την «Δημοκρατική» της περίοδο από το 1952 μέχρι και σήμερα πέρασε από την Σοβιετική επιρροή αρχικά, στην Αμερικανική σφαίρα επιρροής αργότερα.

Η δυναμική και οι ισορροπίες που διαμορφώνονται ανάμεσα σε αυτούς τους τρεις πόλους καθορίζουν τελικά και τις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα, οι οποίες όμως κατά κανόνα επηρεάζουν και αφορούν τις θέσεις στην κορυφή της εξουσίας και τον γεωπολιτικό προσανατολισμό της Αιγύπτου, και πολύ λιγότερο αφορούν την καθημερινότητα του λαού ή βελτιώνουν τις προοπτικές της ζωής του. Η ιστορική αναδρομή στην σύγχρονη πολιτική ιστορία της χώρας δίνει μία καλύτερη εικόνα για το χθες, το παρόν και το μέλλον της «Αιγυπτιακής Άνοιξης».

1.1 Αναδρομή στη Νεότερη Πολιτική Ιστορία της Αιγύπτου (1801-1981)

Η νεότερη πολιτική ιστορία της Αιγύπτου θα μπορούσε να διαιρεθεί γενικά σε τρεις μεγάλες περιόδους. Η πρώτη περίοδος καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1801 έως και το 1875 και είναι μία περίοδος διεκδίκησης μεγαλύτερης αυτονομίας από την Οθωμανική Πύλη αλλά και κλιμακούμενης εξάρτησης στο Δυτικό παράγοντα. Η δεύτερη περίοδος καλύπτει το διάστημα από το 1875 έως και το 1952 και χαρακτηρίζεται από τον Βρετανικό έλεγχο αλλά και την εμφάνιση των στοιχείων εκείνων που θα συνθέσουν αργότερα τις δύο ισχυρότερες πολιτικές προσεγγίσεις στη χώρα – τον αραβικό εθνικισμό που θα βρει πρακτικά έκφραση στους κόλπους του στρατού και το ισλαμιστικό κίνημα ως αντίβαρο στα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά αδιέξοδα του λαού. Η τρίτη περίοδος καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1952 έως τις μέρες μας. Είναι η περίοδος της «Αιγυπτιακής Δημοκρατίας» που αγωνίζεται να ισορροπήσει μεταξύ «κοσμικών» και ισλαμιστικών επιρροών.

Ο Καθηγητής Αλέξανδρος Κούτσης²⁰ τοποθετεί στις αρχές του 19^{ου} αιώνα την επισκόπηση της νεότερης πολιτικής ιστορίας της Αιγύπτου διότι είναι το σημείο καμπής από όπου η Αίγυπτος από μία Οθωμανική κτήση καθίσταται σταδιακά αυτόνομο κράτος εξαρτώμενο ωστόσο από τη Μεγάλη Βρετανία. Με την αποχώρηση των Γαλλικών στρατευμάτων το 1801 από την Αίγυπτο, στην εξουσία της χώρας ανέρχεται μία έντονα ηγετική προσωπικότητα, αυτή του Μουχάμαντ Αλι ως Πασά της Αιγύπτου. Η φιλοδοξία του να κάνει την Αίγυπτο σύγχρονο κράτος με περιφερειακή ισχύ τον οδήγησε στην εξόντωση της παλαιάς άρχουσας τάξης των Μαμελούκων²¹ αναδεικνύοντας μία νέα τάξη «αστών» αποτελούμενη από υπηκόους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με σαφώς Δυτικό προσανατολισμό όπως ήταν οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι, και οι Έλληνες. Προώθησε τον οικονομικό και διοικητικό εκσυγχρονισμό με στόχο την συγκέντρωση της εξουσίας από τους περιφερειακούς άρχοντες στο κέντρο του κράτους και στο πρόσωπο του Πασά. Στις διεθνείς σχέσεις της χώρας η αναδιοργάνωση και ο εκσυγχρονισμός του στρατού έφερε και την περιφερειακή επέκταση ανατολικότερα. Για τους Γάλλους, ο Μουχάμαντ Αλι ήταν ο μεγάλος αναμορφωτής της Αιγύπτου, ενώ για τους Βρετανούς αντιπροσώπευε απειλή των συμφερόντων της αυτοκρατορίας στο δρόμο προς τις Ινδίες. Η εξουσία του διήρκεσε μέχρι και το 1849.

Σταθμό στην πολιτική ιστορία της Αιγύπτου και κεντρικό σημείο αναφοράς για την ενεργότερη εμπλοκή του ξένου παράγοντα στα πολιτικά πράγματα της Αιγύπτου απετέλεσε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ²² και η λειτουργία της το 1869. Η γεωστρατηγική σημασία της Αιγύπτου αποκτά εξέχουσα θέση στο παγκόσμιο στρατηγικό σχεδιασμό και η χώρα μπαίνει στο στόχαστρο των μεγάλων δυνάμεων της εποχής. Ο γεωπολιτικός και οικονομικός της έλεγχος θα καθορίζει έκτοτε τις σχέσεις του ξένου παράγοντα με την Αίγυπτο.

Το 1863, ο διορισμός του Ισμαήλ Πασά ως αντιβασιλέα της Αιγύπτου αποτελεί καμπή στις σχέσεις της χώρας με το Δυτικό κόσμο. Κύριοι στόχοι του νέου Πασά ήταν η μεγαλύτερη αυτονομία από την Οθωμανική Πύλη κάτι που πέτυχε το 1866, και η μεταμόρφωση της Αιγύπτου σε ευρωπαϊκό κράτος γεγονός που σήμαινε ότι εκτός από βιομηχανική ανάπτυξη η Αίγυπτος θα έπρεπε να κάνει και βήματα προς

²⁰ Κούτσης (1992).

²¹ Ολοκληρώθηκε το 1811 με την κατάσχεση της περιουσίας των Μαμελούκων και την φορολόγηση των εσόδων από τα βακούφια. Κούτσης (1992), σελ. 125.

²² Η κατασκευή ξεκίνησε στις 25 Απριλίου 1859 και ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 1869.

την απόκτηση σύγχρονων πολιτικών θεσμών. Έτσι προωθήθηκε η ανάπτυξη ενός πρώιμου είδους κοινοβουλευτισμού με την δημιουργία ενός 75-μελούς Συμβουλίου Αντιπροσώπων με συμβουλευτικό και όχι νομοθετικό χαρακτήρα αποτελούμενο κατόπιν άμεσης εκλογής από κοινοτάρχες και θρησκευτικούς ηγέτες. Αντίθετα όμως με ότι συνέβη με την εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ευρώπη, το γεγονός ότι η «αστική» τάξη δεν εκπροσωπείται θεσμικά σε αυτό το πρώιμο κοινοβουλευτικό σχήμα της Αιγύπτου, θα έχει επιπτώσεις στην μετέπειτα πολιτική πορεία της χώρας. Ουσιαστικά ο εκσυγχρονισμός της χώρας επικεντρώθηκε στα μεγάλα έργα υποδομής που η χρηματοδότησή τους μέσω δανείων με υψηλά επιτόκια έφερε τη χώρα σε κατάσταση επικίνδυνης εξάρτησης της από τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία. Η περίοδος κατά την οποία η Αίγυπτος άρχισε να δανείζεται ήταν ευνοϊκή. Ο Αμερικανικός εμφύλιος πόλεμος (1861-1865) είχε εκτοξεύσει τις τιμές βάμβακος στα ύψη και αυτό έδινε περιθώριο στον ηγεμόνα της Αιγύπτου να δανείζεται. Το τέλος του Αμερικανικού εμφυλίου και η αποκατάσταση της ισορροπίας στις αγορές στέρησε αυτή τη δυνατότητα, με αποτέλεσμα η χώρα να βρεθεί υπερδανεισμένη και χωρίς την ευχέρεια νέας χρηματοδότησης. Αυτό το στοιχείο σηματοδότησε και το πέρασμα του ελέγχου της Αιγύπτου από την Οθωμανική Πύλη στην Γαλλία και κυρίως στην Μεγάλη Βρετανία. Το 1875, στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει χρήματα για την αποπληρωμή τοκοχρεολυσίων, ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου αναγκάζεται να πουλήσει τις μετοχές του (το 44% του μετοχικού κεφαλαίου) της Suez Canal Company στην Μεγάλη Βρετανία²³. Αυτή η κίνηση είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση της εξάρτησης από τη Γαλλία και την ενίσχυση του ρόλου της Μεγάλης Βρετανίας στη χώρα. Το 1876 επιβάλλεται στην Αίγυπτο το καθεστώς του «Διττού Ελέγχου» από την Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία. Από τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν ξεσπά μία σοβαρότατη οικονομική κρίση με αποτέλεσμα έντονη κοινωνική αναταραχή στη χώρα. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η τότε παγκόσμια οικονομία είχε από το 1873 εισέλθει σε μία μεγάλη οικονομική κρίση - ονομάστηκε Μεγάλη Οικονομική Δυσπραγία (Long Depression 1873-1879 ή 1873-1896) – από την οποία τουλάχιστο η Μεγάλη Βρετανία εξήλθε επίσημα το 1896. Η οικονομική κρίση στην Αίγυπτο πυροδότησε και πολιτική κρίση. Το 1879 η διαμάχη μεταξύ του Αιγυπτιακού Συμβουλίου με τις δυνάμεις του Διττού Ελέγχου οδήγησαν μετά από πιέσεις Βρετανών και Γάλλων στην απομάκρυνση του Ισμαήλ και την

²³ Kopsacheilis (2013), σελ. 122,123.

αντικατάστασή του από τον γιό του Μουχάμαντ Ταουφίκ. Την περίοδο εκείνη, της πολιτικής και οικονομικής κρίσης, ο Αιγυπτιακός στρατός, για πρώτη φορά, παίρνει θέση στις εξελίξεις εναντίων των μέτρων λιτότητας και του ξένου οικονομικού και πολιτικού ελέγχου.

Η δεύτερη περίοδος της νεότερης πολιτικής ιστορίας της Αιγύπτου καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1875 και φτάνει μέχρι το 1952. Είναι μία περίοδος που η Αίγυπτος από καθεστώς αυτόνομης Οθωμανικής κτήσης γίνεται ουσιαστικά Βρετανικό προτεκτοράτο και στη συνέχεια αποκτά την πλήρη ανεξαρτησία της μέχρι και την Επανάσταση του 1952 όπου τερματίζεται και το καθεστώς της Αιγυπτιακής Μοναρχίας. Είναι μία περίοδος έντονων πολιτικών ζυμώσεων στο εσωτερικό της Αιγυπτιακής κοινωνίας. Οι εξελίξεις της δεκαετίας του 1870 συνέβαλαν στην αποκρυστάλλωση του Αιγυπτιακού εθνικού κινήματος, ειδικά στους κόλπους των αξιωματικών του Αιγυπτιακού στρατού²⁴. Ο νέος Χεδίβης είναι όργανο του ξένου παράγοντα. Ο στρατός αντιδρά και απαιτεί ανάκτηση του ελέγχου της χώρας. Η εσωτερική πολιτική αναταραχή οδηγεί σε Βρετανική στρατιωτική επέμβαση και κατάληψη της Αιγύπτου τον Σεπτέμβριο του 1882. Από το 1882 μέχρι και το 1914 η Αίγυπτος θα βρεθεί υπό τον πλήρη έλεγχο της Μεγάλης Βρετανίας. Το 1904 με την «Εγκάρδια Συνεννόηση» (μεταξύ Βρετανίας και Γαλλίας) καταργείται ουσιαστικά το καθεστώς του διττού ελέγχου και καθορίζεται το διεθνές καθεστώς της διώρυγας του Σουέζ. Το πρακτικό αποτέλεσμα για την Αίγυπτο είναι η οικονομική αποφόρτιση και η σχετική ευημερία που έφερε άνοδο της Αιγυπτιακής αστικής τάξης παράλληλα με την ανάπτυξη του Αιγυπτιακού εθνικισμού και του Πανισλαμικού κινήματος. Το 1914, με το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η Αίγυπτος ανακηρύσσεται Βρετανικό προτεκτοράτο προκειμένου η Μεγάλη Βρετανία να θέσει υπό τον άμεσο έλεγχό της τη διώρυγα του Σουέζ. Το 1917 αναλαμβάνει νέος αντιβασιλέας της Αιγύπτου ο Αχμάντ Φουάντ του οποίου η εξουσία θα διαρκέσει μέχρι και το 1936. Στο μεταξύ, το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου φέρνει και το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, στις 28 Φεβρουαρίου 1922 η Αίγυπτος ανακηρύσσεται ανεξάρτητο κράτος, ενώ το 1923 εγκαθιδρύεται συνταγματική Μοναρχία στη χώρα. Από το 1920 μέχρι και το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, στην πολιτική σκηνή της Αιγύπτου κυριαρχούν οι Βρετανοί, τα Ανάκτορα

²⁴ Κούτσης (1992), σελ. 135.

και το κόμμα Ουάφντ. Το Ουάφντ ιδρύθηκε από τον Σαάντ Σαγκλούλ στα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου με κεντρικό σύνθημα την εθνική ανεξαρτησία της Αιγύπτου από τον ξένο παράγοντα. Βάζοντας ως κεντρικό στόχο την εκδίωξη των Βρετανών από την χώρα, το Ουάφντ ήθελε σύμμαχο το παλάτι και επέλεξε πολιτικά να μην συγκρουστεί με τη μοναρχία. Έτσι, όσο το Ουάφντ άρχισε να ταυτίζεται στα μάτια του κόσμου με το «παλαιό καθεστώς» τόσο το ρόλο της πραγματικής (εξωκοινοβουλευτικής) αντιπολίτευσης ασκούσε η «Μουσουλμανική Αδελφότητα»²⁵. Τον Απρίλιο του 1936 ο Βασιλιάς Φουάντ πεθαίνει και αντικαθίσταται από το γιό του Φαρούκ που θα είναι και ο τελευταίος Αιγύπτιος μονάρχης. Ωστόσο η δεκαετία του 1930 είναι περίοδος μεγάλης οικονομικής ύφεσης για την Αίγυπτο, ύφεσης που κατά κανόνα χτυπάει τα λαϊκά στρώματα και την αστική τάξη επιβαρύνοντας τις πολιτικές διεργασίες στο εσωτερικό της χώρας. Πάλι εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η οικονομική ύφεση στην Αίγυπτο ακολουθεί με διαφορά ενός-δύο ετών την Μεγάλη Οικονομική Ύφεση (Great Depression) του 1929-32 στην παγκόσμια οικονομία. Το γεγονός ότι ξεσπούν μεγάλες οικονομικές υφέσεις στην Αίγυπτο μετά από το ξέσπασμα παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων δείχνει το βαθμό εξάρτησης ή αλληλεξάρτησης της Αιγυπτιακής οικονομίας σε σχέση με την διεθνή οικονομία. Το 1937, με την Συνθήκη του Μοντρέ καταργείται ένα προσβλητικό για την Αίγυπτο καθεστώς - το καθεστώς των Διομολογήσεων - που εξασφάλιζε φορολογική και δικαστική ασυλία επιλεκτικά σε ξένους υπηκόους στη χώρα. Στην Αίγυπτο της δεκαετίας του 1930, ο εθνικισμός και ο φιλελευθερισμός αρχίζουν να χάνουν έδαφος και παραχωρούν τη θέση τους σε νέα ιδεολογικά ρεύματα. Από τη μία έχουμε άνοδο ενός ιδιότυπου Αραβικού μαρξισμού και από την άλλη έχουμε την εμφάνιση της οργάνωσης των «Αδελφών Μουσουλμάνων» με έντονα θρησκευτικά και πολιτικά στοιχεία από το Ισλάμ. Και για τις δύο πολιτικές τάσεις, ωστόσο, κυρίαρχο θέμα ήταν η απεξάρτηση της χώρας από τον Βρετανικό έλεγχο. Στις 4 Φεβρουαρίου 1942 η περικύκλωση του βασιλικού μεγάρου από Βρετανικές δυνάμεις οδήγησε μεγάλη μερίδα αξιωματικών του στρατού στο συμπέρασμα ότι μόνο η ανατροπή (και όχι η μεταρρύθμιση) του καθεστώτος θα απελευθέρωνε την Αίγυπτο από το Βρετανικό ζυγό. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα δεδομένα για τη Μεγάλη Βρετανία είχαν ριζικά αλλάξει. Το 1946 συνομολογήθηκε μεταξύ Βρετανίας και Αιγύπτου συμφωνία οριστικής απομάκρυνσης των Βρετανικών δυνάμεων από την χώρα. Όμως

²⁵ Ηρακλείδης (1991), σελ. 138.

το γεγονός που συνετέλεσε καταλυτικά στην αλλαγή της ροής των πολιτικών πραγμάτων στην Αίγυπτο ήταν η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948 και η ήττα των Αραβικών δυνάμεων από τους Ισραηλινούς στον Πόλεμο της Παλαιστίνης. Ο Πρώτος Αραβο-ισραηλινός πόλεμος και το ζήτημα των Παλαιστινίων αποτέλεσαν τον καταλύτη για τους «Ελεύθερους Αξιωματικούς» με αρχηγό τον Συνταγματάρχη Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσσερ να προχωρήσουν σε ανατροπή του καθεστώτος. Ο Νάσσερ είχε επαφές με τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους», κυρίως μέσω του Σαντάτ, με το κόμμα Ουάφντ και με ομάδες Μαρξιστών, καλύπτοντας έτσι όλο το ιδεολογικό φάσμα της αντιπολίτευσης²⁶.

Η τρίτη περίοδος είναι η εποχή της «ατελούς» Αιγυπτιακής Δημοκρατίας με το στρατό να διαδραματίζει κεντρικό πολιτικό ρόλο στη χώρα²⁷. Το 1952, με την Επανάσταση των Ελεύθερων Αξιωματικών (πραξικόπημα της 23^{ης} Ιουλίου, 1952) εκδιώχθηκε ο Βασιλιάς Φαρούκ από την εξουσία και τα ηνία της χώρας ανέλαβε ο Νάσσερ. Από το 1952 μέχρι και σήμερα η ηγετική φυσιογνωμία του εκάστοτε Αιγύπτιου Προέδρου αφήνει το στίγμα της στην πολιτική ιστορία της χώρας καθώς οι πολιτικοί ηγέτες είναι κυρίως προϊόντα της ιδιοσυγκρασίας τους και οι πολιτικές τους εδράζονται στις προσωπικότητές τους, στην διαδικασία κοινωνικοποίησής τους, στις ιδέες και την κοσμοθεωρία τους²⁸. Έτσι, κύριο χαρακτηριστικό του Αιγυπτιακού πολιτικού συστήματος από το 1952 μέχρι και το 2011 είναι η συγκεντρωτική ηγεσία. Ο Νάσσερ υποστήριζε ότι το Δυτικού τύπου πολυκομματικό σύστημα δημοκρατίας είναι ακατάλληλο για τις αραβικές χώρες και το δικαιολογούσε λέγοντας ότι ένα τέτοιο σύστημα στην Αίγυπτο θα διαιωνίζε τη φεουδαρχία και τα ξένα συμφέροντα στη χώρα²⁹. Το καθεστώς Νάσσερ που διαδέχθηκε το Βασιλιά Φαρούκ εγκατέστησε τη δική του εξουσία χωρίς να διαθέτει ουσιαστικές γνώσεις κρατικής διοίκησης, πολλές φορές αυτοσχεδιάζοντας, και χωρίς σαφές πολιτικό και ιδεολογικό σχέδιο. Διακεκριμένοι αραβολόγοι, όπως ο Π.Γ. Βατικιώτης, χαρακτηρίζουν την Αίγυπτο στα χρόνια του Νάσσερ, ως «στρατοκρατία», ως ένα καθεστώς που δεν συνιστά μεν «στρατιωτική ολιγαρχία», αλλά στο οποίο την κύρια επιρροή και συμμετοχή έχει ο στρατός δρώντας ως μία νέα πολιτική ελίτ³⁰. Ο Νάσσερ ήθελε να εκσυγχρονίσει την

²⁶ Ηρακλείδης (1991), σελ. 139.

²⁷ Kirkpatrick, 29/1/2013.

²⁸ Shama (2013).

²⁹ Ηρακλείδης (1991), σελ. 139.

³⁰ Ηρακλείδης (1991), σελ. 139 και P.J. Vatikiotis (1984), σελ. 186.

Αίγυπτο και έβλεπε τον στρατό ως το πιο αξιόπιστο όχημα για να το πετύχει. Οι απόψεις του είχαν «κοσμικό» χαρακτήρα και ήθελε να δει τα Αραβικά κράτη ενωμένα όχι όμως στη βάση του Ισλαμισμού. Ήταν σοσιαλιστής αλλά όχι κομμουνιστής και πάνω από όλα ήταν ένας χαρισματικός αξιωματικός που έβλεπε τον στρατό ως νησίδα σταθερότητας και κέντρο αναφοράς³¹. Το ζήτημα της ασφάλειας ήταν κυρίαρχο για την Αίγυπτο και η ήττα στον πόλεμο του 1967 ήταν καταλυτική για το καθεστώς Νάσσερ και τον ίδιο το Νάσσερ. Ο Νάσσερ πέθανε από καρδιακή προσβολή στις 28 Σεπτεμβρίου 1970.

Τον Νάσσερ διαδέχθηκε στην εξουσία ο Ανουάρ Σαντάτ. Ο Σαντάτ υστερούσε κατά πολύ ως ηγετική προσωπικότητα έναντι του προκατόχου του, είχε όμως επαφές και ισχυρή υποστήριξη από κύκλους προσκείμενους στην «Μουσουλμανική Αδελφότητα» η οποία είχε πολλούς οπαδούς στο εσωτερικό της Αιγυπτιακής κοινωνίας. Ο Σαντάτ αναδείχθηκε σε ηγέτη ρεαλιστή και μεγάλο μεταρρυθμιστή, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις διεθνείς σχέσεις της χώρας, ενώ παρά τις προσπάθειές του να εκσυγχρονίσει οικονομικά και δομικά την Αιγυπτιακή κοινωνία τελικά δεν τα κατάφερε. Μέσα από σημαντικές κινήσεις κατάφερε να γίνει ο κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού. Η πρώτη κίνηση έγινε το 1972 με την εκδίωξη των Σοβιετικών συμβούλων από την Αίγυπτο. Η δεύτερη κίνηση ήταν η σχετική επιτυχία του Αιγυπτιακού στρατού το 1973 με τον Αραβο-ισραηλινό πόλεμο³². Μία τρίτη και στρατηγικής σημασίας κίνηση του Σαντάτ ήταν το άνοιγμα προς τη Δύση που άλλαξε και τη δομή της Αιγυπτιακής οικονομίας. Με αυτή την κίνηση ο Σαντάτ κέρδισε την εμπιστοσύνη των Δυτικών, ενώ στο εσωτερικό προσεταιρίστηκε τα μεσαία και ανώτερα στρώματα της κοινωνίας³³. Η στροφή του Σαντάτ προς τη Δύση σχετίζεται και με μία μεταβολή στην γεωστρατηγική σκέψη της Αιγύπτου. Εγκαταλείπεται ο «Παναραβισμός» και προτεραιότητα δίνεται στα ιδιαίτερα εθνικά συμφέροντα της Αιγύπτου έναντι του προγενέστερου ρόλου ως προστάτη των συνολικών Αραβικών συμφερόντων. Προς το τέλος της προεδρίας του, και όσο ο Σαντάτ έκανε γενναία ανοίγματα προς τη Δύση και το Ισραήλ, στο εσωτερικό γινόταν ολοένα και πιο αυταρχικός. Στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής, από την δεκαετία του 1950, η Αίγυπτος υπήρξε κράτος μονοκομματικό. Αρχικά υπήρχε η Εθνική

³¹ Friedman (July 3, 2013).

³² Επιχείρηση «Badr». Ήταν η μεγάλη επιτυχία των Αιγυπτιακών δυνάμεων που αιφνιδίασαν τους Ισραηλινούς στην έναρξη του πολέμου του Yom Kippur και που κατάφεραν να καταλάβουν την περιοχή του Σινά.

³³ Ηρακλείδης (1991), σελ. 143.

Ένωση, στη συνέχεια ακολούθησε η Αραβική Σοσιαλιστική Ένωση, και τέλος, από το 1978 και έκτοτε υπάρχει το Εθνικό Δημοκρατικό κόμμα. Αυτό το μονοκομματικό σύστημα ο Σαντάτ το είχε χωρίσει σε ιδεολογικές τάσεις χαρτογραφώντας το ως δεξιά, κέντρο και αριστερά³⁴. Ωστόσο, λίγο πριν από τη δολοφονία του, ο Σαντάτ είχε διατάξει την σύλληψη όλων των πολιτικών του αντιπάλων, από την άκρα δεξιά μέχρι την άκρα αριστερά. Έτσι, όταν δολοφονήθηκε στις 6 Οκτωβρίου 1981, είχε πια αποξενωθεί από τη βάση του Αιγυπτιακού λαού. Η δολοφονία του Σαντάτ από ακραία Ισλαμιστικά στοιχεία άφησε ένα κενό το οποίο γρήγορα έκλεισε η ανάδειξη του Μουμπάρακ στον Προεδρικό θώκο.

1.2 Η Αίγυπτος υπό το Καθεστώς Μουμπάρακ

Στις 14 Οκτωβρίου 1981 ο Χόσνι Μουμπάρακ διαδέχθηκε τον Σαντάτ στο Προεδρικό αξίωμα της χώρας. Γεννημένος το 1928, στρατιωτικός με λαμπρή καριέρα, σπουδές και διπλωματική εμπειρία, το 1973 προήχθη στον βαθμό του πτεράρχου. Τον Απρίλιο του 1975 ονομάστηκε Αντιπρόεδρος της Αιγύπτου και το 1978 διορίστηκε αντιπρόεδρος του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος της Αιγύπτου. Μετά τη δολοφονία του Σαντάτ έγινε ο 4ος Πρόεδρος της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου και πρόεδρος του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος.

Ο Μουμπάρακ βρήκε τη χώρα σε κακή κατάσταση. Η Αίγυπτος λόγω της Συνθήκης Ειρήνης με το Ισραήλ βρέθηκε απομονωμένη από τον υπόλοιπο Αραβικό κόσμο, ωστόσο με προσεκτικά βήματα ο νέος Πρόεδρος άρχισε να ξανακερδίζει την εμπιστοσύνη των Αράβων. Όμως παράλληλα υπήρχαν σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Από τη μία το μεγάλο χρέος, η εξάρτηση από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και το Δυτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, την Αμερικανική βοήθεια και τα πετροδολάρια (κυρίως από τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κατάρ και τη Σαουδική Αραβία) και από την άλλη η δραματική αύξηση του δογματικού-ακραίου ισλαμισμού. Με καλούς πολιτικούς χειρισμούς πέτυχε το 1989 να γίνει η Αίγυπτος ξανά δεκτή στους κόλπους του Αραβικού Συνδέσμου. Στον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου το 1991, η Αίγυπτος τάχθηκε υπέρ του Κουβέιτ και έστειλε δυνάμεις εναντίον του Ιράκ. Σε αντάλλαγμα, οι ΗΠΑ, η Ευρώπη και τα κράτη του Αραβικού Κόλπου χάρισαν στην Αίγυπτο χρέη ύψους περίπου 20 δισ. δολαρίων. Τον Ιούνιο του

³⁴ Ηρακλείδης (1991), σελ. 140.

1995 φέρεται να έλαβε χώρα μια δολοφονική απόπειρα εναντίον του με εμπλεκόμενη την ισλαμιστική οργάνωση Αλ-Γκαμάα αλ-Ισλαμίγια. Ακολούθησαν έρευνες και συλλήψεις ισλαμιστών. Το 1999 συνελήφθησαν 20.000 άτομα, τα οποία σχετίζονταν με επαναστατικές ισλαμικές οργανώσεις. Η στάση του Μουμπάρακ άλλαξε στον δεύτερο πόλεμο του Ιράκ, το 2003. Ο Αιγύπτιος πρόεδρος τάχθηκε εναντίον της εισβολής στο Ιράκ, τονίζοντας ότι έπρεπε πρώτα να επιλυθεί η Ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση, ενώ ενδιαφέρθηκε ενεργά για την επίλυση του Παλαιστινιακού. Μάλιστα, το 2008 πέτυχε την κατάπαυση του πυρός ανάμεσα στο Ισραήλ και την Χαμάς.

Στην εσωτερική πολιτική της Αιγύπτου, με το δημοψήφισμα της 25^{ης} Μαΐου, 2005 τροποποιήθηκε το Σύνταγμα της χώρας με σημαντικό ποσοστό αποδοχής (82,9%). Στις Προεδρικές εκλογές της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 2005, ο Μουμπάρακ επανεξελέγη με 88,6% των ψήφων, αλλά με χαμηλή συμμετοχή. Την ίδια χρονιά το κυβερνών Εθνικό Δημοκρατικό κόμμα κέρδισε και τις βουλευτικές εκλογές. Στις 11 και 18 Ιουνίου του 2007, διεξήχθησαν και εκλογές για την Άνω Βουλή, στις οποίες το Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα κέρδισε συνολικά 84 έδρες επί συνόλου 88. Νέες Συνταγματικές αλλαγές εγκρίθηκαν με δημοψήφισμα στις 26 Μαρτίου του 2007. Στην πραγματικότητα το καθεστώς Μουμπάρακ συστηματικά επεδίωκε τη δίωξη των πολιτικών του αντιπάλων με πιο χαρακτηριστική περίπτωση τη σύλληψη και καταδίκη σε πενταετή καταναγκαστικά έργα του Αϊμάν Νούρ, το 2005. Οι ΗΠΑ αντέδρασαν καταδικάζοντας το γεγονός και ζήτησαν την απελευθέρωση του Νούρ. Δύο ακόμη ζητήματα που δυναμιτίζουν το εσωτερικό πολιτικό σκηνικό είναι η διάθεση του Μουμπάρακ για εγκαθίδρυση κληρονομικού καθεστώτος στην Προεδρία της χώρας, και η επέκταση του Νόμου Εκτάκτου Ανάγκης όπου είναι σε ισχύ από το 1981, οπότε και δολοφονήθηκε ο προκάτοχος του Μουμπάρακ, Σαντάτ.

Τον Ιανουάριο του 2011 ξέσπασαν πολύνεκρες ταραχές και διαδηλώσεις, με αίτημα την παραίτηση του Μουμπάρακ. Στις 1 Φεβρουαρίου 2011 ο πρόεδρος ανακοίνωσε ότι δεν θα έθετε ξανά υποψηφιότητα στις προεδρικές εκλογές. Οι διαδηλωτές απέρριψαν την πρότασή του. Στις 5 Φεβρουαρίου 2011 τα μέλη του κυβερνώντος Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος. Στις 10 Φεβρουαρίου σε διάγγελμα του ο Μουμπάρακ ανακοίνωσε τη μεταβίβαση μέρους των προεδρικών εξουσιών στον αντιπρόεδρο Ομάρ Σουλεϊμάν. Στις 11 Φεβρουαρίου ο αντιπρόεδρος Ομάρ Σουλεϊμάν ανακοίνωσε την παραίτησή του Μουμπάρακ από το προεδρικό αξίωμα και τη μεταβίβαση της εξουσίας στο Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το Ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης»

Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» ξεκίνησε με μαζικές διαδηλώσεις και συγκρούσεις στις 25 Ιανουαρίου του 2011. Σε ολόκληρη τη χώρα εκδηλώθηκαν διαδηλώσεις, απεργίες και καταλήψεις πλατειών. Κέντρο των διαδηλώσεων η πρωτεύουσα Κάιρο και η πλατεία Ταχρίρ, που αναδείχθηκε και σε σύμβολο της Επανάστασης, ενώ εξεγέρσεις σημειώθηκαν και σε άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας, όπως στο Σουέζ και την Αλεξάνδρεια. Αφορμή για τις διαδηλώσεις ήταν τα δραματικά γεγονότα στην Τυνησία που οδήγησαν στην εκδίωξη του προέδρου της χώρας, Μπεν Άλι, στις αρχές του 2011³⁵. Στην Αίγυπτο, το λαϊκό αίτημα ήταν ανάλογο – ο τερματισμός του τριακονταετούς καθεστώτος Μουμπάρακ. Πίσω από τη λαϊκή διαμαρτυρία κρύβονταν πολύ βαθύτερα αίτια συσσωρευμένα εδώ και πολλές δεκαετίες. Τα συνθήματα για «αξιοπρέπεια» (*karama*) και «ελευθερία» (*hurriyyah*)³⁶, έκρυβαν τα ουσιαστικά και πιεστικά προβλήματα της Αιγυπτιακής κοινωνίας που σχετίζονται με την επιβίωση και την προοπτική του λαού.

2.1 Τα Αίτια της Εξέγερσης (25 Ιανουαρίου – 11 Φεβρουαρίου 2011)

Τα αίτια που πυροδοτούν τις κοινωνικές εκρήξεις στην Αίγυπτο είναι σχεδόν τα ίδια εδώ και τουλάχιστο δύο αιώνες. Παρά το γεγονός ότι κάθε εποχή έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και συνακόλουθα προβλήματα, η πραγματικότητα είναι ότι τα πιεστικά προβλήματα της Αιγυπτιακής κοινωνίας δεν έχουν βρει στοιχειώδη ανταπόκριση και λύση από τις εκάστοτε εξουσίες στη χώρα. Διαχρονικά, η λαϊκή αγανάκτηση οδηγούσε σε εξεγέρσεις μέχρι να επέλθει καθεστωτική αλλαγή η οποία εξελισσόταν σε αυταρχικό καθεστώ όπου με τη βία προσπαθούσε να καλύψει και όχι να λύσει τα πραγματικά προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα, τα προβλήματα που οδήγησαν στην «Αιγυπτιακή Άνοιξη» καλύπτουν όλο το φάσμα – από πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα μέχρι θέματα οικονομικής και δημογραφικής φύσης.

³⁵ Awad and Dixon (2011).

³⁶ Lesch (2011)

Η «ατελής» Αιγυπτιακή Δημοκρατία

Ένα από τα σημαντικότερα πολιτικά αίτια που πυροδότησαν τη λαϊκή εξέγερση στην Αίγυπτο είναι η «ατελής³⁷» Αιγυπτιακή Δημοκρατία. Έχει χαρακτηριστεί από πολλούς αναλυτές ως «ατελής», διότι τα κύρια χαρακτηριστικά της δεν παραπέμπουν στα χαρακτηριστικά των σύγχρονων Δημοκρατιών, αντίθετα παραπέμπει σε μία έντονα προσωποκεντρική και αυταρχική εξουσία του Προέδρου χωρίς σύγχρονη πολιτική εκπροσώπηση των διαφορετικών πολιτικών τάσεων. Για μία μερίδα του Αιγυπτιακού λαού, κυρίως τις νεότερες γενιές με πανεπιστημιακή εκπαίδευση, το ζήτημα της πολιτικής εκπροσώπησης είναι κεντρικό και επιτακτικό καθώς οι προσφερόμενες πολιτικές επιλογές αποκλείουν μεγάλο κομμάτι των νέων Αιγυπτίων από τη συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στη χώρα. Και ενώ το σύστημα είναι θεωρητικά ανοικτό για τους ενήλικους άνδρες, υπάρχει πρακτικά αποκλεισμός σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή των γυναικών. Επιπρόσθετα, η απαίτηση για εκδημοκρατισμό έχει εντελώς διαφορετικό νόημα για την μεγάλη μάζα των Αιγυπτίων σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο στη Δύση. Σύμφωνα με σχετικές έρευνες, το αίτημα για δημοκρατία στην Αίγυπτο είναι συνυφασμένο με πολύ πρακτικά ζητήματα όπως κοινωνικές και οικονομικές απολαβές, αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανεργίας, λύσεις για το στεγαστικό πρόβλημα και άλλα. Για τους Αιγυπτίους, το αίτημα για εκδημοκρατισμό δεν παραπέμπει σε πολιτικές ελευθερίες και πολιτικά δικαιώματα³⁸. Εκμεταλλευόμενος τις αδυναμίες της «ατελούς» Αιγυπτιακής Δημοκρατίας, ο Μουμπάρακ, ιδιαίτερα μετά το 2005, προσπάθησε να εγκαταστήσει ένα νέο Φαραωνικό καθεστώς στη χώρα τοποθετώντας το γιό του στη θέση του Προέδρου. Οι ενέργειές του, όμως, υπονόμευσαν και τη βάση της ίδιας της εξουσίας του Προέδρου που εδράζεται στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας. Από την εποχή του Νάσσερ ο στρατός ήταν η κυρίαρχη ελίτ και μέσα από τους κόλπους του θα αναδεικνύονταν οι εκάστοτε ηγέτες της χώρας. Στο ερώτημα γιατί ο Αιγυπτιακός στρατός αποδέχθηκε εύκολα την παραίτηση Μουμπάρακ, η απάντηση βρίσκεται ακριβώς στην στρατηγική του Μουμπάρακ να διαλύσει τόσο την «Μουσουλμανική Αδελφότητα», σε πρώτη φάση χρησιμοποιώντας τον στρατό, ενώ σε δεύτερη φάση σχεδίαζε την ίδια την υπονόμευση του στρατού ως κυρίαρχης ελίτ και καθυπόταξης

³⁷ Kaplan (2004), σελ. 214.

³⁸ Meguid, Al-Banna, Korayem, El-Din (2011), p.4.

του στο Φαραωνικό καθεστώς³⁹. Αυτό που στρατός και κοινωνία έβλεπαν, ήταν η προσπάθεια του Μουμπάρακ να μεταβάλει μία στρατοκρατούμενη Δημοκρατία σε δυναστικό κράτος⁴⁰.

Το καθεστώς Εκτάκτου Ανάγκης και το Αστυνομοκρατούμενο κράτος

Ένα άλλο πολύ σοβαρό ζήτημα, ήταν η διαιώνιση του καθεστώτος Εκτάκτου Ανάγκης στη χώρα. Αναφερόμενος στην Αμερικανική κοινωνία, ο πρώην Αμερικανός πρόεδρος Χάρι Τρούμαν είχε δηλώσει ότι *«τα ακραία και αυθαίρετα μέτρα ασφαλείας πλήττουν την ίδια την καρδιά της ελεύθερης κοινωνίας. Οφείλουμε να επαγρυπνούμε διαρκώς απέναντι σε εκείνους που είναι έτοιμοι να υπονομεύσουν την ελευθερία στο όνομα της ασφάλειας»*⁴¹. Με το πρόσχημα της ασφάλειας, το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης που διατηρούνταν αμείωτο από το 1981, είχε γίνει βρόγχος για την Αιγυπτιακή κοινωνία. Το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης έδινε την δυνατότητα στις υπηρεσίες ασφαλείας και στην μυστική αστυνομία της Αιγύπτου να ελέγχει ασφυκτικά την κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας, να αποτελεί κράτος μέσα στο κράτος (*mukhabarat*)⁴² και αυτό δεν ήταν πλέον ανεκτό από τους Αιγυπτίους. Πιο συγκεκριμένα ο Πρόεδρος της χώρας είχε την εξουσία – την οποία ασκούσε μέσω του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εσωτερικών – να ελέγχει τις κινήσεις ιδιωτών, να συλλαμβάνει πολίτες χωρίς εισαγγελική παραγγελία, να παρακολουθεί τις επικοινωνίες, να παρακολουθεί και να απαγορεύει εκδόσεις (έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα) που εκτιμά ότι απειλούν τα συμφέροντα της χώρας, να απαγορεύει συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις, να φυλακίζει χωρίς να έχει προηγηθεί δίκη, και να δικάζει πολίτες σε στρατοδικεία. Ιδιαίτερα μετά το 1990, όπου υπήρξε στη χώρα έξαρση της Ισλαμικής τρομοκρατίας, η αστυνομοκρατία ενισχύθηκε. Όταν το 1997, Ισλαμιστικές οργανώσεις, και κυρίως οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, επίσημα αποκήρυξαν την βία, η αστυνομική βία αντί να περισταλεί αντίθετα ενισχύθηκε περισσότερο. Η αυθαιρεσία των δυνάμεων ασφαλείας ξεπερνούσε τα όρια ακόμη και μιας προβληματικής «Δημοκρατίας» όπως αυτή της Αιγύπτου. Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία ήταν πολύ συχνά τα βασανιστήρια, οι παράνομες φυλακίσεις και οι

³⁹ Osman (2010).

⁴⁰ Mead (August 23, 2013)

⁴¹ Παπακωνσταντίνου (2005), σελ. 9.

⁴² Gerges (2012)

κατασκευασμένες δίκες⁴³. Η κατάσταση αυτή είχε δραματικά επιβαρύνει την Αιγυπτιακή κοινωνία, και η άρση του καθεστώτος Εκτάκτου Ανάγκης ήταν ένα από τα κυρίαρχα αιτήματα των εξεγερμένων.

Φραγμένη κοινωνία

Στην Αιγυπτιακή κοινωνία δεν ήταν μπλοκαρισμένο μόνο το πολιτικό σύστημα αλλά και η οικονομική δραστηριότητα. Ήταν ο συνδυασμός ενός μπλοκαρισμένου πολιτικού συστήματος, μιας φραγμένης οικονομίας και της εκτεταμένης διαφθοράς – μία κατάσταση που στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται ως *crony capitalism*. Όταν οι ελίτ ελέγχουν την οικονομία, συχνά χρησιμοποιούν την ισχύ τους για να δημιουργούν μονοπωλιακές καταστάσεις μπλοκάροντας την είσοδο νέων επιχειρήσεων και ανθρώπων στην οικονομική και εμπορική διαδικασία. Αυτό ακριβώς ήταν το καθεστώς για δεκαετίες στην Αίγυπτο κάτω από την Προεδρία Μουμπάρακ. Η κυβέρνηση και ο στρατός ελέγχανε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της οικονομίας, σύμφωνα μάλιστα με ορισμένες εκτιμήσεις ελέγχανε περίπου το 40% της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα. Ακόμη και όταν προχώρησαν στην φιλελευθεροποίηση του συστήματος, φρόντισαν ένα μεγάλο ποσοστό της οικονομικής δραστηριότητας να περιέλθει στα χέρια πολιτικών φίλων του Μουμπάρακ και του γιού του Γκαμάλ. Μεγάλες επιχειρήσεις απολάμβαναν από το κράτος ασφάλεια και μεγάλα συμβόλαια καθώς και αδικαιολόγητα μεγάλες χρηματοδοτήσεις από τις κρατικές τράπεζες. Οι επιχειρηματίες πίσω από αυτό το σύστημα κρατικής και οικονομικής διαπλοκής εξασφάλιζαν για τους εαυτούς τους και για τους κυβερνώντες πλούτο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, η οικογένεια Μουμπάρακ εικάζεται πως διαθέτει περιουσία άνω των 70 δις δολαρίων⁴⁴. Το ξένο κεφάλαιο στη χώρα, προκειμένου να επιβιώσει, έπρεπε να συνεργαστεί και να ελέγχεται από τους τοπικούς μεγιστάνες. Παράλληλα δεν υπήρχε καμία πιθανότητα ανάδειξης νέων μεγάλων επιχειρηματιών πέρα από αυτούς που το σύστημα προέκρινε. Αν συνυπολογίσει κανείς και τις παλαιές παραδοσιακές πρακτικές της δωροδοκίας για οποιαδήποτε εμπορική ή επιχειρηματική δραστηριότητα ή διοικητική διευκόλυνση, είναι αντιληπτό το πόσο δύσκολο ήταν για την οικονομία να λειτουργήσει με σύγχρονους όρους επιχειρηματικότητας και ανοικτής αγοράς.

⁴³ Lesch (2011).

⁴⁴ Acemoglu (2012).

Διεθνοποιημένη οικονομία και εξάρτηση

Μία πρόσθετη αιτία που συνετέλεσε στο ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» είναι η μεγάλη εξάρτηση της οικονομίας από τις συνθήκες που επικρατούν στην διεθνή οικονομία, τις αγορές και το παγκόσμιο εμπόριο. Τόσο την περίοδο της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης του τέλους του 19^{ου} αιώνα όσο και κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης του 1929-30, η Αιγυπτιακή οικονομία κτυπήθηκε από οικονομικές υφέσεις που είχαν σαφώς πολιτικό αντίκτυπο πέρα από το κοινωνικό κόστος. Έτσι, και η εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 επηρέασε την αγορά κρατικών και εταιρικών ομολόγων και τη δυνατότητα του φθηνού δανεισμού, επηρέασε καθοριστικά το εξαγωγικό εμπόριο των διεθνοποιημένων Αιγυπτιακών επιχειρήσεων, καθώς επίσης ανέβασε κάθετα τις τιμές των βασικών τροφίμων σε ότι αφορά την αγορά των commodities. Η Αιγυπτιακή κοινωνία, σε μεγάλο ποσοστό, στηρίζεται για την επιβίωσή της στην κρατική επιδότηση των τιμών σε πολλά είδη και κοινωνικά αγαθά. Η κάθετη αύξηση του δημοσίου χρέους της χώρας σε συνδυασμό με το κλείσιμο της στρόφιγγας των διεθνών χρηματοδοτήσεων την περίοδο 2008-10, αύξησαν την πίεση στο ζήτημα της επιδότησης των τιμών.

Υψηλό κόστος διαβίωσης

Οι υψηλές τιμές των τροφίμων, καυσίμων και άλλων αγαθών, αύξησαν το κόστος παραγωγής και μεταποίησης των προϊόντων. Μαζικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ενάντια στις μεγάλες αυξήσεις τιμών στα καύσιμα και τα τρόφιμα δεν έγιναν ξαφνικά τον Ιανουάριο του 2011. Ήδη, από τον Απρίλιο του 2008, χιλιάδες εργάτες στα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας στην πόλη Μαχαλά κατέβηκαν σε μαζική απεργία διαμαρτυρόμενοι για τις μεγάλες αυξήσεις τιμών. Ξέσπασαν αιματηρές συγκρούσεις με τις δυνάμεις ασφαλείας όπου διήρκεσαν τρεις ημέρες και άφησαν πίσω τους 3 νεκρούς διαδηλωτές και εκατοντάδες τραυματισμένους⁴⁵. Τον Μάιο του 2008, ο πρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, Ρόμπερτ Ζέλικ, προειδοποίησε ότι σε 33 χώρες ελλοχεύει ο κίνδυνος κοινωνικής αναταραχής και

⁴⁵ Awad and Dixon, April 14, 2011.

εξεγέρσεων λόγω της αύξησης των τιμών των τροφίμων⁴⁶. Μέσα στις χώρες αυτές συμπεριλαμβάνονταν και η Αίγυπτος. Όπως σημείωνε την εποχή εκείνη και ο νομπελίστας οικονομολόγος Paul Krugman, «τα τελευταία χρόνια οι τιμές των σιτηρών, του ρυζιού και άλλων βασικών ειδών διατροφής έχουν διπλασιαστεί ή και τριπλασιαστεί και οι μεγαλύτερες αυξήσεις έχουν σημειωθεί στους πρόσφατους μήνες»⁴⁷.

Η δημογραφική πίεση

Το δημογραφικό πρόβλημα με την κάθετη αύξηση του Αιγυπτιακού πληθυσμού και η γεωγραφική κατανομή αυτού του πληθυσμού, συνέβαλαν καθοριστικά στο πιεστικό ζήτημα της ανεργίας και ιδιαίτερα της ανεργίας στους νέους. Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης θεωρούσαν ότι η υπερβολική αύξηση του πληθυσμού προκαλεί πολιτικές ανωμαλίες⁴⁸. Πράγματι, κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Μουμπάρακ ο πληθυσμός της Αιγύπτου αυξήθηκε κατά 90%, από 45 εκατομμύρια στα 85 εκατομμύρια κατοίκους, σύμφωνα με στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών⁴⁹. Σύμφωνα με στοιχεία της Αιγυπτιακής κυβέρνησης, το 2010, ένα χρόνο πριν το ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης», τα 2/3 του Αιγυπτιακού πληθυσμού ήταν ηλικίας κάτω των 30 ετών, ενώ κάθε χρόνο 700.000 τελειόφοιτοι πανεπιστημίων καλούνταν να καταλάβουν 200.000 νέες θέσεις εργασίας⁵⁰. Το ποσοστό ανεργίας για τους νέους Αιγυπτίους πανεπιστημιακής μόρφωσης υπολογίζεται σε 10 φορές πιο υψηλό από το ποσοστό ανεργίας σε άτομα με βασική ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει πολλούς νέους Αιγυπτίους να μεταναστεύουν για ένα καλύτερο μέλλον στη γειτονική Λιβύη ή σε άλλες χώρες του Αραβικού κόλπου. Όμως στην Αίγυπτο παρατηρείται παράλληλα και μία άλλη τάση υψηλής συγκέντρωσης του πληθυσμού από την επαρχία προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Αυτός ο συνδυασμός υψηλής αστικοποίησης, ανεργίας, και κάθετης αύξησης των ανέργων νέων υψηλής μόρφωσης δημιούργησαν μία νέα κοινωνική κατάσταση αποφοίτων χωρίς μέλλον. Οι εκτιμήσεις του ΟΗΕ είναι ότι η κατάσταση θα

⁴⁶ International Herald Tribune, 13 Μαΐου, 2008.

⁴⁷ Krugman, 13 Μαΐου, 2008.

⁴⁸ Duverger (1985), σελ. 35.

⁴⁹ Meguid, 2011, p.10.

⁵⁰ Meguid, 2011, p.11.

χειροτερέψει, αφού υπολογίζεται ότι το 2030 η Αίγυπτος θα αριθμεί 100 εκατομμύρια κατοίκους⁵¹.

Φτώχεια και Εισοδηματική Ανισότητα

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, περίπου το 30% του Αιγυπτιακού λαού ζει κάτω από τα επίπεδα φτώχειας. Στα τέλη του 2010, το 40% του λαού ζούσε με ημερήσιο εισόδημα κοντά στα 2 αμερικανικά δολάρια την ημέρα. Παρά το γεγονός ότι από το 2005 και μετά αυξήθηκε σημαντικά το κατά κεφαλήν εισόδημα από τα 1207 δολάρια στα 2267 δολάρια το 2009, αυτή η αύξηση δεν ήταν ισόρροπα κατανεμημένη στον πληθυσμό. Επίσης η δραματική αύξηση του πληθωρισμού όπου το 2005 ήταν 4,9%, εκτοξεύθηκε στο 18,3% το 2008, ενώ το 2009 έκλεισε κοντά στο 11,2%⁵². Η κάθετη αύξηση του πληθωρισμού ήταν σημαντικός παράγοντας στην αύξηση της τιμής των τροφίμων και συνετέλεσε στην αποσταθεροποίηση. Το 2010 η εισοδηματική ανισότητα ήταν πια μεγάλο πρόβλημα. Το 20% των πιο εύπορων στρωμάτων κατείχαν το 41,5% του εθνικού εισοδήματος ενώ το 20% των φτωχότερων στρωμάτων κατείχε μόλις το 9% του εθνικού εισοδήματος⁵³. Δύο πρόσθετα ζητήματα που αποτελούν σημαντικό αίτημα και αιτία της εξέγερσης είναι ο καθορισμός κατώτατου ημερομισθίου, καθώς επίσης, αποτελούσε αίτημα των φιλελεύθερων κυρίως παρατάξεων, η εισαγωγή ενός σύγχρονου φορολογικού συστήματος στη χώρα.

2.2 Η Ανατροπή Μουμπάρακ

Η περίοδος από τις 25 Ιανουαρίου 2011 έως και την 11^η Φεβρουαρίου 2011 καλύπτει την φάση της εξέγερσης του Αιγυπτιακού λαού και την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ. Η 25^η Ιανουαρίου 2011 έχει καταγραφεί στην ιστορία ως η «Μέρα του Ξεσηκωμού». Διαδηλώσεις ξέσπασαν σε ολόκληρη την Αίγυπτο. Δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν στο Κάιρο και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Αιγύπτου. Κύριος στόχος των διαδηλωτών ήταν η ακολουθούμενη πολιτική της κυβέρνησης και ο ίδιος ο Πρόεδρος Μουμπάρακ ο οποίος σχεδίαζε την διαδοχή του

⁵¹ Friedman (July 4, 2013)

⁵² IMF (2010)

⁵³ Gaub, July 2014.

στο προεδρικό αξίωμα από τον γιό του. Παρά το γεγονός ότι οι διαδηλωτές και η αστυνομικές δυνάμεις προσπάθησαν να αποφύγουν την χρήση βίας, εν τούτοις υπήρξαν τραυματισμοί και από τις δύο πλευρές την πρώτη ημέρα των ταραχών. Σκοτώθηκαν ένας αστυνομικός στο Κάιρο και δύο διαδηλωτές στο Σουέζ. Την επόμενη ημέρα, στις 26 Ιανουαρίου 2011, διαδηλώσεις ξέσπασαν και στην πόλη του Σουέζ και σε πολλές ακόμη πόλεις της χώρας. Η αστυνομία προχώρησε σε μαζικές συλλήψεις διαδηλωτών και ακτιβιστών. Την Παρασκευή 28 Ιανουαρίου 2011, ημέρα προσευχής των Μουσουλμάνων (ονομάστηκε «Παρασκευή του Θυμού») μετά το πέρας της προσευχής άρχισαν πάλι μαζικές διαδηλώσεις με επίκεντρο το Κάιρο. Τις επόμενες ημέρες οι διαδηλώσεις συνεχίστηκαν και κορυφώθηκαν μετά την προσευχή της Παρασκευής 28 Ιανουαρίου οπότε χιλιάδες άνθρωποι συγκρούστηκαν με την αστυνομία, που χρησιμοποίησε πλαστικές σφαίρες για να διαλύσει το συγκεντρωμένο πλήθος. Σύμφωνα με πληροφορίες από ξένα μέσα ενημέρωσης, ο Αιγύπτιος πρόεδρος διέταξε να βγει στους δρόμους ο στρατός και ανακοίνωσε απαγόρευση της κυκλοφορίας την νύκτα, οι διαδηλωτές όμως ανήφησαν την απαγόρευση. Σύμφωνα με διεθνή δίκτυα το βράδυ της 28ης Ιανουαρίου οι νεκροί στην Αίγυπτο είχαν φτάσει τους 74 ενώ οι τραυματίες ξεπέρασαν τους 2000. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη (στις 6 Φεβρουαρίου 2011) οι νεκροί είχαν ξεπεράσει τους 300 ενώ οι επίσημες Αιγυπτιακές πηγές αναφέρουν ότι οι νεκροί είναι 11.

Ο Μοχάμεντ ελ-Μπάραντι, ο βραβευμένος με νόμπελ πρώην διευθυντής του Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας του ΟΗΕ και γνωστός από τις απόψεις του σχετικά με το υποτιθέμενο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράκ, έχοντας ανοικτά αντιπαρατεθεί με την ασκούμενη πολιτική στην Αίγυπτο και πολέμιος του καθεστώτος Μουμπάρακ, έφθασε στο Κάιρο προκειμένου να ηγηθεί του εξεγερμένου πλήθους αφού ουσιαστικά δεν μπορούμε να μιλάμε για οργανωμένη εξέγερση από κάποιο πολιτικό αντιπολιτευτικό φορέα. Το διαμαρτυρόμενο πλήθος προερχόταν από διάφορα στρώματα της κοινωνίας, κατακερματισμένο σε όλο σχεδόν το πολιτικό φάσμα που ο συνεκτικός κρίκος μεταξύ τους ήταν η πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ. Από εκεί και πέρα δεν υπήρχε συνισταμένη πολιτική πρόταση που θα έβρισκε στο πρόσωπο του Ελ-Μπάραντι τον ηγέτη που θα οδηγήσει την Αίγυπτο στη μετά-Μουμπάρακ εποχή.

Ωστόσο η κατάσταση άρχισε να ξεφεύγει από τον έλεγχο των δυνάμεων ασφαλείας. Υπάρχουν αναφορές για κατάληψη φυλακών, απελευθέρωση ακόμη και ποινικών κρατουμένων, ενώ η αστυνομία άρχισε σταδιακά να αποχωρεί, και τις

θέσεις της τις καταλάμβανε ο στρατός. Η διεθνής κοινότητα θορυβήθηκε έντονα φοβούμενη κλιμάκωση της βίας. Ο Πρόεδρος Μουμπάρακ απευθύνθηκε για πρώτη φορά δημόσια και στο διάγγελμά του υποσχέθηκε την αντικατάσταση της κυβέρνησης με νέα. Αργότερα, κατά τη διάρκεια της νύκτας, ξέσπασαν βίαιες συγκρούσεις μεταξύ αντικυβερνητικών διαδηλωτών και υποστηρικτών του Μουμπάρακ. Υπήρξαν απώλειες, νεκροί και τραυματίες. Την επόμενη ημέρα, στις 29 Ιανουαρίου 2011, η στρατιωτική παρουσία στο Κάιρο ενισχύθηκε. Επιβλήθηκε απαγόρευση της κυκλοφορίας ωστόσο αγνοήθηκε από τους διαδηλωτές οι οποίοι είχαν πυκνώσει τις τάξεις τους ήδη από το προηγούμενο βράδυ στην πλατεία Ταχρίρ. Ο στρατός διατάχθηκε να ανοίξει πυρ για να διαλύσει το συγκεντρωμένο πλήθος αλλά οι στρατιωτικές δυνάμεις που είχαν συγκεντρωθεί αρνήθηκαν να ακολουθήσουν αυτή την πολιτική εντολή. Ήταν μία καθοριστική απόφαση των ανώτατων αξιωματικών που καθόρισε και την πορεία των εξελίξεων και που λειτούργησε καταλυτικά ώστε να αποφευχθεί μία γενικότερη αιματοχυσία.

Την 1^η Φεβρουαρίου 2011, ο πρόεδρος Μουμπάρακ απευθύνθηκε για ακόμη μία φορά με τηλεοπτικό του διάγγελμα στον Αιγυπτιακό λαό. Στο μήνυμά του έδειξε διαλλακτικός απέναντι στα αιτήματα των εξεγερμένων, υποσχέθηκε να μην θέσει εκ νέου υποψηφιότητα στις σχεδιαζόμενες για τον Σεπτέμβριο του 2011 Προεδρικές εκλογές, υποσχέθηκε επίσης ότι θα προωθήσει τις απαραίτητες πολιτικές αλλαγές και τέλος είπε ότι θα παρέμενε στην εξουσία για λίγο μέχρι να υπάρξει ομαλή μετάβαση εξουσίας και για την ομαλή διεξαγωγή εκλογών. Το περίπου ένα εκατομμύριο συγκεντρωμένων διαδηλωτών στην πλατεία Ταχρίρ απέρριψε την πρότασή του για να παραμείνει ο ίδιος στην εξουσία μέχρι τις επόμενες εκλογές και απείλησαν με την εκδίωξή του. Παρά τις προεδρικές υποσχέσεις, το ίδιο βράδυ ξέσπασαν συγκρούσεις μεταξύ αντικυβερνητικών διαδηλωτών και ανθρώπων προσκείμενων στο καθεστώς Μουμπάρακ. Στις 2 Φεβρουαρίου οπαδοί του Μουμπάρακ, μεταξύ των οποίων σύμφωνα με αυτόπτες μάρτυρες ήταν και άνδρες των δυνάμεων ασφαλείας με πολιτικά, καθώς και απλοί πολίτες-οπαδοί του Αιγύπτιου Προέδρου, επιτέθηκαν με σπαθιά, μαχαίρια και μπαστούνια κατά των διαδηλωτών που βρίσκονταν στην πλατεία Ταχρίρ με αποτέλεσμα να σκοτωθούν πέντε άνθρωποι και να τραυματιστούν εκατοντάδες άλλοι. Μεταξύ των τραυματιών υπήρχαν και ξένοι δημοσιογράφοι. Το γεγονός αυτό καθώς και οι πληροφορίες ότι σε ξένα τηλεοπτικά δίκτυα ο Μουμπάρακ δήλωνε ότι θα παραμείνει στην εξουσία εξόργισε ακόμη περισσότερο το πλήθος με τις συγκρούσεις να συνεχίζονται και την επόμενη ημέρα. Οι διαδηλωτές έδωσαν στον

Μουμπάρακ τελευταία διορία για να αποχωρήσει από την εξουσία την 4 Φεβρουαρίου, όπου και έγινε μεγάλη διαδήλωση μπροστά από το προεδρικό Μέγαρο. Στις 6 Φεβρουαρίου του 2011, Αιγύπτιοι Κόπτες Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι συγκεντρώθηκαν μαζικά στην πλατεία Ταχρίρ που είχε αναδειχθεί σε κέντρο των πολιτικών εξελίξεων. Διαπραγματεύσεις μεταξύ του αντιπροέδρου Ομάρ Σουλεϊμάν και αντιπροσωπείας των εξεγερμένων δεν κατέληξαν σε κάποιο απότομο αποτέλεσμα και διεκόπησαν. Ο Αιγυπτιακός στρατός αύξησε τα επίπεδα επιφυλακής. Ο Αντιπρόεδρος Σουλεϊμάν άρχισε να μιλάει για μεταρρυθμίσεις, ωστόσο πολλά μέλη του καθεστώτος Μουμπάρακ αντί να δουν την πραγματικότητα έριχναν τις ευθύνες με αόριστες κατηγορίες για ξένες παρεμβάσεις και υποδαύλιση της εξέγερσης. Στο στόχαστρο της κριτικής τους βρέθηκαν οι ΗΠΑ με κατηγορίες ότι παρεμβαίνουν στα εσωτερικά της Αιγύπτου⁵⁴. Στις 10 Φεβρουαρίου 2011 ήταν έντονη η φημολογία για στρατιωτικό πραξικόπημα. Ο πρόεδρος Μουμπάρακ απευθύνθηκε με νέο μήνυμα για να διασκεδάσει τις φήμες. Ενώ όλοι περίμεναν ότι θα ανακοινώσει την παραίτηση του, εκείνος απλά δήλωσε ότι θα μεταβιβάσει ορισμένες από τις εξουσίες του στον Αντιπρόεδρο Σουλεϊμάν και θα συνέχιζε να είναι ο αρχηγός του κράτους. Με τις δηλώσεις του προκάλεσε μεγαλύτερη οργή στους εξεγερμένους και οδηγήθηκαν τα πράγματα σε μεγαλύτερη κλιμάκωση.

Η 11 Φεβρουαρίου 2011 είναι ιστορική μέρα και έχει χαρακτηριστεί ως «Ημέρα της Αποχώρησης». Υπό το βάρος των μαζικών διαδηλώσεων ο Αντιπρόεδρος Σουλεϊμάν ανακοίνωσε την παραίτηση από το προεδρικό αξίωμα του Μουμπάρακ και την εκχώρηση της εξουσίας της χώρας στο Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο (ΑΣΣ) της Αιγύπτου. Τα νέα για παραίτηση του Μουμπάρακ έγιναν δεκτά με ενθουσιασμό από τους εξεγερμένους σε ολόκληρη τη χώρα.

Ωστόσο οι ταραχές που οδήγησαν στην παραίτηση Μουμπάρακ είχαν μεγάλο ανθρώπινο κόστος και τεράστιο οικονομικό κόστος για την Αίγυπτο. Κατά τις συμπλοκές με τις δυνάμεις της αστυνομίας σκοτώθηκαν από 300 ως 684 άτομα (ανάμεσα στα οποία 135 διαδηλωτές, 12 αστυνομικοί, 12 δραπέτες των φυλακών και ένας διευθυντής φυλακών). Η τιμή του πετρελαίου Μπρέντ άγγιξε στις διεθνείς αγορές τα 100 δολάρια, στις 31 Ιανουαρίου 2011, καθώς εντεινόνταν οι ανησυχίες για

⁵⁴ Είναι χαρακτηριστικό ότι καθόλη τη διάρκεια της «Αιγυπτιακής Άνοιξης», της ενδιάμεσης περιόδου, της περιόδου Μόρσι και μετέπειτα με την ανατροπή του από τον νύν Πρόεδρο αλ-Σίσι, σχεδόν το σύνολο του πολιτικού κόσμου της χώρας μιλάει αόριστα για ξένες παρεμβάσεις, υπονοώντας ο καθένας ξένα συμφέροντα που αντιστρατεύονται τη μία ή την άλλη πλευρά.

την πολιτική κατάσταση στη χώρα. Πρόκειται για ιστορικό υψηλό τιμής που ξεπέρασε αυτή του Οκτωβρίου του 2008. Οι τιμές του πετρελαίου είχαν αυξηθεί και νωρίτερα λόγω φόβων ότι οι διαδηλώσεις μπορεί να οδηγούσαν στο κλείσιμο της διώρυγας του Σουέζ. Τόσο ο πρόεδρος του ΟΠΕΚ όσο και ο Υπουργός Πετρελαίου της Σαουδικής Αραβίας εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις εξελίξεις στην Αίγυπτο. Ζημιά υπέστη και ο Τουρισμός που ήταν πολύ σημαντική πηγή εσόδων.

Η τύχη του Μουμπάρακ και του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος

Μετά την παραίτηση Μουμπάρακ, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Αιγύπτου αποφάσισε τη διάλυση του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος (NDP). Όπως ανακοίνωσε το δικαστήριο, το κόμμα θα παραδώσει την περιουσία του στο κράτος. Το Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα μετονομάστηκε σε Νέο Εθνικό Κόμμα, ενώ ηγέτης ορίστηκε ο αντιπολιτευόμενος Ταλάτ Σαντάτ, γιος του δολοφονηθέντος πρώην προέδρου της Αιγύπτου Ανουάρ Σαντάτ.

Ο ίδιος ο Μουμπάρακ και οι δύο γιοί του, Αλάα και Γκαμάλ, συνελήφθηκαν και κρατήθηκαν για ανακρίσεις στις 12 Απριλίου 2011. Οι κατηγορίες που τους απαγγέλθηκαν είναι, για τον μεν Μουμπάρακ, κατάχρηση εξουσίας και συνωμοσία για τη δολοφονία διαδηλωτών κατά τα γεγονότα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 2011 και για κατάχρηση δημοσίου χρήματος, ενώ για τους δύο γιούς του η κατηγορία είναι για κλοπή 17,6 εκατομμυρίων δολαρίων που προορίζονταν για την ανακαίνιση του προεδρικού μεγάρου⁵⁵. Κατά τη διάρκεια της πρώτης δίκης για το αδίκημα της κατάχρησης εξουσίας και της συνέργειας στη δολοφονία διαδηλωτών, ο γηραιός Μουμπάρακ έπαθε καρδιακό επεισόδιο και έκτοτε νοσηλεύεται φρουρούμενος σε νοσοκομείο του Καίρου. Για τυπικούς λόγους η δίκη του Μουμπάρακ ακυρώθηκε και ο πρώην Πρόεδρος, λόγω και της επιβαρυνμένης υγείας του, αφέθηκε ελεύθερος στα τέλη Αυγούστου του 2013 και νοσηλεύεται σε νοσοκομείο του Σάρμ ελ-Σείχ σε κρίσιμη κατάσταση. Ορίστηκε επαναληπτική δίκη και αναμένεται στις 27 Σεπτεμβρίου 2014⁵⁶ η απόφαση του δικαστηρίου για την ενοχή ή μη του Μουμπάρακ. Για την κατηγορία της υπεξαίρεσης δημόσιου χρήματος ο Μουμπάρακ καταδικάστηκε τελικά το Μάιο του 2014 σε τρία έτη φυλάκισης, ενώ για το αδίκημα

⁵⁵ Defencenet.gr (21 Μαΐου, 2014).

⁵⁶ Defencenet.gr (14 Αυγούστου, 2014).

της κλοπής δημοσίου χρήματος οι δύο γιοί του καταδικάστηκαν από το ίδιο δικαστήριο σε τέσσερα έτη φυλάκισης έκαστος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Από τον Μουμπάρακ στον Μόρσι (11 Φεβρουαρίου 2011 – 30 Ιουνίου 2012)

Η περίοδος από την πτώση του Προέδρου Μουμπάρακ μέχρι και την ανάληψη της εξουσίας, για πρώτη φορά με άμεση εκλογή, από τον Πρόεδρο Μόρσι, δηλαδή το χρονικό διάστημα από τις 11 Φεβρουαρίου του 2011 μέχρι και τις 30 Ιουνίου του 2012, χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική ρευστότητα. Από τη μία η Μουσουλμανική Αδελφότητα πίεζε για τη γρήγορη διεξαγωγή των Προεδρικών εκλογών, ενώ το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο (ΑΣΣ), γνωρίζοντας την δυναμική των «Αδελφών Μουσουλμάνων» και προδιαγράφοντας το εκλογικό αποτέλεσμα, προσπαθούσαν να κερδίσουν χρόνο ώστε να ελέγξουν θεσμικά κρίσιμους τομείς της δημόσιας εξουσίας. Τόσο οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι», όσο και οι «κοσμικοί» παράγοντες πίσω από το ΑΣΣ διεξήγαγαν ένα πολυμέτωπο πολιτικό αγώνα ώστε να κερδίσουν υποστηρικτές στο εσωτερικό της χώρας αλλά και να αντλήσουν υποστήριξη από το περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Παράλληλα οι διορισμένες από το ΑΣΣ κυβερνήσεις αναλάμβαναν το φορτίο της κοινωνικής συνοχής, της προώθησης μέτρων οικονομικής και κοινωνικής ανακούφισης και σταθεροποίησης της χώρας σε ένα ρευστό πολιτικό σκηνικό.

Ο Υπηρεσιακός Πρόεδρος και το ΑΣΣ

Η σχετικά ψύχραιμη στάση του Αιγυπτιακού στρατού την περίοδο της εξέγερσης και μετέπειτα πτώσης του καθεστώτος Μουμπάρακ, απέτρεψε τα χειρότερα - το χάος και τον εμφύλιο πόλεμο στη χώρα. Η χώρα οδηγήθηκε, παρά τα προβλήματα, συντεταγμένα στην διευθέτηση της κρίσης με πολιτικούς όρους. Μέσα από την στάση τους, οι Αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις κέρδισαν την συμπάθεια μεγάλης μερίδας των Αιγυπτίων αλλά το σημαντικότερο, ο ξένος παράγοντας αναγνώρισε στον Αιγυπτιακό στρατό ρόλο πολιτικού εγγυητή της σταθερότητας και αξιόπιστου συνομιλητή. Με την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ, ο Αιγυπτιακός στρατός αναλαμβάνει προσωρινά την Προεδρία της χώρας και ο αρχηγός του ΑΣΣ της Αιγύπτου, στρατάρχης Μοχάμεντ Χουσεΐν Ταντάουι, αναλαμβάνει ουσιαστικά υπηρεσιακός Πρόεδρος. Ο Ταντάουι είχε ήδη πολυετή κυβερνητική εμπειρία. Εκτός από αρχηγός των Αιγυπτιακών ενόπλων δυνάμεων ήταν από το Μάιο του 1991 Υπουργός Άμυνας και Στρατιωτικής Παραγωγής, θέση που κράτησε μέχρι και τις 12

Αυγούστου 2012 όταν ο Πρόεδρος Μόρσι ζήτησε την αποχώρησή του από την ενεργό υπηρεσία. Ο Στρατάρχης Ταντάουι είναι σημαντική προσωπικότητα και αυτό ίσως συνέβαλε στη σχετικά ομαλή πορεία των πολιτικών εξελίξεων στην Αίγυπτο μέχρι και την ανάδειξη του Μόρσι στην Προεδρία. Έχοντας πλούσια στρατιωτική καριέρα, πολέμησε στην «Κρίση του Σουέζ» (28 Οκτωβρίου – 7 Νοεμβρίου 1956), στον «Πόλεμο των Έξι Ημερών» (5-10 Ιουνίου 1967), στις συγκρούσεις της περιόδου 1967-1970 με το Ισραήλ, στον «Πόλεμο του Yom Kippur» τον Οκτώβρη του 1973, καθώς επίσης έλαβε μέρος και στις επιχειρήσεις του 1991 κατά τη διάρκεια του «Πρώτου Πολέμου του Κόλπου». Ήταν δύσκολο για τις αντιμαχόμενες πολιτικές παρατάξεις να αμφισβητήσουν την προσωπικότητα και το κύρος του Στρατάρχη Ταντάουι στην προσπάθεια του για συντεταγμένη πορεία της χώρας σε εκλογές και στην εξασφάλιση της σταθερότητας στο εσωτερικό και περιφερειακό περιβάλλον. Παρά το γεγονός ότι δεχόταν έντονες πιέσεις από υποστηρικτές του καθεστώτος Μουμπάρακ να αναλάβει κεντρικό πολιτικό ρόλο διεκδικώντας το Προεδρικό αξίωμα στις επερχόμενες εκλογές, εκείνος ξεκαθάρισε πως ούτε ο ίδιος ούτε οι ένοπλες δυνάμεις θα αναδείκνυαν δικό τους υποψήφιο αφήνοντας το πεδίο ανοικτό στους πολιτικούς της χώρας. Ο Στρατάρχης ως έμπειρος χειριστής πολιτικών ζητημάτων, γνώριζε ότι τυχόν ενεργή εμπλοκή του στρατού στα πολιτικά πράγματα θα προκαλούσε περισσότερη ένταση και ίσως έφερνε το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο, δηλαδή την σταθερότητα της χώρας. Όταν ο Πρόεδρος Μουμπάρακ παραιτήθηκε στις 11 Φεβρουαρίου του 2011, ο Ταντάουι έξυπνα μετέφερε την εξουσία στο ΑΣΣ ως συλλογικό όργανο με εκείνον ως Πρόεδρο, ενώ σε συνεργασία με τον πρόεδρο του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου, διέλυσαν το Αιγυπτιακό κοινοβούλιο και προετοίμασαν για τις 19 Μαρτίου 2011 ένα δημοψήφισμα για την ψήφιση προσωρινού Συντάγματος στη χώρα. Σημαντική ήταν επίσης η δέσμευσή του να οδηγήσει στη Δικαιοσύνη όσα στελέχη του προηγούμενου καθεστώτος είχαν εμπλακεί σε ζητήματα διαφθοράς και σε βιαιοπραγίες κατά του λαού, κάτι που άλλωστε αποτελούσε λαϊκή απαίτηση από όλες σχεδόν τις πολιτικές παρατάξεις.

3.1 Η Κυβέρνηση Σαφίκ

Η πρώτη κυβέρνηση – η κυβέρνηση του Μοχάμεντ Σαφίκ – που ουσιαστικά διαχειρίστηκε τα πολιτικά πράγματα της Αιγύπτου στη μετά-Μουμπάρακ εποχή ήταν διορισμένη από τον ίδιο τον Μουμπάρακ στις 31 Ιανουαρίου 2011, ως μία

προσπάθεια του πρώην Προέδρου να μεταστρέψει το αρνητικό κλίμα και να κάμψει την λαϊκή δυσαρέσκεια απέναντι στην προηγούμενη κυβέρνηση. Ο Σαφίκ, στρατιωτικός και ο ίδιος, ήταν από το 2002 Υπουργός Πολιτικής Αεροπορίας της χώρας. Η κυβέρνηση Σαφίκ δεν μακροημέρευσε και παρέμεινε στην εξουσία έως τις 3 Μαρτίου 2011. Η αιτία της τόσο σύντομης εξουσίας της, ήταν η αμφισβήτηση που δεχόταν από μεγάλη μερίδα του λαού – κύρια υποστηρικτές της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» – ως κυβέρνησης του προηγούμενου καθεστώτος. Στην πραγματικότητα, τα πολιτικά ερείσματα της κυβέρνησης Σαφίκ εδράζονταν στην Κοπτική Χριστιανική μειονότητα της Αιγύπτου που κατά κανόνα υποστηρίζει πολιτικά «κοσμικές» προτάσεις και αντιμετωπίζεται με καχυποψία από το Ισλαμιστικό στοιχείο στη χώρα.

Κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Σαφίκ, και συγκεκριμένα στις 13 Φεβρουαρίου 2011 το ΑΣΣ έπαυσε τις εργασίες του κοινοβουλίου και ανέστειλε το Σύνταγμα ανακοινώνοντας μία ενδιάμεση 6μηνη εξουσία μέχρι να αποκατασταθεί η τάξη και οδηγηθεί ομαλά η χώρα σε εκλογές. Για να καθησυχάσουν τις εύλογες ανησυχίες των αντιπολιτευόμενων παρατάξεων, στις 17 Φεβρουαρίου 2011 το ΑΣΣ ανακοίνωσε ότι δεν θα συμμετείχε στις εκλογές με δικό του υποψήφιο. Για να δείξουν την αποφασιστικότητα τους να πατάξουν την διαφθορά, την ίδια κιόλας ημέρα διέταξαν τη σύλληψη και την παραπομπή τους σε δίκη τεσσάρων σημαντικών στελεχών του καθεστώτος Μουμπάρακ. Μία ημέρα πριν την παραίτηση της κυβέρνησης Σαφίκ ανακοινώθηκε η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για νέο Σύνταγμα για τις 19 Μαρτίου 2011. Στις 3 Μαρτίου 2011, η κυβέρνηση Σαφίκ παραιτήθηκε και αντικαταστάθηκε από την κυβέρνηση του Εσάμ Σαράφ.

3.2 Η Κυβέρνηση Σαράφ

Ο θητεία της κυβέρνησης του Εσάμ Σαράφ διήρκεσε από τις 3 Μαρτίου 2011 μέχρι τις 21 Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς. Ο Εσάμ Σαράφ, πανεπιστημιακός καθηγητής ο ίδιος, είχε προηγούμενη κυβερνητική θητεία ως Υπουργός Μεταφορών από τον Ιούλιο του 2004 έως τον Δεκέμβριο του 2005 όπου και παραιτήθηκε. Έκτοτε, με άξονα την ασκούμενη πολιτική στις μεταφορές, ο Σαράφ ασκούσε έντονη κριτική στο καθεστώς Μουμπάρακ ενώ ίδρυσε μαζί με τον Μοχάμεντ ελ-Μπάραντι και άλλους διανοούμενους την «Αιγυπτιακή Επιστημονική Κοινότητα».

Ο Σαράφ ήταν παρόν και ενεργός στα γεγονότα στην πλατεία Ταχρίρ και αναδείχθηκε σε ηγετική μορφή των διαδηλώσεων. Η θητεία του ως Πρωθυπουργού είναι αμφιλεγόμενη. Προσπάθησε μέσα από λαϊκιστικές εκδηλώσεις να συμβιβάσει τους «κοσμικούς» με τους Ισλαμιστές της Αιγυπτιακής κοινωνίας, να προωθήσει ένα φιλολαϊκό προφίλ του ιδίου και της οικογενείας του, και να προωθήσει μεταρρυθμίσεις σε οικονομικό και διεθνοπολιτικό επίπεδο που θα ανακούφιζαν την άσχημη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας. Δεν υπολόγισε ωστόσο στην πολιτική δυναμική της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και στην στρατηγική της για κατάληψη της εξουσίας, όπως επίσης δεν έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στο ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας και της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας που αναπόδραστα επηρεάζει και τα επίπεδα της περιφερειακής σταθερότητας. Στα πλαίσια των ενεργειών του, προσπάθησε να ικανοποιήσει το λαϊκό αίτημα για κάθαρση του δημόσιου βίου από στελέχη του προηγούμενου καθεστώτος, προσπάθησε να αντιμετωπίζει πιεστικά ζητήματα όπως τα προβλήματα στη δημόσια υγεία, την δημόσια παιδεία, στη διευθέτηση εργασιακών και μισθολογικών θεμάτων, στον περιορισμό της βίας ανάμεσα στις διάφορες θρησκευτικές παρατάξεις, όμως οι προσπάθειές του είχαν περισσότερο χαρακτήρα εντυπωσιασμού παρά σχεδίου αποτελεσματικής αντιμετώπισης των υπαρκτών προβλημάτων. Στις διεθνείς σχέσεις, ο Σαράφ έκανε ανοίγματα προς τα υπόλοιπα Αφρικανικά κράτη σε μία προσπάθεια να ενισχύσει τις σχέσεις της χώρας με τον Αφρικανικό κόσμο και αποστασιοποίησης της Αιγύπτου από την προβληματική Μέση Ανατολή. Ένα σημαντικό στοιχείο στην πολιτική του Σαράφ ήταν η αντίθεσή του στην ομαλοποίηση των σχέσεων της Αιγύπτου με το Ισραήλ, θεωρώντας τη διευθέτηση του Παλαιστινιακού ζητήματος ως προϋπόθεση για το επίπεδο των σχέσεων των δύο χωρών. Οι σχέσεις της Αιγύπτου με το Ισραήλ μάλιστα, δοκιμάστηκαν έντονα όταν στις 9 Σεπτεμβρίου 2011 έγινε επίθεση Αιγυπτίων διαδηλωτών στην Ισραηλινή πρεσβεία στο Κάιρο απειλώντας ακόμη και τη ζωή του προσωπικού της πρεσβείας.

Ωστόσο, η πραγματική εξουσία ήταν στα χέρια του ΑΣΣ και αυτό το γνώριζε ο Σαράφ αλλά και οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι». Καθώς η ενδιάμεση περίοδος μέχρι τις εκλογές άρχισε να παρέρχεται, οι κοινωνικές διαμαρτυρίες και η απαίτηση για δημοκρατικές εκλογές έγινε ακόμη πιο επιτακτική. Από τη μία η κυβέρνηση Σαράφ αντιμετώπιζε τη λαϊκή δυσπιστία αφού έβλεπαν ότι δεν προωθούσε το ζήτημα των εκλογών, ενώ από την άλλη ουσιαστικά δεν μπορούσε να ασκήσει τα κυβερνητικά καθήκοντα αφού πολλές από τις προτάσεις της απορρίπτονταν από το ΑΣΣ.

Καταλυτικό γεγονός που σηματοδότησε την αρχή του τέλους της κυβέρνησης Σαράφ ήταν τα επεισόδια στην περιοχή *Maspiro* στις 9 Οκτωβρίου 2011. Την ώρα που διαδηλωτές διαμαρτύρονταν εναντίων του ΑΣΣ καλώντας σε παραίτηση τον Στρατάρχη Ταντάουι και απαιτώντας την παραίτηση του έπαρχου του Ασουάν, δέχθηκαν επίθεση από την στρατιωτική αστυνομία. Τουλάχιστο 25 άνθρωποι σκοτώθηκαν και περισσότεροι από 200 τραυματίστηκαν σοβαρά. Τα επεισόδια επεκτάθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα και διήρκεσαν κλιμακούμενα μέχρι και τα μέσα Νοεμβρίου. Οι διαδηλώσεις κορυφώθηκαν στις 21 Νοεμβρίου, όταν συγγενείς θυμάτων των επεισοδίων εναντίων του Μουμπάρακ, οργάνωσαν στην πλατεία Ταχρίρ καθιστική διαμαρτυρία, και αντιμετωπίστηκαν από την αστυνομία με πρωτοφανή βία. Σκοτώθηκαν 41 και τραυματίστηκαν 1000 διαδηλωτές. Αδύναμος πολιτικά να διευθετήσει την αναταραχή, ο Σαράφ υπέβαλε την παραίτηση της κυβερνήσεώς του στο ΑΣΣ. Η παραίτηση έγινε αποδεκτή και η κυβέρνησή του αντικαταστάθηκε από την κυβέρνηση του Καμάλ Γκανζούρι στις 24 Νοεμβρίου 2011.

3.3 Η Κυβέρνηση Γκανζούρι

Η κυβέρνηση του Καμάλ Γκανζούρι ανέλαβε επίσημα την εξουσία στις 7 Δεκεμβρίου του 2011. Τον Γκανζούρι τον περιέβαλε η φήμη του προστάτη των φτωχών, έχοντας ξεκινήσει την πολιτική του καριέρα ως στέλεχος του καθεστώτος Σαντάτ. Διετέλεσε μέλος του ΔΣ της Ακαδημίας Επιστημών (1962-67), σύμβουλος στην Αραβική Τράπεζα Οικονομικής Ανάπτυξης της Αφρικής (1968), οικονομικός σύμβουλος του Προέδρου Σαντάτ, Υφυπουργός Συντονισμού (1974-75), Κυβερνήτης δύο περιφερειών (1976-77), Υπουργός Συντονισμού (1982), Υπουργός Διεθνούς Συνεργασίας (1984-1986), Αναπληρωτής Πρωθυπουργός (1986-1996), και τέλος Πρωθυπουργός (1996-1999). Η κυβέρνησή του την περίοδο 1996-99 υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματική κάνοντας σημαντικά έργα υποδομής, εκπονώντας ένα αναπτυξιακό σχέδιο με προοπτική το 2017 και ολοκληρώνοντας αποτελεσματικά ένα χρηματοδοτικό σχέδιο της Αιγύπτου από το ΔΝΤ. Τα επίπεδα φτώχειας στη χώρα μειώθηκαν δραστικά πέφτοντας από το 21% στο 17%. Το κυβερνητικό του έργο ωστόσο βρήκε πολλούς αντιπάλους στα ανώτατα κλιμάκια, έτσι ο Πρόεδρος Μουμπάρακ απέλυσε τον Γκανζούρι από Πρωθυπουργό στις 5 Οκτωβρίου 1999.

Εκτοτε έμεινε μακριά από τη δημοσιότητα και την πολιτική. Με το ξέσπασμα της Αιγυπτιακής Άνοιξης, ο Γκανζούρι εμφανίστηκε στα media και άρχισε να καλλιεργεί το πολιτικό του προφίλ. Μία μεγάλη μερίδα των διαδηλωτών τον είδαν ως πιθανό ηγέτη του κινήματος ανατροπής του Μουμπάρακ. Όταν το ΑΣΣ του έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, εκείνος προχώρησε και σχημάτισε κυβέρνηση εθνικής σωτηρίας. Το ΑΣΣ του μετέφερε όλες τις προεδρικές εξουσίες εκτός από τα ζητήματα που αφορούσαν τη δικαιοσύνη και τις ένοπλες δυνάμεις. Η κυβέρνησή του ολοκλήρωσε το έργο της στις 26 Ιουνίου 2012 μετά τις εκλογές που ανέδειξαν τον Μοχάμεντ Μόρσι Πρόεδρο της Αιγύπτου.

Ωστόσο, την περίοδο από τις 28 Νοεμβρίου 2011 έως τις 11 Ιανουαρίου 2012, διεξήχθησαν βουλευτικές εκλογές στη χώρα με το κόμμα «Ελευθερία και Δικαιοσύνη» - κόμμα των «Αδελφών Μουσουλμάνων» - να κερδίζει πολύ σημαντικά ποσοστά και να καταλαμβάνει τις 213 έδρες από τις συνολικά 508 έδρες⁵⁷. Στις 23 Ιανουαρίου 2012 οι δημοκρατικά εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του νέου Αιγυπτιακού Κοινοβουλίου συνέρχονται για πρώτη φορά μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης. Το ΑΣΣ μεταβιβάζει τη νομοθετική εξουσία στη νέα Βουλή. Την επόμενη ημέρα ο αρχηγός του ΑΣΣ ανακοινώνει ότι το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης μερικώς αναστέλλεται. Στις 23 με 24 Μαΐου 2012 διεξήχθη ο πρώτος γύρος των Προεδρικών εκλογών μετά την πτώση Μουμπάρακ, των πρώτων πραγματικά δημοκρατικών Προεδρικών εκλογών με άμεση εκλογή απευθείας από το λαό. Στις 31 Μαΐου 2012 ανακοινώνεται η κατάργηση του καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης στη χώρα. Στις 8 Ιουνίου 2012 οι πολιτικές παρατάξεις του νέου κοινοβουλίου συμφώνησαν στη συγκρότηση συντακτικής συνέλευσης για την κατάθεση πρότασης νέου συντάγματος για τη χώρα. Ωστόσο στις 12 Ιουνίου 2012 που συγκλήθηκε η ολομέλεια του κοινοβουλίου προκειμένου να εκλέξει τα μέλη της συντακτικής συνέλευσης οι βουλευτές των «κοσμικών» κομμάτων αποχώρησαν κατηγορώντας τα ισλαμικά κόμματα ότι προσπαθούν να ελέγξουν την σύνθεση της συντακτικής συνέλευσης. Στις 13 Ιουνίου 2012 η ελεγχόμενη από το στρατό Αιγυπτιακή κυβέρνηση εφάρμοσε στρατιωτικό νόμο. Επέκτεινε το δικαίωμα των δυνάμεων ασφαλείας και του στρατού να συλλαμβάνουν πολίτες και να τους οδηγούν σε στρατοδικεία και αποφάσισε ότι το νέο καθεστώς «κρατικής τρομοκρατίας» θα διαρκούσε μέχρι και την ψήφιση νέου συντάγματος. Επίσης, στις 14 Ιουνίου 2012 το Ανώτατο Αιγυπτιακό Συνταγματικό

⁵⁷ Malik and Kassem (January 9, 2014)

Δικαστήριο γνωμοδότησε ότι ένας νόμος που είχε εγκριθεί από το κοινοβούλιο που σχετιζόταν με την απαγόρευση συμμετοχής στελεχών του καθεστώτος Μουμπάρακ στις προεδρικές εκλογές ότι είναι αντισυνταγματικός. Έτσι επετράπη η υποψηφιότητα του Αχμέτ Σαφίκ ως προεδρικού υποψηφίου για τις Αιγυπτιακές προεδρικές εκλογές. Σύμφωνα επίσης με την ίδια γνωμοδότηση το κοινοβούλιο λειτουργούσε παράνομα και έπρεπε να διαλυθεί. Όλες οι νομοθετικές εξουσίες πέρασαν πάλι στο ΑΣΣ. Επίσης το ΑΣΣ ανακοίνωσε ότι θα ορίσει εκείνο μία 100μελή συντακτική συνέλευση για την σύνταξη του νέου συντάγματος της χώρας αφού το κοινοβούλιο είχε αποτύχει να το πράξει. Έτσι, στις 15 Ιουνίου 2012 το ΑΣΣ διέλυσε την Βουλή. Στις 16 με 17 Ιουνίου 2012 διεξήχθη ο δεύτερος γύρος των προεδρικών εκλογών. Το ΑΣΣ εξέδωσε ένα προσωρινό σύνταγμα όπου σύμφωνα με αυτό το ίδιο το ΑΣΣ αναλάμβανε την εξουσία να ελέγχει τον πρωθυπουργό, το νομοθετικό έργο, τον προϋπολογισμό και την κήρυξη πολέμου. Επίσης προχώρησαν στη συγκρότηση μιας 100μελούς συντακτικής συνέλευσης για τη συγγραφή ενός μόνιμου συντάγματος. Στις εξουσίες του Προέδρου θα είναι η επιλογή του Αντιπροέδρου της χώρας, η επιλογή των μελών του υπουργικού συμβουλίου, η εισήγηση του προϋπολογισμού και των νόμων και το δικαίωμα της αμνηστίας. Με το νέο προσωρινό σύνταγμα ο έλεγχος των ενόπλων δυνάμεων και του Υπουργείου Αμύνης φεύγει από τη δικαιοδοσία του προέδρου. Στις 18 Ιουνίου 2012 ο υποψήφιος πρόεδρος της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» ανακηρύχτηκε νικητής των εκλογών, ενώ στις 24 Ιουνίου 2012 ο Μόρσι ανακηρύσσεται και επίσημα νικητής της εκλογικής αναμέτρησης στις πρώτες ελεύθερες προεδρικές εκλογές μετά την πτώση Μουμπάρακ και γίνεται ο πρώτος ισλαμιστής πρόεδρος στον Αραβικό κόσμο. Στις 26 Ιουνίου 2012 το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Αιγύπτου αποσύρει το νόμο 4991/2012 όπου το Υπουργείο Δικαιοσύνης έδινε την εξουσία στο στρατό να κάνει συλλήψεις πολιτών και στις 27 με 28 Ιουνίου 2012 συνέρχεται η δεύτερη, μετά την πτώση Μουμπάρακ, συντακτική συνέλευση για την κατάθεση πρότασης σύνταξης νέου συντάγματος. Τέλος, στις 30 Ιουνίου 2012 ο Μόρσι αναλαμβάνει επίσημα την εξουσία στην Αίγυπτο.

3.4 Συμπεράσματα της περιόδου Ιανουαρίου 2011 – Ιουνίου 2012

Η πρώτη φάση της Αιγυπτιακής Άνοιξης, δηλαδή η περίοδος από το ξέσπασμα της κρίσης τον Ιανουάριο του 2011 μέχρι και την εκλογή Μόρσι στην Προεδρία της Αιγύπτου, πέτυχε σημαντικές κατακτήσεις για τον Αιγυπτιακό λαό.

α) Ήρθαν στην επιφάνεια όλα τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της Αιγύπτου που το καθεστώς Μουμπάρακ όχι μόνο δεν είχε λύσει αλλά τα είχε αυξήσει στο μέγιστο βαθμό. Τα προβλήματα βγήκαν στο φως και συζητήθηκαν ανοικτά χωρίς να φοβάται κανείς να πάρει θέση, κάτι που ήταν αδιανόητο υπό το προηγούμενο καθεστώς.

β) Φάνηκαν οι πραγματικές δυνατότητες και προθέσεις διαφόρων στελεχών και υποψήφιων «σωτήρων» που είχαν υπηρετήσει από διάφορες θέσεις στο καθεστώς Μουμπάρακ και για διαφόρους λόγους είχαν απομακρυνθεί. Οπότε απέναντι στο πολιτικό παρελθόν της χώρας έμενε να δοκιμαστεί η «Μουσουλμανική Αδελφότητα».

γ) Το κυριότερο από όλα, ήταν οι σημαντικές δημοκρατικές κατακτήσεις που πέτυχε ο Αιγυπτιακός λαός. Παρά το γεγονός ότι η μυστική αστυνομία, ο στρατός και η αστυνομοκρατία συνέχισαν να ελέγχουν στην χώρα, έγινε αντιληπτό ότι το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης δεν μπορεί να είναι μία μόνιμη κατάσταση. Επιβλήθηκε για συγκεκριμένους λόγους και χρονική διάρκεια το διάστημα της ενδιάμεσης περιόδου από την έξωση Μουμπάρακ αλλά τελικά καταργήθηκε σύμφωνα με την απαίτηση του Αιγυπτιακού λαού. Επίσης, και αυτό αποτελεί ιστορική δημοκρατική κατάκτηση, ο Πρόεδρος της χώρας θα εκλέγεται μετά από άμεση εκλογή από τον λαό. Δεν θα διορίζεται, δεν θα επιβάλλεται, δεν θα υποδεικνύεται από ένα ουσιαστικά μονοκομματικό κοινοβούλιο. Θα εκλέγεται άμεσα. Όσο διαβλητές και αν θα είναι οι εκλογές, το γεγονός ότι θα υπάρχει άμεση εκλογή Προέδρου είναι πολύ σημαντική κατάκτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο Πολιτικός Ρόλος των «Αδελφών Μουσουλμάνων»

Η «Οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων» (al-ikhwan al-muslimun)⁵⁸ αποτελεί τον σημαντικότερο αντικαθεστωτικό φορέα στην Αίγυπτο. Στην πραγματικότητα πρόκειται για κίνημα και όχι πολιτική οργάνωση. Ο ρόλος τους στα πολιτικά πράγματα της χώρας, εδώ και ένα αιώνα περίπου, είναι καθοριστικός. Με το ξέσπασμα της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» το 2011 η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» κράτησε αρχικά μετριοπαθή και επιφυλακτική στάση. Στη συνέχεια πήρε επίσημα θέση και έπαιξε το ρόλο του βασικού «αντικαθεστωτικού» πολιτικού σχηματισμού, οικοδομώντας με τη στάση της τον βασικό πολιτικό αντίπαλο απέναντι στις δυνάμεις που στήριζαν το καθεστώς Μουμπάρακ ή τις δυνάμεις εκείνες που συσπειρώνονταν γύρω από φιλελεύθερα και «κοσμικά» πολιτικά στοιχεία.

Ιστορικά, η «Οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων» αμφιταλαντεύεται ιδεολογικά ανάμεσα σε δύο τάσεις που κυριαρχούν στο πολιτικό Ισλάμ. Η μία τάση έχει «συστημικό» χαρακτήρα. Επιδιώκει την «συστημική» πολιτική προσέγγιση και πολλοί οπαδοί αυτής της τάσης βρέθηκαν στο πλευρό των αξιωματικών που ανέτρεψαν την Μοναρχία το 1952. Η άλλη τάση είναι σαφώς «αντι-συστημική». Απορρίπτει το πολιτικό παιχνίδι και τους «Δυτικούς» θεσμούς συνολικά και προσδοκά την επιστροφή στις μουσουλμανικές παραδόσεις της Σούννα και στον ισλαμικό νόμο, τη Σαρία με μία εξτρεμιστική-βίαιη διάθεση επιβολής και εφαρμογής τους σε όλο το φάσμα της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Μέσα από την ιστορική πορεία, οι ιδεολογικές διαφορές έφεραν διασπάσεις στην Οργάνωση, ενώ οι εξτρεμιστικές πράξεις των ακραίων τάσεων υπονόμευαν διαχρονικά την πολιτική προοπτική των «συστημικών». Η όποια πρακτική και θετική συνεισφορά της Οργάνωσης στην Αιγυπτιακή κοινωνία (κοινωνικό έργο, περίθαλψη), αδυνατεί να μετουσιωθεί σε σύγχρονο πολιτικό λόγο και ιδεολογία, διότι συστηματικά μπλοκάρεται από μία λαϊκιστική ρητορική, που για μεν τους «κοσμικούς» τους εξασφαλίζει εύκολα τη λαϊκή υποστήριξη, ενώ για τους «αντί-συστημικούς» είναι το μόνο μέσω που έχουν για να επηρεάζουν τη μεγάλη μάζα του Αιγυπτιακού λαού στην λιγότερο ανεπτυγμένη περιφέρεια.

⁵⁸ Κούτσης (1992), σελ.165

4.1 Ίδρυση και Ιστορική Πορεία των «Αδελφών Μουσουλμάνων»

Η «Οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων» ιδρύθηκε στην Αίγυπτο, στην πόλη Ισμαιλίγια, τον Μάρτιο του 1928 ως ένα σουνιτικό παν-αραβικό κίνημα. Ιδρυτής και «πατέρας» της οργάνωσης είναι ο Χασάν αλ-Μπάννα (14 Οκτωβρίου 1906 – 12 Φεβρουαρίου 1949). Γεννημένος κοντά στην κοσμοπολίτικη Αλεξάνδρεια και γιος τοπικού ιμάμη, ο αλ-Μπάννα σπούδασε στο Κάιρο και εργάστηκε στον τομέα της εκπαίδευσης του Κορανίου σε διάφορες πόλεις της χώρας. Σε πολύ μικρή ηλικία ασπάστηκε τις φιλοσοφικές κατευθύνσεις του Σουφισμού – ένα φιλοσοφικό και αποκρυφιστικό κίνημα της Ισλαμικής θεώρησης που δεν περιορίζεται στο τυπικό της μουσουλμανικής πίστης αλλά αναζητά και τη σχέση του ανθρώπου με το Θείο – ενώ σε ηλικία μόλις 13 ετών συμμετείχε στις διαδηλώσεις του 1919 κατά της Βρετανικής κυριαρχίας. Οι ιδεολογικές πεποιθήσεις του ηγέτη της Οργάνωσης αναμφίβολα θα αποτελέσουν και την ιδεολογική βάση του Κινήματος η οποία για την εποχή της είχε «επαναστατικά» στοιχεία που συνδύαζαν την εθνική ολοκλήρωση με την προχωρημένη θρησκευτική-οργανωτική αντίληψη.

Στην αρχή η Οργάνωση ήταν μικρή, γρήγορα όμως επεκτάθηκε και κέρδισε οπαδούς σε ολόκληρη τη χώρα. Όπως σημειώνει και ο καθηγητής Αλέξανδρος Κούτσης: «...το σύνθημα των Αδελφών Μουσουλμάνων ότι το Κοράνι έπρεπε να υιοθετηθεί σαν το σύνταγμα του κράτους πήγαζε από τα ήθη και έθιμα της αιγυπτιακής κοινωνίας και είχε ουσιαστικά ευρύτερη απήχηση από εκείνα που προέβαλαν το [κόμμα] Ουάφντ και τα άλλα κόμματα για εθνική ανεξαρτησία και δημοκρατική διακυβέρνηση της χώρας»⁵⁹. Μέχρι το 1930, η «Οργάνωση» είχε δημιουργήσει πυρήνες της σε όλες τις πόλεις της Αιγύπτου, ενώ το 1932 η έδρα των «Αδελφών Μουσουλμάνων» μεταφέρθηκε στο Κάιρο. Ο αλ-Μπάννα είχε δημιουργήσει ένα μαζικό κίνημα με ακτιβιστική δράση και με εξελιγμένες μορφές διακυβέρνησης, στηριζόμενος σε προϋπάρχοντα μουσουλμανικά κοινωνικά δίκτυα, ισλαμικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας και τοπικές ομάδες. Με την Οργάνωση ήταν συνδεδεμένες πολλές επιχειρήσεις, κλινικές και σχολεία. Όλα αυτά θωράκισαν την εμπιστοσύνη των μελών στο Κίνημα και προσέλκυαν περισσότερα άτομα. Η ρητορική του αλ-Μπάννα στρεφόταν σε ζητήματα γύρω από την αποικιοκρατική πολιτική, την εκπαίδευση, την δημόσια υγεία, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, τις

⁵⁹ Κούτσης (1992), σελ. 165

κοινωνικές ανισότητες, τον αραβικό εθνικισμό, την αδυναμία του ισλαμικού κόσμου στη διεθνή σκηνή καθώς και την αυξανόμενη σύγκρουση στην Παλαιστίνη, ενώ υπήρξε ενεργό μέλος της αντίστασης κατά της Βρετανικής κυριαρχίας στην Αίγυπτο. Ο ηγέτης των «Αδελφών Μουσουλμάνων» πίστευε ότι η πολιτική μεταρρύθμιση είναι η βάση πάνω στην οποία πρέπει να στηριχθεί κάθε άλλη μεταρρύθμιση και αποδεχόταν την δημοκρατία ως σύστημα υπέρ της πολυφωνίας και της ειρηνικής εναλλαγής στην εξουσία, καθώς επίσης πίστευε ότι το έθνος (ο λαός) είναι η πηγή κάθε εξουσίας.

Στα τέλη του 1948, λίγο μετά την απόφαση της Οργάνωσης να στείλει εθελοντές κατά του Ισραήλ στον Αραβο-Ισραηλινό πόλεμο του 1948, η σύγκρουση μεταξύ της Οργάνωσης και του Παλατιού έφθασε στο αποκορύφωμά της. Ανησυχώντας για την αυξανόμενη δύναμη της Αδελφότητας, καθώς και τις φήμες ότι σχεδίαζε πραξικόπημα, ο πρωθυπουργός Μαχμούτ Νουκράσι Πασάς διέταξε στην διάλυσή της τον Δεκέμβριο του 1948. Τα υπάρχοντα της Οργάνωσης κατασχέθηκαν και δεκάδες ηγετικά μέλη της οδηγήθηκαν στη φυλακή. Στις 28 Δεκεμβρίου του 1948, ένας νεαρός φοιτητής μέλος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, κατάφερε να εισέλθει στο γραφείο του Μαχμούτ Νουκράσι Πασά και να τον δολοφονήσει. Αμέσως μετά τη δολοφονία του Πασά, ο Αλ-Μπάννα εξέδωσε μια καταδικαστική δήλωση για τη δολοφονία, αναφέροντας ότι η τρομοκρατία δεν είναι αποδεκτή στο Ισλάμ. Η δολοφονία έκανε και τα δύο μέρη, την Οργάνωση και το Παλάτι, να χαμηλώσουν τους τόνους της αντιπαράθεσης. Ωστόσο, ο αλ-Μπάννα και το Κίνημά του είχαν στοχοποιηθεί ως δυνάμεις αποσταθεροποίησης. Στις 12 Φεβρουαρίου του 1949, ο Αλ-Μπάννα είχε συνάντηση με κυβερνητικά στελέχη. Τα κυβερνητικά στελέχη δεν φάνηκαν ποτέ, και ο αλ-Μπάννα έπεσε νεκρός από τα πυρά δύο ανδρών την ώρα που αποχωρούσε από το σημείο συνάντησης.

Η Πορεία της Οργάνωσης μετά τη δολοφονία αλ-Μπάννα (1949-1952)

Ήδη από το 1944, η πολιτική σκηνή της Αιγύπτου βρισκόταν σε αναταραχή. Μετά την δολοφονία του πρωθυπουργού Νουγκράσι Πασά το Παλάτι αναγκάστηκε σε πιο διαλλακτική στάση ώστε να επιτευχθεί ένας βαθμός πολιτικής σταθερότητας, όμως το ζήτημα της επαναδιαπραγμάτευσης της Αγγλο-αιγυπτιακής συνθήκης του 1936 δεν άφηνε πολλά περιθώρια για τον κατευνασμό των πολιτικών παθών. Η κατάσταση ανάμεσα στον Αιγυπτιακό λαό και τις Βρετανικές δυνάμεις στη χώρα

ήταν εκρηκτική. Οι διαδηλώσεις ήταν καθημερινές και γινόντουσαν ολόένα και πιο βίαιες. Η εκτέλεση 50 Αιγυπτίων από τις Βρετανικές δυνάμεις στις 25 Ιανουαρίου του 1952 πυροδότησε τα γεγονότα της 26^{ης} Ιανουαρίου 1952 («Μαύρο Σάββατο») όπου μετά από μαζικές διαδηλώσεις στο Κάιρο λεηλατήθηκαν και παραδόθηκαν στις φλόγες περισσότερα από 750 κτίρια - κυρίως κέντρα διασκέδασης, θέατρα, ξενοδοχεία και εστιατόρια. Οι οπαδοί και τα στελέχη της Οργάνωσης έπαιξαν πρωταρχικό ρόλο στα γεγονότα. Πολλοί αναλυτές εκτιμούν ότι ο ρόλος των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στα γεγονότα, πολλοί εκ των οποίων είχαν συνταχθεί στον αντι-αποικιακό αγώνα με τους νέους αξιωματικούς του Αιγυπτιακού στρατού, συνέβαλαν καθοριστικά στο κίνημα του Ιουλίου του 1952, στην εκθρόνιση του Βασιλιά Φαρούκ και στον τερματισμό του Βασιλείου της Αιγύπτου.

Οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» υπό το Καθεστώς Νάσσερ

Η επανάσταση των «Ελεύθερων Αξιωματικών» στις 22 με 26 Ιουλίου 1952, τερμάτισε τη Μοναρχία στην Αίγυπτο. Πολλά στελέχη των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στήριξαν το νέο καθεστώς, ωστόσο αντιτάχθηκαν με τον «κοσμικό» χαρακτήρα του και το νέο Σύνταγμα της χώρας. Μετά την επανάσταση, ο Νάσσερ, αρχηγός τότε του κινήματος των νέων αξιωματικών, ανέτρεψε με πραξικόπημα τον πρώτο Πρόεδρο της Αιγυπτιακής Δημοκρατίας, Μουχάμαντ Νεγκουίμπ, και γρήγορα καταφέρθηκε εναντίον της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» κατηγορώντας τους το 1954, για απόπειρα δολοφονίας εναντίον του από μέλη της Οργάνωσης. Η Οργάνωση κηρύχθηκε παράνομη και πολλά ηγετικά της στελέχη φυλακίστηκαν. Οι διώξεις ανάγκασαν πολλά μέλη και στελέχη της Οργάνωσης να καταφύγουν στην Σαουδική Αραβία. Η μοναρχία της Σαουδικής Αραβίας έβλεπε το καθεστώς Νάσσερ ως απειλή και παράγοντα αποσταθεροποίησης του Αραβικού κόσμου (και των μοναρχικών καθεστώτων της Μέσης Ανατολής) και έτσι στήριξε την «Μουσουλμανική Αδελφότητα», τη χρηματοδότησε και φιλοξένησε πολλά μέλη και στελέχη της.

Οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» υπό το Καθεστώς Σαντάτ

Όταν ο Ανουάρ Σαντάτ έγινε πρόεδρος της Αιγύπτου το 1970 πολλά στελέχη της Οργάνωσης που βρίσκονταν φυλακισμένα ελευθερώθηκαν και στήριξαν τον Σαντάτ εναντίον των αντιπολιτευόμενων αριστερών ρευμάτων. Ωστόσο η Οργάνωση

παρέμεινε παράνομη. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας Σαντάτ και ιδιαίτερα μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ το 1979, η Οργάνωση διασπάστηκε ανάμεσα σε αυτούς που εξακολουθούσαν να πιστεύουν σε μία «συστημική» μη αναθεωρητική πορεία, και σε αυτούς που προσεταιρίστηκαν την σκληρή «αντι-συστημική» γραμμή τόσο στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής όσο και στις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Στις 6 Οκτωβρίου 1981, ο πρόεδρος Σαντάτ έπεφτε νεκρός από τα πυρά στελεχών μιας ακραίας «αντι-συστημικής» Ισλαμιστικής οργάνωσης, της Τανζίμ αλ-Τζιχάντ, δολοφονία που χρεώθηκε στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» και οι ηγέτες της συνελήφθησαν.

Οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» υπό το Καθεστώς Μουμπάρακ

Με την έλευση του Χόσνι Μουμπάρακ ως νέου Προέδρου, οι ηγέτες και πολλά από τα στελέχη της Οργάνωσης ελευθερώθηκαν από τις φυλακές. Ο Μουμπάρακ ακολούθησε μία «φιλική» προσέγγιση απέναντι στους «συστημικούς» της Οργάνωσης ενώ αντίθετα υπήρξε πολύ σκληρός απέναντι στους «αντι-συστημικούς». Ισως να υπολόγιζε σε μία μελλοντική ενσωμάτωση της «συστημικής» πτέρυγας και στην κοινωνική και πολιτική απομόνωση των «αντι-συστημικών». Ισως ακόμη και να χρειαζόταν με το μέρος του τους μετριοπαθείς των «Αδελφών Μουσουλμάνων» - έστω και ως ανοικτό διάλυο επικοινωνίας - για να εξομαλύνει τις σχέσεις της Αιγύπτου με τον υπόλοιπο Αραβικό κόσμο, σχέσεις που είχαν υποστεί σημαντική φθορά μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Ειρήνης με το Ισραήλ. Η στάση του Μουμπάρακ άλλαξε απέναντι στην Οργάνωση όταν κατάφερε να αποκαταστήσει σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις του με τον υπόλοιπο Αραβικό κόσμο και όταν το «κοσμικό» κομμάτι της Οργάνωσης άρχισε να προβάλλει ως ισχυρός πολιτικός πόλος αμφισβήτησης της κυριαρχίας του καθεστώτος Μουμπάρακ. Καλυπτόμενη πίσω από ανεξάρτητους υποψηφίους, στις Βουλευτικές εκλογές του 2000 η Μουσουλμανική Αδελφότητα κέρδισε 17 έδρες. Το 2005 αύξησε τη δύναμή της στις 88 έδρες διαμορφώνοντας τον κύριο αντιπολιτευτικό κορμό παρά το γεγονός ότι πολλά μέλη της ήταν στις φυλακές. Στις εκλογές του 2010 όπου ήταν, από άποψη δημοκρατικής διαφάνειας ιδιαίτερα προβληματικές, η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» εξασφάλισε μόνο μία έδρα. Απαγορευόταν να κατέλθουν στις εκλογές υποψήφιοι της Οργάνωσης, οπότε οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» συμμετείχαν ως ανεξάρτητοι υποψήφιοι. Ωστόσο μετά τις εκλογές του 2005 η ρητορική πολλών ανεξάρτητων υποψηφίων της

Οργάνωσης υπέρ του Ισλάμ ανάγκασε τον Μουμπάρακ να προσθέσει μία τροπολογία στο σύνταγμα της χώρας σύμφωνα με την οποία διεγράφη το ότι το Ισλάμ είναι η επίσημη θρησκεία του κράτους και ότι επιτρεπόταν σε γυναίκες και χριστιανούς να θέτουν υποψηφιότητα για πρόεδροι της χώρας. Οι ανεξάρτητοι βουλευτές υποστηριζόμενοι από την Οργάνωση προτίμησαν να απέχουν από την ψηφοφορία παρά να ψηφίσουν, προφανώς εναντίων. Ένα άλλο σημείο της πολιτικής ρητορικής των «Αδελφών Μουσουλμάνων» που τους έκανε συνολικά εχθρικούς απέναντι στην επίσημη κυβερνητική και κρατική πολιτική, είναι η διαφωνία τους με την Συνθήκη Ειρήνης με το Ισραήλ. Πολλά ηγετικά στελέχη έχουν ταχθεί υπέρ της κατάργησής της, ενώ επίσημα η Οργάνωση εκφράζει την άποψη ότι θα σεβαστεί την Συνθήκη Ειρήνης εφόσον το Ισραήλ δείξει πραγματικό ενδιαφέρον επίλυσης του Παλαιστινιακού ζητήματος.

4.2 Η Ιδεολογική Βάση των «Αδελφών Μουσουλμάνων» - Η Διάσπαση ανάμεσα σε «Συστημικούς» και «αντι-Συστημικούς»

Πολιτικά, η ιδεολογική βάση της Οργάνωσης εδράζεται σε τρεις βασικούς άξονες, που με τη σειρά τους πηγάζουν από πολιτικά κινήματα της δεκαετίας του 1930. Εκτός από το θρησκευτικό-πολιτικό στοιχείο που τη χαρακτηρίζει, η Οργάνωση αντλεί ιδεολογικό δυναμικό από το αντι-Δυτικό και ανταποικιακό κίνημα που στην πορεία πήρε τον χαρακτήρα της αντίδρασης απέναντι στα Δυτικά πρότυπα και τον Δυτικό τρόπο ζωής, από την τάση διεθνοποίησης του Κινήματος ως Σουνιτικό παν-ισλαμικό κίνημα, και τέλος από το Σουφισμό που είναι η φιλοσοφική διάσταση του Ισλαμισμού. Αργότερα προστέθηκε και η διάσταση του «Κουτμπισμού» ως ακραία έκφραση του Ισλάμ που αποτελεί και τη βάση του σύγχρονου Τζιχαντιστικού κινήματος, ωστόσο η ίδια η Οργάνωση έχει, κατά τα λεγόμενα των ηγετικών στελεχών της, αποστασιοποιηθεί από τις απόψεις του Κούτμπ και απορρίπτει τη χρήση βίας στην διάδοση και εφαρμογή των ιδεών της.

Το Ανταποικιακό Κίνημα

Την εποχή της ίδρυσης της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» υπήρχαν πολλές φωνές σε όλο το πολιτικό φάσμα της χώρας εναντίων της Βρετανικής κυριαρχίας στη χώρα. Το φαινόμενο δεν περιοριζόταν στην Αίγυπτο, αντίθετα είχε παγκόσμια απήχηση, κυρίως στις αποικίες των Δυτικών δυνάμεων της εποχής στην Αφρική, τη

Λατινική Αμερική και στην Ασία. Στην Αίγυπτο, η σχέση μεταξύ του Παλατιού, της μικρής καθεστωτικής ελίτ και των Βρετανικών δυνάμεων είχαν μπλοκάρει εντελώς τη χώρα, με αποτέλεσμα η αντίδραση να συσπειρώνει ετερόκλητα μεταξύ τους στοιχεία (π.χ. φιλελεύθεροι, ισλαμιστές, μαρξιστές, κλπ.) ενάντια στο αποικιοκρατικό καθεστώς. Αναλογικά, παρατηρεί κανείς κάτι παρόμοιο συνέβη και κατά τη διάρκεια των αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων τον Ιανουάριο του 2011 εναντίον του καθεστώτος Μουμπάρακ. Το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, έφερε την κατάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και συνακόλουθα του θεσμού του Χαλιφάτου το οποίο ένωνε πολιτικά τα Αραβικά κράτη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επίσημα η Οργάνωση κράτησε αποστάσεις από το θεσμό του Χαλιφάτου και αναγνώριζε τον ιδιαίτερο εθνικό χαρακτήρα των Αραβικών κρατών που δημιουργήθηκαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα δεδομένα που προέκυψαν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο άλλαξαν και τη στάση των Δυτικών δυνάμεων απέναντι στις αποικίες, οπότε η αντιαποικιοκρατική ρητορική της Οργάνωσης μετατράπηκε σε αντι-Δυτική ρητορική και σε απόρριψη του μεταπολεμικού Δυτικού τρόπου ζωής.

Η Διεθνοποίηση του Κινήματος

Στόχος του ιδρυτή της Οργάνωσης ήταν η διασπορά του πνεύματος και των αρχών της σε ολόκληρο τον Μουσουλμανικό κόσμο με πυρήνα τον Αραβικό κόσμο. Στην πραγματικότητα, η τάση διεθνοποίησης του κινήματος των «Αδελφών Μουσουλμάνων» ακολουθεί πρότυπα και πολιτικές συζητήσεις της εποχής, όπως ήταν για παράδειγμα η «συζήτηση» περί εδραίωσης ή διεθνοποίησης του Μπολσεβικισμού. Ο συνδυασμός της παν-Ισλαμικής προσέγγισης μαζί με την αντι-Δυτική αντιαποικιακή ρητορική βρήκαν γόνιμο έδαφος και οδήγησαν στην δημιουργία παρακλαδιών της Οργάνωσης στο Λίβανο το 1936, στη Συρία το 1937 και στην Ιορδανία το 1946. Από την πρώτη στιγμή στόχος της Οργάνωσης ήταν η διεθνοποίηση και η επέκταση της σε όλες τις περιοχές του πλανήτη με παρουσία Μουσουλμανικού στοιχείου. Γρήγορα επεκτάθηκε. Σήμερα παρακλάδια της Οργάνωσης βρίσκουμε σε πολλά κράτη συμπεριλαμβανομένων και μη-μουσουλμανικών κρατών. Μέλη της Αδελφότητας έχουν λάβει μέρος σε πολεμικές επιχειρήσεις στο πλευρό ακραίων μουσουλμανικών στοιχείων και οργανώσεων στους πολέμους της Βοσνίας, της Τσετσενίας, του Ιράκ, του Αφγανιστάν καθώς επίσης

δρουν και στα Παλαιστινιακά εδάφη. Έξω από την Αίγυπτο η «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» λειτουργούν ως κίνημα και όχι ως πολιτικό κόμμα. Συγγενή κινήματα με ρίζες στην «Μουσουλμανική Αδελφότητα» είναι το Islamic Action Front στην Ιορδανία, η Χαμάς στη Γάζα και τη Δυτική Όχθη ενώ η Οργάνωση ως κόμμα εμφανίζεται στην Αίγυπτο μέσα από το Freedom and Justice Party. Αυτά τα κινήματα και το Αιγυπτιακό κόμμα στελεχώνονται από ανθρώπους των «Αδελφών Μουσουλμάνων» όμως κρατούν απόσταση από την Οργάνωση και έχουν σημαντικό βαθμό αυτονομίας. Εξαίρεση αποτελεί η οργάνωση Hizb ut-Tahrir που βρίσκεται σε πολύ στενή σχέση με την «Αδελφότητα». Υπάρχουν επίσης πολλές συγγενείς οργανώσεις που έχουν προκύψει μέσα από ιδεολογικές διασπάσεις. Τέτοια κινήματα είναι η Al-Gama'a al-Islamiyya και η Al Takfir Wal Hijra.

Πολλά κράτη έχουν ανακηρύξει την Μουσουλμανική Αδελφότητα ως τρομοκρατική οργάνωση. Έχει απαγορευτεί η δράση της από την Ρωσία, το Μπαχρέιν, τη Συρία, τη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και άλλες χώρες. Στις 25 Δεκεμβρίου 2013, οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» χαρακτηρίστηκαν από την Αιγυπτιακή κυβέρνηση ως τρομοκρατική οργάνωση ως αποτέλεσμα επίθεσης οπαδών της στο αρχηγείο της αστυνομίας στη Μανσούρα στις 23 Δεκεμβρίου 2013. Μια σημαντική ωστόσο εξέλιξη σε ότι αφορά την διεθνή αναγνώριση της Αιγυπτιακής «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» είναι η απόφαση των ΗΠΑ στις 29 Ιουνίου του 2011 να αποκαταστήσουν επίσημους διαύλους επαφής με την Οργάνωση μετά την συγκρατημένη στάση των στελεχών της στην εξέγερση του 2011. Επίσημα δεν υπήρχε επικοινωνία μεταξύ των ΗΠΑ και της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» λόγω του γεγονότος ότι η Οργάνωση ήταν απαγορευμένη από το καθεστώς Μουμπάρακ. Στην Αμερικανική απόφαση για αποκατάσταση επαφών ήταν πολύ θερμή και θετική η ανταπόκριση της ηγεσίας της Οργάνωσης.

Το Κίνημα του Σουφισμού

Σύμφωνα με το κίνημα του Σουφισμού η βάση της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης πρέπει να είναι το Κοράνι. Ο Σουφισμός, ωστόσο, πάει πολύ πιο πέρα από τις διδαχές του Κορανίου και αποτελεί μία φιλοσοφική διάσταση της Μουσουλμανικής θεώρησης. Η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» βασίστηκε στο Σουφισμό και ισχυριζόταν ότι μόνο το Ισλάμ μπορεί να φέρει κοινωνική δικαιοσύνη, παιδεία, τον τερματισμό της διαφθοράς και της φτώχειας και πολιτική ελευθερία. Οι

ιδέες του Κινήματος που συνδύαζε τον πολιτικό ακτιβισμό μαζί με την προσφορά κοινωνικής εργασίας λειτούργησε ως μοντέλο προς μίμηση από πολλά Ισλαμικά κινήματα και οργανώσεις σε ολόκληρο τον Αραβικό κόσμο. Εκπαιδευμένα μέλη της Αδελφότητας δίδασκαν το Ισλάμ και την Αραβική γλώσσα, έφτιαχναν νοσοκομεία και ίδρυναν ακόμη και εμπορικές επιχειρήσεις.

Το Κίνημα του Σαγίντ Κούτμπ

Ένας σημαντικός αντι-συστημικός θεωρητικός της οργάνωσης ήταν ο Σαγίντ Κούτμπ. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις του Κούτμπ βρήκαν ισχυρή απήχηση στους Μουσουλμάνους εκτός Αιγύπτου, ωστόσο επίσημα η Αιγυπτιακή «Μουσουλμανική Αδελφότητα» κράτησε αποστάσεις. Ο Σαγίντ Κούτμπ (9 Οκτωβρίου 1906 – 29 Αυγούστου 1966) γεννήθηκε στην Άνω Αίγυπτο, μελέτησε από μικρός το Κοράνι και σπούδασε στο Κάιρο, μεταξύ 1929 και 1933. Εργάστηκε ως δάσκαλος στο Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης του οποίου έγινε αξιωματούχος. Μεταξύ 1948 και 1950 μετέβη με υποτροφία στις ΗΠΑ. Η εμπειρία του αυτή έμελλε να είναι καθοριστική για την μετέπειτα ιδεολογία του, καθώς ο Κούτμπ, σοκαρισμένος από τον τρόπο ζωής της Αμερικανικής κοινωνίας, απέρριψε τον Δυτικό πολιτισμό. Με την επιστροφή του στην Αίγυπτο ο Κουτμπ προσχώρησε στην «Μουσουλμανική Αδελφότητα», της οποίας έγινε ανώτατο μέλος της. Όταν το 1952 στην εξουσία της Αιγύπτου ανέβηκε ο Νάσσερ, ο Κούτμπ και η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» τάχθηκαν αρχικά υπέρ των νέων ηγετών της χώρας, καθώς ο ανατραπείς βασιλιάς Φαρούκ Α' θεωρούνταν φίλος προσκεείμενος των Άγγλων. Η άρνηση όμως του Νάσσερ να δημιουργήσει μια Ισλαμιστική κυβέρνηση στη χώρα οδήγησε γρήγορα σε ρήξη μεταξύ της κυβέρνησης και της Αδελφότητας. Ο Νάσσερ, αντιλαμβανόμενος την αξία του Κούτμπ, του προσέφερε ελεύθερα οποιαδήποτε θέση στην κυβέρνησή του με σκοπό την συνεργασία μαζί του, αλλά εκείνος, παραμένοντας πιστός στην ιδεολογία του, αρνήθηκε να συνεργαστεί μαζί του. Αντίθετα, μαζί με άλλα μέλη της Αδελφότητας, σχεδίασαν μια αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του Νάσσερ, το 1954. Ο Κουτμπ συνελήφθη και οδηγήθηκε στις φυλακές. Στην φυλακή συνέγραψε τα δύο σημαντικότερα έργα του, που αποτελούν την βάση του «ακραίου» πολιτικού Ισλάμ. Τα δύο αυτά έργα του, στα οποία εκφράζει την απέχθεια του για τον Δυτικό πολιτισμό και την ανάγκη επιστροφής του Ισλαμικού κόσμου στον τρόπο ζωής των πρώτων Μουσουλμάνων, απορρίπτει κάθε διαφορετική πολιτική ως «Τζαχιλίγια»

(μια κατάσταση άγνοιας της θείας καθοδήγησης) και ερμηνεύει εκ νέου τον όρο «Τζιχάντ» ως επιθετικό αγώνα για την ανατροπή των Δυτικών (διεφθαρμένων) προτύπων, αποτέλεσαν την ιδεολογία που αποκαλείτε «Κουτμπισμός». Επίσης ο Κούτμπ είχε βαθιά αντισημιτικά αισθήματα τα οποία καταγράφονται και στο βιβλίο του «Ο Αγώνας μας ενάντια στους Εβραίους» (1950). Ο Κουτμπ αφέθηκε ελεύθερος το 1964, μετά από παρέμβαση του Προέδρου του Ιράκ, πριν συλληφθεί εκ νέου τον Αύγουστο του 1965 με κατηγορίες για ανατροπή του πολιτεύματος. Σε μια αμφιλεγόμενη δίκη, ο Κούτμπ καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε στις 29 Αυγούστου 1966. Οι ριζοσπαστικές ιδέες του Κουτμπ γύρω από το Ισλάμ τον κατατάσσουν ως μια από τις κεντρικές φιγούρες της Ισλαμιστικής (ακραίας) ιδεολογίας.

Η Ιδεολογική Πορεία της Οργάνωσης στη μετα-Μουμπάρακ εποχή

Ο επίσημος αυτοχαρακτηρισμός της Οργάνωσης ως μετριοπαθούς που απορρίπτει τη βία διχάζει τους πολιτικούς παρατηρητές. Όπως σημειώνουν, κυρίως Δυτικοί αναλυτές, παρά το γεγονός ότι η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» δεν σχετίζεται με την αλ-Κάιντα, εντούτοις δεν έσπευσαν να καταδικάσουν την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Επίσης, το Μάρτιο του 2013, η Οργάνωση αντιτάχθηκε στην απόφαση των Ηνωμένων Εθνών για τον τερματισμό της βίας εναντίων των γυναικών με το σκεπτικό ότι υπονομεύεται η ηθική βάση του Ισλάμ και οι οικογενειακές παραδόσεις στον Μουσουλμανικό κόσμο! Αυτά τα δύο στοιχεία αντικατοπτρίζουν μία καλά καλυμμένη πραγματικότητα ιδεολογικής σύγχυσης και διαμάχης εντός της Οργάνωσης ανάμεσα στους «συστημικούς» και τους «αντι-συστημικούς» που το μόνο στοιχείο που τους ενώνει τελικά εντός της Οργάνωσης είναι η ίδια η προοπτική της εξουσίας. Η «συστημική» τάση εκφράζει μία κοσμική και μετριοπαθή Ισλαμική πολιτική πρόταση και αναζητά την ενσωμάτωση στο πολιτικό σύστημα της χώρας. Αντίθετα, η «αντι-συστημική» τάση είναι φορέας πολιτικού αναθεωρητισμού, απορρίπτοντας ολόκληρο το πολιτικό και διεθνοπολιτικό πλαίσιο και υπέρμαχος της βίαιης εγκαθίδρυσης ενός νέου Ισλαμιστικού προτύπου για τη χώρα. Η ιδεολογική βάση αυτής της τάσης έχει σαφώς τις ρίζες της στον Κουτμπισμό.

Οι Σχέσεις των Αδελφών Μουσουλμάνων με το Χριστιανικό Στοιχείο

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι κατά την τελευταία απογραφή πληθυσμών την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, περίπου το 25% των κατοίκων της Μέσης Ανατολής ήταν Χριστιανοί. Σήμερα οι Χριστιανοί αντιπροσωπεύουν μόλις το 5% του συνολικού πληθυσμού⁶⁰. Η μείωση αυτή αντικατοπτρίζει συνολικά τις συνθήκες ζωής και ελευθερίας των Χριστιανών μέσα στις Μουσουλμανικές κοινωνίες της Μ. Ανατολής. Στην Αίγυπτο ειδικότερα, περίπου το 10% του πληθυσμού της χώρας είναι Κόπτες Χριστιανοί. Ίσως να μην αποτελούσαν στόχο των Μουσουλμάνων αν δεν κατείχαν σημαντικές θέσεις στη δημόσια διοίκηση, στην πολιτική και την οικονομική ζωή της χώρας. Όταν δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές ξεκίνησαν να μαζεύονται στην πλατεία Ταχρίρ του Καίρου και ζητούσαν την έξωση του Μουμπάρακ, ο προκαθήμενος της Κοπτικής Εκκλησίας, Πάπας Σενούδας III, προέτρεψε τους Χριστιανούς να καθίσουν στα σπίτια τους. Ο Σενούδας επέμενε ότι η επανάσταση θα είναι Ισλαμική και όχι Αιγυπτιακή και ότι στόχος των εξεγερμένων είναι η Ισλαμοποίηση της Αιγυπτιακής κοινωνίας και η καταστροφή του Κοπτικού στοιχείου στη χώρα. Για τα οκτώ εκατομμύρια Χριστιανών της Αιγύπτου, το πραξικόπημα αλ-Σίσι ήταν ένα θαύμα. Αν ο αλ-Σίσι δεν είχε επέμβει, θα είχαν φύγει όλοι οι Χριστιανοί ισχυρίζεται ο Χριστιανός Ναγκίμπ Σαουίρις, ένας από τους σημαντικότερους επιχειρηματίες της χώρας. Σύμφωνα με τον Σαουίρις, *«...η κυριαρχία της πλειονότητας θέτει σε κίνδυνο τις μειονότητες, οπότε είναι καλύτερα να υποστηρίξει κανείς έναν κοσμικό πραξικοπηματία παρά να διακινδυνεύει την εξαφάνισή του από δημοκρατικά εκλεγμένους ισλαμιστές.»* Αντίθετα το Ελληνορθόδοξο στοιχείο, που δεν αποτελεί πολιτική απειλή, τυγχάνει διαφορετικής αντιμετώπισης. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της ιστορικής Ιεράς Μονής Αγίας Αικατερίνης του Σινά, όπου οι ίδιοι οι Βεδουίνοι Μουσουλμάνοι οπλισμένοι φρουρούσαν το Μοναστήρι για να μην γίνει στόχος των ακραίων στοιχείων και των Ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων που δρουν στο Σινά. Εδώ και χρόνια, οι ακραίοι Ισλαμιστές αναπτύσσουν θεωρίες συννομωσίας για σχέσεις των Μοναχών και της Ισραηλινής Μοσσάντ, προκειμένου να εκδιώξουν το ιστορικό μοναστήρι από την περιοχή. Όμως ο ίδιος ο Ηγούμενος της Μονής διαβεβαιώνει ότι η επίσημη πολιτεία είναι υπέρ της Μονής. Στο πλευρό των Μοναχών στέκεται ο σείχης Ahmet Abou Rashed El-Gebali της φυλής Gabalia, που ζει στην περιοχή της Αγίας

⁶⁰ Time Magazine (19 Απριλίου, 2014)

Αικατερίνης ο οποίος δηλώνει πως η προστασία της Μονής και των Ιερών Τόπων αποτελούν ευθύνη της φυλής του και ότι δεν θα επιτραπεί σε κανένα να βλάψει το μοναστήρι⁶¹. Επίσημα, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, μέσα από τον προεδρικό τους υποψήφιο και μετέπειτα Πρόεδρο της χώρας Μόρσι, διαβεβαίωναν ότι «...οι μη-Μουσουλμάνοι είναι αδέρφια μας με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις και δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ μας». Ωστόσο, μετά την εκλογή Μόρσι στην Προεδρία πολύ λίγα πράγματα έγιναν για την προστασία του Χριστιανικού στοιχείου ενώ μετά το πραξικόπημα αλ-Σίσι στοχοποιήθηκαν πολλοί Χριστιανικοί ναοί από διαδηλωτές Ισλαμιστές.

4.3 Η Πολιτική Στρατηγική των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στον δρόμο για την Εξουσία

Ο ίδιος ο αλ-Μπάννα είχε θέσει τις βάσεις της πολιτικής στρατηγικής της Οργάνωσης προκειμένου να αποκτήσει υποστηρικτές εντός και εκτός Αιγύπτου. Η πολιτική στρατηγική της «Αδελφότητας» χωρίζεται σε τρία στάδια: α) το αρχικό στάδιο της προετοιμασίας μέσω της προπαγάνδας, β) το στάδιο της οργάνωσης κατά το οποίο ο κόσμος θα εκπαιδευτεί από την «Μουσουλμανική Αδελφότητα» και γ) το τελευταίο στάδιο της δράσης όπου θα επιχειρηθεί η κατάληψη της εξουσίας. Κεντρικό σύνθημα της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» είναι το «*Ισλάμ είναι η λύση*», ένα σύνθημα που για τους σύγχρονους πολίτες του Δυτικού κόσμου μπορεί να μην σημαίνει τίποτα, αλλά ίσως σημαίνει πολλά στον καθημερινό Αιγύπτιο που αγωνίζεται να επιβιώσει με δύο δολάρια ημερήσιο εισόδημα, χωρίς περίθαλψη και κοινωνική μέριμνα, πράγματα που ο Μουσουλμανικός εθελοντισμός της Οργάνωσης προσπάθησε σε ένα βαθμό να αντιμετωπίσει. Με δεδομένη λοιπόν την ικανότητα διείσδυσης της Οργάνωσης στα λαϊκά στρώματα της Αιγυπτιακής κοινωνίας και την εκλογική της δυναμική, στη μετα-Μουμπάρακ εποχή η Οργάνωση έφτασε πολύ κοντά στην ανάδειξή της στην εξουσία και μάλιστα με τον πλέον δημοκρατικό τρόπο – τις εκλογές. Αυτό την έφερε μπροστά στην πραγματικότητα ότι την εξουσία στη χώρα τη διαχειριζόταν το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο. Οπότε η στρατηγική της Οργάνωσης ήταν η συνεργασία με τον στρατό προκειμένου το ταχύτερο δυνατό να διαμορφωθούν οι συνθήκες ώστε να οδηγηθεί το εκλογικό σώμα στις κάλπες.

⁶¹ Τσίμας, 6 Απριλίου 2014.

Μάλιστα, προχώρησαν και στην ίδρυση κόμματος, το Κόμμα της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης, προκειμένου να μπορούν να συμμετάσχουν τόσο στις βουλευτικές εκλογές όσο και να αναδείξουν προεδρικό υποψήφιο. Το νέο κόμμα απέρριπτε τη συμμετοχή των γυναικών ή των Κοπτών Χριστιανών στην υποψηφιότητα για την Προεδρία ωστόσο δεν απέρριπτε τη συμμετοχή τους σε υπουργικές θέσεις. Το ΑΣΣ όταν ανέλαβε την εξουσία της χώρας μετά την πτώση Μουμπάρακ είχε θέσει ως χρονικό ορίζοντα την διεξαγωγή Προεδρικών εκλογών εντός 6 μηνών. Όταν το διάστημα αυτό παρήλθε και δεν υπήρχε άμεση προοπτική Προεδρικών εκλογών, ο εκνευρισμός εντός της Οργάνωσης και μεταξύ των υποστηρικτών της ήταν διάχυτος με αποτέλεσμα να προκαλέσει την σκλήρυνση της στάσης του στρατού αλλά όχι και τη διακοπή της διαδικασίας προς τις εκλογές στοιχείο που κράτησε τα προσχήματα στη «συνεργασία» στρατού και «Αδελφών Μουσουλμάνων». Στις πρώτες ελεύθερες βουλευτικές εκλογές (2011-2012) το κόμμα κέρδισε σχεδόν τις μισές από τις βουλευτικές έδρες. Επίσης κέρδισαν δύο δημοψηφίσματα για Συνταγματική αλλαγή καθώς επίσης κέρδισαν και τις Προεδρικές εκλογές του 2012.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Προεδρία Μόρσι (30 Ιουνίου 2012-3 Ιουλίου 2013)

Μετά από μία μακρά πορεία, ο προεδρικός υποψήφιος των «Αδελφών Μουσουλμάνων», Μοχάμεντ Μόρσι, αναδείχθηκε στις 30 Ιουνίου 2012 ως ο πέμπτος κατά σειρά Πρόεδρος της Αιγύπτου. Γεννημένος το 1951, σπούδασε Μηχανικός στο Πανεπιστήμιο του Καίρου και στη συνέχεια έλαβε το διδακτορικό του από Αμερικανικό Πανεπιστήμιο το 1982. Μέχρι και το 1985 δίδασκε σε Αμερικανικά πανεπιστήμια, ενώ στη συνέχεια επέστρεψε και ανέλαβε ακαδημαϊκή θέση στην Αίγυπτο, όπου παρέμεινε μέχρι και το 2010. Ενταγμένος στην Οργάνωση των «Αδελφών Μουσουλμάνων» αναδείχθηκε σε ηγετικό στέλεχος. Εξελέγη ως ανεξάρτητος βουλευτής στο κοινοβούλιο της Αιγύπτου το 2000. Παρέμεινε στο βουλευτικό αξίωμα μέχρι το 2005. Στις 30 Απριλίου του 2011, ανέλαβε πρόεδρος του νεοϊδρυθέντος, από την Μουσουλμανική Αδελφότητα, του κόμματος της Ελευθερίας και Δικαιοσύνης. Καθώς η Αδελφότητα είχε δηλώσει πως δεν θα έθετε μέλος της υποψηφιότητα για της Προεδρία, ο Μόρσι υποχρεώθηκε σε παραίτηση από μέλος της. Στον πρώτο γύρο των εκλογών που διεξήχθη στις 23 με 24 Μαΐου του 2012, ο Μόρσι κατέλαβε την πρώτη θέση με ποσοστό 24,78%. Δεύτερος ήρθε ο ανεξάρτητος Αχμέτ Σαφίκ (προκρινόμενος από τους υποστηρικτές του καθεστώτος Μουμπάρακ) με ποσοστό 23,66% - και οι δυο προκρίθηκαν για το δεύτερο γύρο των εκλογών. Στον επαναληπτικό γύρο στις 16 με 17 Ιουνίου, ο Μόρσι κατέλαβε ξανά την πρώτη θέση με ποσοστό 51,73% έναντι 48,27% του Σαφίκ. Στις 24 Ιουνίου 2012 ανακοινώθηκε και επίσημα ως νικητής των εκλογών. Την ίδια ημέρα υπέβαλε την παραίτησή του από την προεδρία του Κόμματος της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης και ορκίστηκε Πρόεδρος της Αιγύπτου στις 30 Ιουνίου του 2012.

Ως Πρόεδρος της χώρας, ο Μόρσι βρέθηκε μπροστά σε πραγματικότητες που θα δυσκόλευαν το έργο του. Η μία πραγματικότητα είχε να κάνει με τον θεσμικό περιορισμό της εξουσίας του, αφού το προσωρινό σύνταγμα δεν του έδινε την ευχέρεια της απρόσκοπτης άσκησης των καθηκόντων του. Η δεύτερη αρνητική πραγματικότητα ήταν το γεγονός ότι η πλειονότητα του κρατικού μηχανισμού και η οικονομία της χώρας ήταν στα χέρια στελεχών του καθεστώτος Μουμπάρακ. Από την άλλη είχε να αντιμετωπίσει τα στελέχη της Οργάνωσης που πίεζαν για κυβερνητικές και διοικητικές θέσεις και είχε να αντιμετωπίσει και τις οικονομικές και κοινωνικές

πραγματικότητες στη βάση της Αιγυπτιακής κοινωνίας που πίστευαν ότι μέσω μιας διαδικασίας κοινωνικού και οικονομικού αυτοματισμού θα λύνονταν τα χρόνια προβλήματά τους αφού άλλωστε το «*Ισλάμ είναι η λύση*». Παράλληλα υπήρχαν και οι εκκρεμότητες με την απόδοση δικαιοσύνης για τα θύματα της εξέγερσης του 2011 καθώς και η διαδικασία εκδίκασης υποθέσεων διαφθοράς στελεχών του προηγούμενου καθεστώτος. Μεταξύ όλων των παραπάνω ζητημάτων ο Μόρσι θα έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις αλλαγές των συσχετισμών στο περιφερειακό και το διεθνές περιβάλλον που προέκυψαν ως αποτέλεσμα της ανόδου της Οργάνωσης στην εξουσία της Αιγύπτου. Στις πρώτες του δημόσιες δηλώσεις, ο Πρόεδρος Μόρσι, υποσχέθηκε ότι θα προχωρούσε στην απελευθέρωση των διαδηλωτών που περίμεναν να δικαστούν σε στρατοδικεία. Επιπλέον, προσπάθησε να προωθήσει ένα σύστημα (και ένα νέο Σύνταγμα) που θα περιείχε μέτρα προστασίας των πολιτών, αλλά ταυτόχρονα θα κατοχύρωνε και την εφαρμογή του Ισλαμικού δικαίου στη χώρα. Το προσχέδιο του νέου Συντάγματος που υιοθετήθηκε τελικά, όριζε το Ισλάμ ως θρησκεία του κράτους, έδινε κεντρικό ρόλο στη *Σαρία* ως βασική πηγή της νομοθεσίας, είχε συγκεκριμένες διατάξεις που όριζαν την κοινωνική και οικογενειακή ζωή στη χώρα, απαγόρευε σε στελέχη του καθεστώτος Μουμπάρακ να πάρουν μέρος στις τοπικές ή τις βουλευτικές εκλογές επί 10 χρόνια, ενώ δεν υπήρχε καμία πρόνοια για την ισότητα των δύο φύλων. Στις αρχές Ιουλίου του 2012 προσπάθησε να επαναφέρει τα μέλη του κοινοβουλίου που είχε διαλυθεί ένα μήνα νωρίτερα και στο οποίο κυριαρχούσαν οι ισλαμιστές του κόμματος της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης και άλλων ισλαμιστικών ομάδων, κάτι που έφερε την αντίδραση του Ανώτατου Συμβουλίου των Ενόπλων Δυνάμεων. Στις 2 Αυγούστου όρισε ως πρωθυπουργό της χώρας, μετά την παραίτηση του Καμάλ Γκανζούρι, τον πρώην υπουργό Υδάτινων Πόρων και Άρδευσης, τον Χισάμ Καντίλ, ο οποίος σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας των κομμάτων της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης, του Κόμματος Ελ-Βασάτ και του Κόμματος Αλ-Ναχντά. Στις 12 Αυγούστου 2012 ο Μόρσι απαίτησε την παραίτηση του Στρατάρχη Ταντάουι και στη θέση του διόρισε τον στρατηγό αλ-Σίσι, όπου πολλοί πίστευαν, λόγω των θέσεων που είχε στο παρελθόν εκφράσει, ότι ήταν το μακρύ χέρι της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» στο στράτευμα.

Στην εξωτερική του πολιτική ο Μόρσι κατάφερε να κερδίσει την παθητική στήριξη των ΗΠΑ, να διατηρήσει ένα επίπεδο συνεργασίας, κυρίως οικονομικής

βοήθειας, με την Ευρωπαϊκή Ένωση, και συνέσφιξε τις σχέσεις της Αιγύπτου με την Τουρκία και το Κατάρ. Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Σαουδική Αραβία κράτησαν στάση αναμονής απέναντι στην Προεδρία του. Ωστόσο, αντιλαμβανόμενος τη σοβαρότητα της κατάστασης και τις εύλογες ανησυχίες του διεθνούς παράγοντα, έσπευσε άμεσα να δηλώσει ότι η Αίγυπτος θα τιμήσει τις υπογραφές της σε όλες τις διεθνείς συμφωνίες που είχε κάνει μέχρι τότε, συμπεριλαμβανομένης και της Συνθήκης Ειρήνης με το Ισραήλ. Μάλιστα, τον Νοέμβριο του 2012 η παρέμβασή του στην κρίση στη Μέση Ανατολή, μετά τις εχθροπραξίες μεταξύ Ισραήλ και Χαμάς στη Λωρίδα της Γάζας, υπήρξε κομβική και οδήγησε τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές σε επίτευξη εκεχειρίας.

Ωστόσο στην πράξη, η Προεδρία Μόρσι ήταν μία αποτυχία που στιγματίστηκε από τα ίδια τα λάθη της πολιτικής του η οποία ήταν γεμάτη από πολιτικές και διαχειριστικές αδυναμίες. Απέτυχε να διευθετήσει πολλά πρακτικά ζητήματα τα οποία αποτελούσαν πάνδημη απαίτηση με αποτέλεσμα να φανεί στη μεγάλη μάζα του λαού ως αναξιόπιστη και ανεπαρκής. Οι απεργίες και τα συλλαλητήρια ήταν πολύ συχνά, υπήρχαν ελλείψεις σε βασικά αγαθά και καύσιμα και γενικά υπήρχε μία εκρηκτική ατμόσφαιρα στην Αιγυπτιακή κοινωνία. Ένα χρόνο σχεδόν μετά την άνοδο Μόρσι στην Προεδρία της χώρας είχαν γίνει ελάχιστα πράγματα που να δείχνουν ότι η χώρα προχωρούσε προς μία καλύτερη προοπτική. Στις 30 Ιουνίου 2013, χιλιάδες αντικυβερνητικοί διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν στην πλατεία Ταχρίρ, ενάντια στην κυβέρνηση Μόρσι. Οι διαδηλωτές, με την υποστήριξη της αντιπολίτευσης, ζητούσαν πρόωρες εκλογές και απομάκρυνσή του Μόρσι από την εξουσία, κατηγορώντας τον για την φιλο-ισλαμική του πολιτική, τις εξουσίες που είχε αποκτήσει μέσω των παρεμβάσεών του και τον διορισμό σε σημαντικές θέσεις της διοίκησης μελών της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας». Τα πνεύματα είχαν οξυνθεί τις προηγούμενες ημέρες, κατά τις οποίες είχαν πραγματοποιηθεί επιθέσεις στα γραφεία της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» και οδομαχίες μεταξύ υποστηρικτών και αντιπάλων του Μόρσι με διάφορα περιστατικά βίας σε όλη τη χώρα. Ο στρατός, από τη μεριά του, είχε διακηρύξει πως είναι έτοιμος να «*σώσει το έθνος*» και πως δεν θα επέτρεπε μια «*επίθεση κατά της θέλησης του λαού*» και τη διολίσθηση της χώρας σε «*ανεξέλεγκτη σύγκρουση*». Κατά την διάρκεια των διαδηλώσεων σημειώθηκαν νέες αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ των υποστηρικτών και των αντιπάλων της κυβέρνησης, με τον Μόρσι να αρνείται κάθε ενδεχόμενο να

απομακρυνθεί από την εξουσία. Οι διαδηλωτές κατέλαβαν τα κεντρικά γραφεία της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας», ενώ το κίνημα «Ταμαρόντ», που πρωταγωνιστούσε στις διαδηλώσεις, κάλεσε τον Μόρσι να παραιτηθεί μέχρι το απόγευμα στις 2 Ιουλίου 2013. Ο στρατός βλέποντας το ενδεχόμενο της αναρχίας στη χώρα αποφάσισε να έχει ενεργότερη εμπλοκή στις πολιτικές εξελίξεις. Με τηλεσίγραφο προς τον Μόρσι, την 1^η Ιουλίου 2013, καλούσε τον πρόεδρο της Αιγύπτου να ακούσει τους διαδηλωτές και να παραδώσει την εξουσία, δίνοντάς του μια διορία 48 ωρών⁶². Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση Μόρσι κατέρρεε στο εσωτερικό της. Αρκετοί υπουργοί της κυβέρνησης παραιτήθηκαν υπό το βάρος των διαδηλώσεων. Ο Μόρσι απέρριψε το τηλεσίγραφο ενώ δήλωσε πως θα συνέχιζε τις προσπάθειες για να επιτευχθεί ηρεμία στη χώρα την ώρα που η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» κατηγορούσε τον Στρατό για προετοιμασία πραξικοπήματος. Μάλιστα ο Μόρσι κάλεσε τον στρατό να αποσύρει το τηλεσίγραφο εναντίων ενός δημοκρατικά εκλεγμένου Προέδρου. Στις 3 Ιουλίου 2013, και ενώ οι διαδηλώσεις συνεχίζονταν, δυνάμεις του Στρατού κατέλαβαν το κτήριο της κρατικής τηλεόρασης, το Προεδρικό Μέγαρο, και έθεσαν σε περιορισμό τον Μόρσι. Ο στρατός καθαίρεσε τον Πρόεδρο Μόρσι, ανέστειλε το Σύνταγμα και παρουσίασε ένα σχέδιο πορείας της χώρας σε νέες εκλογές. Για την ενδιάμεση περίοδο μέχρι τις νέες εκλογές ορίστηκε ο πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου της χώρας, Αντλί Μανσούρ, ως υπηρεσιακός Πρόεδρος.

5.1 Η Προεδρία Μόρσι και η «Μουσουλμανική Αδελφότητα»

Οι βαθιές ιδεολογικές διαφορές στο εσωτερικό της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» ήρθαν στο φώς με την ανάληψη της εξουσίας από τον Μόρσι. Πέρα από την ίδια την Οργάνωση, υπήρχαν και μία σειρά άλλες, ιδεολογικά συγγενικές με την Οργάνωση, πολιτικές παρατάξεις οι οποίες έμειναν αποστασιοποιημένες από την Αδελφότητα. Αυτό σημαίνει ότι οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» δεν κατάφεραν να συσπειρώσουν τις μουσουλμανικές παρατάξεις και να εκπροσωπηθούν ως σύνολο από τον Πρόεδρο Μόρσι. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η ισλαμική οργάνωση al-Salafiya και το ισλαμικό κόμμα al-Nour στήριξαν τον στρατό και το κίνημα «Ταμαρόντ» στην εκδίωξη Μόρσι από την εξουσία. Πολλά στελέχη της Οργάνωσης υποστηρίζουν ότι η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» εργαζόταν σε ένα ξένο για

⁶² Friedman (July 4, 2013)

εκείνη πολιτικό περιβάλλον. Δεν ήλεγχε τον στρατό, τις δυνάμεις ασφαλείας και μεγάλο μέρος του οικονομικού και βιομηχανικού κατεστημένου. Όμως τα αίτια της πτώσης της βρίσκονται καθαρά μέσα στα δικά της λάθη και αδυναμίες⁶³. Τα κυριότερα αίτια της πτώσης Μόρσι και της αποτυχίας των «Αδελφών Μουσουλμάνων» για τα οποία ευθύνονται οι ίδιοι είναι τα κάτωθι:

- α) Αντίθετα από τις εκτιμήσεις πολλών δυτικών αναλυτών, η ενσωμάτωση της Οργάνωσης στο πολιτικό σύστημα δεν οδήγησε στον εκδημοκρατισμό της και στην εξαφάνιση των ακραίων στοιχείων και της διχαστικής ρητορικής⁶⁴. Αντίθετα, η απουσία διάθεσης πολιτικού συμβιβασμού στη βάση της Αιγυπτιακής κοινωνίας σε συνδυασμό με την απροθυμία της οργάνωσης να προχωρήσει σε ιδεολογική και οργανωτική αναδιάρθρωση υπονόμειαν την όποια δημοκρατική προοπτική της.
- β) Η ηγεσία της Οργάνωσης αποδείχθηκε ανέτοιμη να δημιουργήσει ερείσματα σε τομείς-κλειδιά της δημόσιας διοίκησης, να αλλάξει ισχυρούς πυρήνες του παλαιού καθεστώτος ή να κερδίσει σημαντικές ελίτ και πολιτικούς παράγοντες στη χώρα.
- γ) Τα κενά στην οργανωτική δομή της Οργάνωσης, η ιδεολογική σύγχυση και ο ομοιομορφισμός υπονόμειαν το σχέδιο της Οργάνωσης για «Ισλαμική Δημοκρατία» και την έκαναν να φαίνεται αναξιόπιστη προς κάθε κατεύθυνση.
- δ) Η αποτυχία της Οργάνωσης να μετατρέψει τις εκλογικές της επιτυχίες σε αποτελεσματικό πολιτικό έλεγχο της χώρας, από τη μία επέτειναν τους φόβους για επιβολή Ισλαμικού καθεστώτος στην Αίγυπτο, ενώ από την άλλη κατέρρευσε η ουτοπική ιδέα του συνθήματος «*το Ισλάμ είναι η λύση*».

5.2 Η Προεδρία Μόρσι και το Στρατιωτικό Κατεστημένο

Οι Αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, αποτελούν για την χώρα μία κυρίαρχη ελίτ με σημαντικό ρόλο και λόγο στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Μέσα από τις τάξεις των Αιγυπτιακών ενόπλων δυνάμεων αναδεικνύονται οι Πρόεδροι της χώρας και ο Αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων καταλαμβάνει παραδοσιακά και τη θέση του Υπουργού Άμυνας της Αιγύπτου. Άρα ο στρατός παίζει κεντρικό πολιτικό ρόλο. Ως κυρίαρχη ελίτ, οι Αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις ενδιαφέρονται για την διατήρηση αυτής της τάξης στη χώρα – όπως αυτή ορίζεται στην εσωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις της χώρας – και είναι

⁶³ El-Sherif (July 16, 2014)

⁶⁴ Mogahed (July 25, 2013)

έτοιμοι να στηρίξουν και να συνεργαστούν με όποιον υποστηρίζει αυτή τη δεδομένη τάξη. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος Μουμπάρακ, οι σχέσεις των «Αδελφών Μουσουλμάνων» με τον στρατό ήταν σχέσεις έμμεσα συγκρουσιακές. Οι ένοπλες δυνάμεις είχαν σε μεγάλο βαθμό εκκαθαριστεί από υποστηρικτές της Οργάνωσης, αλλά πάντα ανάμεσα στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» και το στρατό μεσολαβούσε ο εκάστοτε Πρόεδρος της χώρας. Άρα, ανάμεσα στο στρατό και την «Μουσουλμανική Αδελφότητα» δεν υπήρχε κάποια άμεση αντιπαλότητα που να μην τους επέτρεπε να συνυπάρχουν στο μετά-Μουμπάρακ πολιτικό σκηνικό. Η ευθύνη για την κρατική βιαιοπραγία των ημερών της εξέγερσης κατά του προηγούμενου καθεστώτος εύκολα μετατέθηκε στον έκπτωτο πρώην Πρόεδρο και στις δυνάμεις ασφαλείας. Μάλιστα το γεγονός, ότι κατά τη διάρκεια των γεγονότων που τελικά ανέτρεψαν τον Μουμπάρακ, η Οργάνωση κράτησε στάση αναμονής αφήνοντας τη νεολαία, τους ακτιβιστές και τις φιλελεύθερες παρατάξεις να πρωτοστατήσουν, εκτιμήθηκε ως στάση πολιτικής ωριμότητας από το στρατό. Η Οργάνωση γνωρίζοντας ότι έχει ισχυρή πολιτική δυναμική ακολούθησε επίσημα μία στρατηγική συνεργασίας με το ΑΣΣ που ανέλαβε την εξουσία της χώρας στη μετά-Μουμπάρακ εποχή. Ο στόχος τους ήταν να ηρεμήσει η κατάσταση ώστε να οδηγηθεί η χώρα το συντομότερο σε εκλογές. Γνώριζαν ότι θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν δημοκρατικά, μέσω εκλογών, μία άνετη νίκη γι' αυτό και συμπεριφέρθηκαν απόλυτα συμβατικά. Μάλιστα, αρχικά υποστήριζαν το ΑΣΣ, διότι γνώριζαν ότι ήταν το μόνο όργανο που μπορούσε να εξασφαλίσει τη σταθερότητα στη χώρα ώστε να οδηγηθούν τα πράγματα σε εκλογές. Δημιούργησαν το Κόμμα Ελευθερίας και Δικαιοσύνης προκειμένου να συμμετάσχουν ενεργά στις πολιτικές διεργασίες. Οι σχέσεις μεταξύ στρατού και Οργάνωσης άρχισαν να διαταράσσονται όταν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ήθελαν να επιβάλλουν συνταγματικές μεταρρυθμίσεις αντίθετες προς την τάξη που υπερασπίζεται ο στρατός, καθώς επίσης όταν ο στρατός κράτησε θεσμικά υπό τον έλεγχό του βασικούς τομείς της λειτουργίας του κράτους. Συγκεκριμένα, τα σημεία πάνω στα οποία στρατός και Οργάνωση συγκρούστηκαν, ήταν το ζήτημα της επίσημης θρησκείας του κράτους όπου οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ήθελαν να αναφέρεται ρητά ότι επίσημη θρησκεία του κράτους είναι το Ισλάμ, και επίσης στο ότι η βασική αρχή της Αιγυπτιακής νομοθεσίας πηγάζει και εδράζεται στον Μουσουλμανικό νόμο. Η αντικατάσταση του Στρατάρχη Ταντάουι από τον αλ-Σίσι ήταν μία αναμενόμενη πράξη. Ο Ταντάουι, αν και πολιτικά πολύ έμπειρος, ήταν «εκπρόσωπος» του προηγούμενου καθεστώτος. Ο Αλ-Σίσι με τις απόψεις που είχε

κατά καιρούς εκφράσει είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη του Μόρσι. Με την ανάληψη των καθηκόντων του ο αλ-Σίσι άρχισε να δίνει το δικό του στίγμα στον πολιτικό στίβο. Γεννημένος το 1954, ήταν γιός εμπόρου στη φημισμένη αγορά του Καΐρου και πολλές φορές κατά τη διάρκεια της εφηβείας του βοηθούσε τον πατέρα του στο κατάστημά τους. Η επαφή του αλ-Σίσι με τους τουρίστες και το ξένο στοιχείο, καθώς και το γεγονός ότι η γειτονιά που μεγάλωσε είχε πολλούς Χριστιανούς και Εβραίους, είναι στοιχεία που παίζουν ρόλο στην κοσμοθεωρία του νέου στρατιωτικού ηγέτη της χώρας. Αποφοίτησε από την στρατιωτική ακαδημία της Αιγύπτου το 1977 και από τότε τον ακολουθεί η φήμη ενός ανθρώπου αυστηρού, αυταρχικού, άκαμπτου και πολύ πειθαρχημένου. Το 2010 διετέλεσε διευθυντής της υπηρεσίας στρατιωτικών πληροφοριών και ήταν το νεότερο μέλος του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου που ανέλαβε την διαχείριση της χώρας μετά την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ. Ωστόσο, οι απόψεις του αλ-Σίσι κρίνονται για τα Δυτικά δεδομένα ως συντηρητικές μέχρι ακραία αμφιλεγόμενες, ιδιαίτερα αν δώσουμε βάση σε εκείνες τις απόψεις που είχε εκφράσει ως μέλος του ΑΣΣ περί των τεστ παρθενίας για τις νεαρές Αιγύπτειες ως μέσω αποτροπής βιασμών. Προφανώς αυτές οι απόψεις του έπαιξαν ρόλο όταν στις 12 Αυγούστου 2012, ο πρόεδρος Μόρσι αποφάσισε να αντικαταστήσει τον αρχηγό των ενόπλων δυνάμεων, στρατάρχη Ταντάουι, με τον Σίσι προάγοντάς τον στον βαθμό του στρατηγού. Μαζί με την θέση του αρχηγού των ενόπλων δυνάμεων ο Σίσι έγινε και υπουργός άμυνας στην κυβέρνηση του πρωθυπουργού Κουαντίλ. Η αυταρχική προσωπικότητα του Σίσι υποδηλώνει και τον τρόπο της πολιτικής του σκέψης. Σύμφωνα με την περίφημη έρευνα του Theodore Adorno το 1950 πάνω στην αυταρχική προσωπικότητα, έδειξε ότι η συντηρητική στάση στην πολιτική συνδέεται με ένα ορισμένο ψυχολογικό τύπο. Η αυστηρή προσωπικότητα χαρακτηρίζεται από αυστηρό κομφορμισμό, από τυφλή υποταγή στα συστήματα παραδοσιακών αξιών, από πιστή υπακοή στις αρχές, διηρημένου σε κατηγορίες ευδιάκριτες (καλού-κακού, άσπρου-μαύρου κλπ.), όπου τα πάντα είναι καθαρά, τακτοποιημένα, χωρισμένα, όπου οι δυνατοί είναι άξιοι να είναι κυβερνήτες και όπου οι αδύνατοι είναι άξιοι της τύχης τους⁶⁵. Ήταν τόσο αμφιλεγόμενες οι θέσεις του αλ-Σίσι που πολλοί θεωρούσαν ότι η παρουσία του ως υπουργού αμύνης θα λειτουργούσε ως το μακρύ χέρι των Ισλαμιστών στη χώρα. Ο ίδιος, από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε Αρχηγός των Αιγυπτιακών ενόπλων δυνάμεων, ξεκαθάρισε ότι οι Αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις θα

⁶⁵ Duverger (1985), σελ. 28.

σταθούν στο πλευρό του Αιγυπτιακού λαού. Στις 28 Απριλίου 2013 μία δήλωση του, κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων για την απελευθέρωση του Σινά, προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση τόσο στο στρατό όσο και στην προεδρία Μόρσι. Ο αλ-Σίσι δήλωσε ότι *«το χέρι που θα βλάψει τον αιγυπτιακό λαό θα πρέπει να κοπεί»*. Για τους αντιπάλους του Μόρσι αυτή η δήλωση εκλήφθηκε ως υποστήριξη του στρατού στο λαό. Για τους υποστηρικτές του Μόρσι η δήλωση εκλήφθηκε ως αυστηρή προειδοποίηση. Ο αλ-Σίσι παρέμεινε υπουργός και στη νέα κυβέρνηση του αλ-Μπεμπλάουι μετά την έξωση Μόρσι από το προεδρικό αξίωμα. Διορίστηκε αναπληρωτής πρωθυπουργός και στις 27 Ιανουαρίου 2014 προήχθη σε στρατάρχη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Από την ανατροπή Μόρσι στην Προεδρία Σίσι

Στις 3 Ιουλίου 2013, ο αρχηγός των Αιγυπτιακών ενόπλων δυνάμεων, στρατηγός Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι, ανακοίνωσε την απομάκρυνση Μόρσι από την εξουσία, λόγω της αδυναμίας της κυβέρνησής του να ελέγξει την κοινωνική δυσарέσκεια, τις διαδηλώσεις και τα προβλήματα στην οικονομία της χώρας. Η κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Αίγυπτος ήταν έκρυθμη, και η απομάκρυνση Μόρσι από την εξουσία, σύμφωνα με τον στρατό, θα λειτουργούσε κατευναστικά ώστε να επέλθει κοινωνική ηρεμία. Ο στρατηγός αλ-Σίσι ισχυρίστηκε ότι ο στρατός ουσιαστικά ακολούθησε το λαϊκό αίτημα, και παράλληλα ανακοίνωσε την αναστολή ισχύος του Συντάγματος της χώρας που είχε ψηφιστεί από τους Ισλαμιστές, καθώς επίσης ανακοίνωσε ότι την προεδρία της χώρας θα αναλάμβανε ο πρόεδρος του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου της Αιγύπτου, Μανσούρ, ως υπηρεσιακός πρόεδρος. Την επόμενη ημέρα συνελήφθησαν πολλά ηγετικά στελέχη του κόμματος του Μόρσι (κόμμα Ελευθερίας και Δικαιοσύνης). Επίσης ανακοινώθηκε και η κράτηση του Μόρσι με την κατηγορία ότι είχε αποδράσει από τη φυλακή την περίοδο των ταραχών εναντίων του Προέδρου Μουμπάρακ⁶⁶. Την ίδια ημέρα η Αιγυπτιακή στρατιωτική αστυνομία συνέλαβε και τον ηγέτη των Αδελφών Μουσουλμάνων, Μοχάμεντ Μπαντίε, με την κατηγορία ως υπεύθυνου για τον θάνατο διαδηλωτών. Σε ηχογραφημένο μήνυμά του, ο Μόρσι κάλεσε τους οπαδούς του να υπερασπιστούν με κάθε τρόπο τον δημοκρατικά εκλεγμένο Πρόεδρό τους. Η πραγματικότητα είναι, ότι κατά τη διάρκεια της Προεδρίας του, ο Μόρσι απέτυχε να διευθετήσει σοβαρά προβλήματα της Αιγυπτιακής οικονομίας και της κοινωνίας, επικεντρώθηκε στην εγκαθίδρυση του δικού του Ισλαμικού καθεστώτος με αποτέλεσμα να συσσωρευτούν πολλά προβλήματα, να υπάρχει έλλειψη καυσίμων και διακοπές στην ηλεκτροδότηση, έλλειψη βασικών τροφίμων και αγαθών, καθώς επίσης υπήρξαν πολλές και αιματηρές αντικαθεστωτικές διαμαρτυρίες και επιθέσεις εναντίων αλλόθρησκων μειονοτήτων. Οι υποστηρικτές του Μόρσι, ωστόσο, ισχυρίζονται ότι κληρονόμησε πάρα πολλά προβλήματα από το προηγούμενο καθεστώς και ότι θα έπρεπε να αφηθεί να ολοκληρώσει τη θητεία του ως το 2016, καθώς και το έργο για το οποίο δημοκρατικά εκλέχθηκε. Αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι με το που

⁶⁶ Hubbard (July 11, 2013)

εκδιώχθηκε ο Μόρσι από την Προεδρία της χώρας, σχεδόν αμέσως αποκαταστάθηκε η ροή τροφίμων και καυσίμων στην αγορά, ίσως να δικαιολογεί, τουλάχιστο εν μέρει, την πλευρά Μόρσι ότι η Προεδρική του θητεία υπονομεύθηκε από παράγοντες και συμφέροντα του συστήματος Μουμπάρακ⁶⁷. Η εκδίωξη Μόρσι από την εξουσία είχε προεκτάσεις και στις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Μετά την αποπομπή Μόρσι ακυρώθηκε η είσοδος της χώρας στην Αφρικανική Ένωση, και μεταβλήθηκαν οι ισορροπίες που είχε δημιουργήσει το Ισλαμικό καθεστώς των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Επηρεάστηκαν οι σχέσεις της Αιγύπτου με την Παλαιστινιακή Χαμάς που ουσιαστικά ασκεί τον έλεγχο στη Λωρίδα της Γάζας. Η Αίγυπτος προχώρησε στο κλείσιμο του μοναδικού περάσματος που υπήρχε για τα δύο εκατομμύρια κατοίκων της Γάζας να επικοινωνούν με τον υπόλοιπο κόσμο, του περάσματος της Ράφα. Επίσης, επηρεάστηκαν δυσμενώς και οι σχέσεις της Αιγύπτου με την Τουρκία. Η Τυνησία εξέφρασε την διαμαρτυρία της για την ανατροπή Μόρσι. Σημαντική ήταν και η μεταστροφή της χώρας απέναντι στον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία. Ενώ το καθεστώς Μόρσι είχε στηρίξει ανοικτά τις αντικαθεστωτικές Ισλαμιστικές δυνάμεις που μάχονταν εναντίων του Προέδρου Ασσάντ, το νέο καθεστώς αποφάσισε να κρατήσει ουδέτερη στάση ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Οι μόνες σχέσεις που δεν επηρεάστηκαν ήταν οι σχέσεις μεταξύ της Αιγύπτου και της Κίνας. Η Κίνα έχοντας σημαντικό ναυτιλιακό και εμπορικό ενδιαφέρον για τη χώρα λόγω της Διώρυγας του Σουέζ, είχε προχωρήσει σε πολλές συνεργασίες με το καθεστώς Μόρσι και απρόσκοπτα συνεχίστηκαν και με τη νέα κατάσταση⁶⁸.

6.1 «Επανάσταση» ή «Πραξικόπημα»

Εκεί που υπήρξε εμφανώς αμηχανία απέναντι στις πολιτικές εξελίξεις στην Αίγυπτο, ήταν στη στάση των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που κράτησαν στάση αναμονής μέχρι να δουν την αντίδραση του Αιγυπτιακού λαού απέναντι στο νέο καθεστώς καθώς και τη στάση του νέου καθεστώτος απέναντι στα δικά τους ιδιαίτερα συμφέροντα στην περιοχή. Το κεντρικό ερώτημα που καθόρισε και την πολιτική στάση εντός και εκτός της χώρας ήταν το αν η αποπομπή Μόρσι, ενός εκλεγμένου από το λαό Προέδρου, μπορεί να θεωρείται πραξικόπημα ή όχι. Πολλοί

⁶⁷ Hubbard and Kirkpatrick (July 10, 2013)

⁶⁸ Liu (January 2014)

αναλυτές διαφωνούν μεταξύ τους για το αν η πτώση του καθεστώτος Μόρσι ήταν προϊόν στρατιωτικού πραξικοπήματος ή το αποτέλεσμα της ίδιας της πολιτικής του προέδρου Μόρσι. Τυπικά, η ενέργεια ανατροπής του εκλεγμένου προέδρου από τις ένοπλες δυνάμεις παραπέμπει σε πραξικοπηματική πράξη, ωστόσο ο στρατός δεν επιχείρησε να ελέγχει άμεσα την εξουσία διορίζοντας έναν ανώτατο πολιτειακό παράγοντα στη θέση του υπηρεσιακού προέδρου προκειμένου να οδηγήσει σύντομα τη χώρα σε εκλογές. Ιστορικά, η ενέργεια αυτή είναι ασυνήθιστη για πραξικοπηματίες. Σύμφωνα με πολλούς αναλυτές και παρά την σαφή ανάμιξη του στρατού στα πολιτικά πράγματα με την 48ωρη προειδοποίηση προς τον πρόεδρο να διευθετήσει τη νέα εξέγερση ή θα τον ανατρέψουν, ο Μόρσι και η κυβέρνησή του έκαναν ότι περνούσε από το χέρι τους για να καταρρεύσουν. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, το καθεστώς Μόρσι κατάφερε να απομονωθεί από πιθανούς συμμάχους, αδιαφόρησε για την αυξανόμενη λαϊκή διαμαρτυρία, και επικεντρώθηκε περισσότερο στην εγκαθίδρυση του καθεστώτος στο διοικητικό και κρατικό μηχανισμό παρά στην χρήση των δυνατοτήτων τους για την επίλυση των πραγματικών και πιεστικών προβλημάτων του Αιγυπτιακού λαού. Ο ίδιος ο αλ-Σίσι δήλωσε ότι ο στρατός ακολούθησε το λαϊκό αίτημα για απομάκρυνση του πρώην Προέδρου Μόρσι και συνέβαλε ως συντεταγμένος οργανισμός και εγγυητής της σταθερότητας προκειμένου η χώρα να μην ζημιωθεί περαιτέρω από την αναρχία. Ακόμη πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της πολύπλοκης κατάστασης είναι ότι ισλαμικές οργανώσεις όπως η οργάνωση al-Dawa al-Salafiya και ο πολιτικός της βραχίονας το κόμμα Νούρ στήριζαν τον στρατό στην ανατροπή Μόρσι, ενώ η ισλαμική οργάνωση al-Gamaa al-Islamiya στήριξε τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» και τον Πρόεδρο Μόρσι⁶⁹.

6.2 Η Υπηρεσιακή Προεδρία Μανσούρ (4 Ιουλίου 2013-8 Ιουνίου 2014)

Στις 4 Ιουλίου, 2013 την προεδρία της χώρας ανέλαβε ο Αντλν Μανσούρ ως υπηρεσιακός Πρόεδρος. Ο Μανσούρ ήταν πρόεδρος του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου της χώρας και γνώριζε άριστα τις ευαίσθητες θεσμικές αδυναμίες της Αιγυπτιακής Δημοκρατίας. Η προσπάθειά του ήταν να αποφύγει την πόλωση με τους υποστηρικτές της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» που έβλεπαν να παραβιάζεται η

⁶⁹ Al-Awsat (July 6, 2013)

συνταγματική νομιμότητα, από την άλλη έπρεπε να οδηγήσει την χώρα μακριά από την αναποτελεσματική διοίκηση, την διαφθορά και τον κίνδυνο μετατροπής της χώρας σε ένα Ισλαμικό κράτος. Στις 6 Ιουλίου 2013, σε μία προσπάθεια σύγκλισης όλων των εμπλεκομένων παραγόντων και των πολιτικών δυνάμεων, ο Μανσούρ σε σύσκεψη τον υπουργό άμυνας αλ-Σίσι, τον υπουργό εσωτερικών Μοχάμεντ Ιμπραήμ, τους ηγέτες του κινήματος «Ταμαρόντ» και τους ηγέτες του κόμματος Ελευθερία και Δικαιοσύνη. Το κόμμα του Μόρσι της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης αρνήθηκε κατηγορηματικά να συμμετάσχει καταγγέλλοντας ως συνταγματική εκτροπή και πραξικόπημα την ενέργεια εκδίωξης του Μόρσι από την εξουσία. Πολιτικοί αναλυτές εκτιμούν ότι αυτή η στάση του κόμματος Ελευθερίας και Δικαιοσύνης ήταν λανθασμένη διότι τους έθεσε αυτόματα εκτός του πολιτικού φάσματος με το οποίο ο υπηρεσιακός Πρόεδρος συνομιλούσε και διαμόρφωνε το πολιτικό κλίμα και τις εξελίξεις. Η προεδρία Μανσούρ γρήγορα ανακοίνωσε νέες άμεσες Προεδρικές εκλογές για τις 26 Μαΐου του 2014. Η πολυπλοκότητα των πολιτικών σχέσεων στην Αίγυπτο φαίνεται και στην προσπάθεια του υπηρεσιακού προέδρου Μανσούρ να διορίσει κυβέρνηση συνασπισμού και εθνικής ενότητας μέχρι να διεξαχθούν νέες προεδρικές εκλογές. Κάλεσε τον Μοχάμεντ ελ-Μπάραντεϊ, που είχε πρωτοστατήσει στο κίνημα εκδίωξης του Μόρσι από την εξουσία, να αναλάβει πρωθυπουργός. Ο ελ-Μπάραντεϊ είχε προσχωρήσει στο Κίνημα Εθνικής Σωτηρίας (συνασπισμός φιλελευθέρων με αριστερούς) και είχε οριστεί ως εκπρόσωπός τους να συνομιλεί με τις ένοπλες δυνάμεις, το κίνημα «Ταμαρόντ», το Ισλαμικό κόμμα αλ-Νούρ, καθώς και με τους πνευματικούς ηγέτες του Αλ-Αζάρ και της Κοπτικής Εκκλησίας. Με το που πήγε να ανακοινωθεί επίσημα ο διορισμός του ως πρωθυπουργού αντέδρασε το κόμμα αλ-Νούρ και αποσύρθηκε άμεσα η υποψηφιότητά του. Στη συνέχεια ορίστηκε στις 9 Ιουλίου 2013 ως πρωθυπουργός ο Χαζέμ αλ-Μπεμπλάουι ο οποίος είχε και την υποστήριξη του κόμματος αλ-Νούρ. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο προσπάθειας σχηματισμού κυβέρνησης και συνεννόησης μεταξύ των δυνάμεων που συμμετείχαν μαζί στην προσπάθεια αποπομπής Μόρσι, οι υποστηρικτές της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» συνέχισαν να διαδηλώνουν και να διαμαρτύρονται για την παραβίαση της νομιμότητας, χωρίς να μπορούν πρακτικά να ανατρέψουν τετελεσμένες καταστάσεις. Το σημαντικότερο πολιτικό συμπέρασμα είναι ότι ακόμη και υψηλόβαθμα στελέχη της Οργάνωσης δεν μπορούσαν να αντιληφθούν ότι ήδη οι πολιτικές εξελίξεις τους είχαν ξεπεράσει.

6.3 Η Ανάδειξη Σίσι στην Προεδρία της Αιγύπτου

Ο Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι παραιτήθηκε από το στράτευμα στις 26 Μαρτίου 2014 και ανακοίνωσε ότι θα είναι προεδρικός υποψήφιος στις εκλογές της 26^{ης} Μαΐου 2014. Από τις 26 έως και τις 28 Μαΐου 2014 διεξήχθησαν προεδρικές εκλογές στην Αίγυπτο και ο αλ-Σίσι αναδείχθηκε νικητής. Κέρδισε το 93,3% των ψήφων, με μόνο αντίπαλό του τον αριστερό Νασσερικό Χαμντίν Σαμπάχι ο οποίος κέρδισε μόνο 3%, έναντι 3,7% λευκών ψηφοδελτίων⁷⁰. Στην ψηφοφορία, η οποία παρατάθηκε εκτάκτως έως και τις 28 Μαΐου, συμμετείχε μόλις το 46% των 54 εκατομμυρίων Αιγυπτίων ψηφοφόρων, ενώ ο ίδιος ο Σίσι είχε θέσει τον πήχη στην προσέλευση τουλάχιστο 40 εκατομμυρίων ψηφοφόρων⁷¹. Στις προηγούμενες εκλογές στις οποίες αναδείχθηκε πρόεδρος ο ισλαμιστής Μοχάμεντ Μόρσι η συμμετοχή είχε αγγίξει το 52%. Οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» δεν αναγνωρίζουν την νομιμότητα της νέας προεδρικής ψηφοφορίας και καλούν τους οπαδούς τους σε εκλογικό μποϊκοτάζ. Παρά την υψηλή αποχή από τις εκλογές, στις 8 Ιουνίου ανακηρύχθηκε νικητής των εκλογών ο αλ-Σίσι, ενώ κατά πάσα πιθανότητα το Φθινόπωρο του 2014 θα ακολουθήσουν και βουλευτικές εκλογές. Σε ενημερωτικό σημείωμα του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών αναφερόταν ότι στις εκλογές είχαν προσκληθεί ξένοι παρατηρητές οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι εκλογές διενεργήθηκαν με διαφάνεια και ηρεμία. Ανάμεσα στους παρατηρητές βρίσκονταν και εκπρόσωποι των ΗΠΑ.

Μετά την ανάδειξή του στο Προεδρικό αξίωμα ο αλ-Σίσι δήλωσε ότι η Αίγυπτος δεν είναι έτοιμη για την δημοκρατία τουλάχιστο δεν θα είναι έτοιμη για τα επόμενα 20-30 χρόνια, άποψη που είχε εκφράσει και ο Νάσσερ δεκαετίες πριν. Η σταθερότητα κατά τον νέο Πρόεδρο προϋποθέτει την καταστολή της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Όπως σημειώνεται και στον Βρετανικό *Observer*, «...η χαρά της επανάστασης του Ιανουαρίου του 2011 δίνει χώρο σε μία νέα μορφή αυταρχικής εξουσίας ... το ζήτημα είναι πόση ισχύ θέλει να κρατήσει για τον εαυτό του ο νέος ισχυρός άνδρας της Αιγύπτου»⁷². Γρήγορα ο αλ-Σίσι έδειξε ότι έχει μία δική του πολιτική ατζέντα, ξεχωριστή και ιδιαίτερη, σε σχέση τόσο με την πολιτική πρόταση των «Αδελφών Μουσουλμάνων» όσο και με το παλαιό καθεστώς Μουμπάρακ.

⁷⁰ Reuters (1^η Ιουνίου 2014)

⁷¹ Defencenet.gr (29 Μαΐου, 2014)

⁷² Kingley (2014)

Με το που ανέλαβε τα ηνία της προεδρίας, ο νέος Πρόεδρος συγκέντρωσε τα βλέμματα της διεθνούς κοινότητας και την έντονη κριτική της στην δίκη των δημοσιογράφων του καναλιού Al Jazeera του Κατάρ. Το Κατάρ εναντιώθηκε στην εκδίωξη Μόρσι οπότε αυτόματα μπήκε και στο στόχαστρο του νέου καθεστώτος. Στις 23 Ιουνίου, 2014 Αιγυπτιακό δικαστήριο καταδίκασε σε ποινές κάθειρξης επτά ως δέκα ετών τρεις δημοσιογράφους του τηλεοπτικού δικτύου Al Jazeera, με την κατηγορία της υποστήριξης προς τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Στις 5 Ιουνίου ο εισαγγελέας είχε ζητήσει να επιβληθεί στους 20 δημοσιογράφους και υπαλλήλους του καναλιού η ανώτατη ποινή, δηλαδή 15-25 χρόνια κάθειρξης. Οι 16 από αυτούς, όλοι τους Αιγύπτιοι, κατηγορούνται ως μέλη τρομοκρατικής οργάνωσης ενώ οι υπόλοιποι 4, που είναι ξένοι, αντιμετωπίζουν την κατηγορία της διασποράς ψευδών ειδήσεων με στόχο να παράσχουν στήριξη στην Αδελφότητα⁷³. Ο Αιγύπτιο-Καναδός Μοχάμεντ Φάντελ Φάχμι, ο επικεφαλής του γραφείου του Al Jazeera στη χώρα πριν το δίκτυο απαγορευθεί στην Αίγυπτο, καθώς και ο Αυστραλός συνάδελφός του Πίτερ Γκρέστε καταδικάστηκαν σε επτά χρόνια κάθειρξη, ενώ ο Αιγύπτιος Μπάχερ Μοχάμεντ καταδικάστηκε στην ίδια ποινή στην οποία προστέθηκε μια δεύτερη, τριών ετών φυλάκισης, αυξάνοντας σε 10 τα έτη που του επιβλήθηκε να μείνει στη φυλακή. Και οι τρεις δημοσιογράφοι που δικάζονταν παρέμεναν φυλακισμένοι μέχρι να δικαστούν για πολλές εβδομάδες. Στο πλαίσιο της ίδιας δίκης 11 ακόμη κατηγορούμενοι οι οποίοι δικάζονταν ερήμην, ανάμεσά τους τρεις ξένοι, δύο Βρετανοί και μια Ολλανδή, καταδικάστηκαν σε 10 χρόνια κάθειρξη. Οι 16 Αιγύπτιοι κατηγορούνταν ότι ανήκαν σε «τρομοκρατική οργάνωση» (τους Αδελφούς Μουσουλμάνους) και ότι επεδίωκαν να «αμαυρώσουν την εικόνα της Αιγύπτου» και οι 4 ξένοι ότι προέβησαν σε διασπορά «ψευδών ειδήσεων» με σκοπό να παράσχουν υποστήριξη στην Αδελφότητα. Οι δημοσιογράφοι εργάζονταν χωρίς να έχουν εξασφαλίσει από τις αιγυπτιακές αρχές την διαπίστευση η οποία είναι υποχρεωτική για όλους τους εργαζομένους στα μέσα ενημέρωσης στην Αίγυπτο. Οι κατηγορούμενοι κατήγγειλαν επανειλημμένα κατά τη διάρκεια της δίκης τη διαδικασία ως «μεροληπτική» και «πολιτική», ενώ πολλά μέσα ενημέρωσης άρχισαν μια εκστρατεία διακηρύσσοντας πως «η δημοσιογραφία δεν είναι έγκλημα». Το θετικό στοιχείο σε αυτή τη σκληρή απόφαση είναι ότι είναι εφέσιμη. Τρεις ημέρες μετά την απόφαση του Αιγυπτιακού

⁷³ Defencenet.gr (16 Ιουνίου, 2014)

δικαστηρίου, στις 26 Ιουνίου, η υπόθεση πήρε νέα διάσταση στα Ηνωμένα Έθνη. Η Αίγυπτος υπερασπίστηκε το δικαστικό της σύστημα στον ΟΗΕ εν μέσω της διεθνούς κατακραυγής για την φυλάκιση των δημοσιογράφων, λέγοντας σε διπλωμάτες και δημοσιογράφους ότι σέβεται τον ρόλο των μέσων ενημέρωσης και δεν θεωρεί έγκλημα την δημοσιογραφία. Οι ΗΠΑ ζήτησαν την ακύρωση της δικαστικής απόφασης⁷⁴. Από την πλευρά του ο νέος Πρόεδρος αλ-Σίσι δήλωσε ότι δεν θα παρέμβει στη δικαιοσύνη. Ωστόσο σε μία δήλωσή του στις 6 Ιουλίου 2014 ανέφερε «...εύχομαι να είχαν απελαθεί αμέσως μετά τη σύλληψή τους αντί να οδηγηθούν σε δίκη». Η δήλωση αυτή έχει εκληφθεί από πολλούς ως πιθανότητα απονομής προεδρικής χάρης. Έτσι ο πρόεδρος ούτε παρεμβαίνει στη Δικαιοσύνη και για διεθνοπολιτικούς λόγους κάνει χρήση του δικαιώματός του να απονείμει χάρη σε καταδικασθέντες.

Ο νέος Πρόεδρος εξαπέλυσε και μία άνευ προηγουμένου δίωξη εναντίων των Αδελφών Μουσουλμάνων. Αφού έθεσε την Οργάνωση εκτός νόμου, ο ηγέτης της, Μοχάμεντ Μπαντίε, συνελήφθη και καταδικάστηκε σε θάνατο για μια υπόθεση που αφορούσε τις ταραχές οι οποίες σημειώθηκαν στο Κάιρο τον Ιούλιο του 2013 και στοίχισαν τη ζωή σε 10 ανθρώπους. Εκτός του Μπαντίε η ίδια ποινή επιβλήθηκε και σε άλλους 13 κατηγορούμενους στην πλειοψηφία τους ηγετικά στελέχη της Οργάνωσης. Ο Μπαντίε έχει καταδικαστεί και για άλλη μία υπόθεση όταν μαζί με άλλα 700 στελέχη της Οργάνωσης καταδικάστηκαν σε θάνατο τον Απρίλιο από δικαστήριο της πόλης Μίνια. Συνολικά ο ηγέτης της Οργάνωσης είναι κατηγορούμενος για 40 διαφορετικές υποθέσεις και αντιμετωπίζει την ποινή του θανάτου για πολλές από αυτές τις κατηγορίες, όπως εξάλλου και ο πρώην πρόεδρος Μόρσι. Τηρώντας την Αιγυπτιακή νομοθεσία για τις θανατικές καταδίκες θα κληθεί να δώσει την καθαρά συμβουλευτική και όχι δεσμευτική άποψή του και ο Μουφτής της χώρας, προτού αυτές να επικυρωθούν ή να ανατραπούν στην τελική συνεδρίαση του δικαστηρίου.

⁷⁴ Kerry (June 23, 2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η Σημασία της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» στο Περιφερειακό και Διεθνές Περιβάλλον

Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» είχε και εξακολουθεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο περιφερειακό όσο και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Το καθεστώς Μουμπάρακ είχε επιδιώξει, και σε μεγάλο βαθμό είχε καταφέρει, να διατηρεί ισόρροπες σχέσεις με τον Αραβικό κόσμο και με την Δύση. Μέσα από την άσκηση ασφυκτικού ελέγχου και περιορισμού των ακραίων Ισλαμιστικών στοιχείων εξασφάλιζε την υποστήριξη της Δύσης, ενώ μέσα από διπλωματικούς χειρισμούς εξασφάλιζε την σταθερότητα στις σχέσεις της Αιγύπτου με τα υπόλοιπα Αραβικά κράτη. Κατά την περίοδο Μουμπάρακ, η Αίγυπτος έπαιξε πολλές φορές το ρόλο του μεσολαβητή προσφέροντας τις καλές της υπηρεσίες στη διευθέτηση των διαφορών της Παλαιστινιακής Αρχής με το Ισραήλ. Η ισχυροποίηση ωστόσο της Χαμάς στη Λωρίδα της Γάζας μετά το 2008, έφερε την Αίγυπτο απέναντι στην Οργάνωση λόγω των σχέσεων που αυτή διατηρούσε με την Μουσουλμανική Αδελφότητα της Αιγύπτου, κύριο αντίπαλο του καθεστώτος Μουμπάρακ. Ωστόσο, ήδη από τις αρχές του 2000 (η χρονική συγκυρία έχει μόνο έμμεση σχέση με τις τρομοκρατικές ενέργειες λίγο πριν και μετά την 11 Σεπτεμβρίου του 2001) φαινόταν ότι το καθεστώς Μουμπάρακ άρχισε να έχει σοβαρά σημάδια κόπωσης, λόγω κυρίως της εκτεταμένης διαφθοράς, ενώ αντίθετα ο κυριότερος αντίπαλος του καθεστώτος – η Μουσουλμανική Αδελφότητα – εμφάνιζε έντονα στοιχεία ενισχυμένης πολιτικής δυναμικής. Το γεγονός αυτό δεν πέρασε απαρατήρητο από δυνάμεις, όπως είναι για παράδειγμα, οι ΗΠΑ. Η αύξηση της πολιτικής δυναμικής των «Αδελφών Μουσουλμάνων» δεν ήταν φαινόμενο που παρατηρούνταν μόνο στην Αίγυπτο αλλά υπήρχε αύξηση της δυναμικής της και στα υπόλοιπα Αραβικά κράτη που η Οργάνωση είχε παρακλάδια της. Μέχρι και την άνοδο του Μόρσι στην Προεδρία της Αιγύπτου, σε ολόκληρο τον Αραβικό κόσμο οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» εμφάνιζαν μία ενισχυμένη επιθετική πολιτική δυναμική. Με τα γεγονότα της «Αραβικής Άνοιξης» επικράτησαν ή τουλάχιστο εξασφάλισαν τη συμμετοχή τους στην λήψη αποφάσεων, στην Τυνησία, στη Λιβύη, στα Παλαιστινιακά εδάφη με πολύ ενισχυμένη τη Χαμάς στη Γάζα. Επίσης πολύ δυναμική η παρουσία της Οργάνωσης στο Λίβανο και τη Συρία. Η τάση αυτή ενισχύθηκε με την άνοδο Μόρσι στην

εξουσία. Καθεστώτα όπως αυτό της Σαουδικής Αραβίας αλλά και το Ισραήλ θορυβήθηκαν ότι η Αίγυπτος μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο χώρας στον Αραβικό κόσμο που με δημοκρατικό τρόπο έφερε το Ισλάμ στην εξουσία. Η αμφιλεγόμενη Προεδρία Μόρσι και η πτώση του έφερε σε πολύ δύσκολη θέση τα αντίστοιχα κινήματα σε ολόκληρο τον Αραβικό κόσμο τα οποία αναγκάστηκαν να δώσουν ένα σφοδρό αγώνα επικράτησης γνωρίζοντας ότι η πτώση της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» εντός της Αιγύπτου γρήγορα θα σημάνει και την δική τους πτώση στο εσωτερικό των κρατών τους. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν είναι καθόλου τυχαία η εκλογή αλ-Σίσι στην προεδρία της Αιγύπτου και το ταυτόχρονο ξέσπασμα κρίσης στη Λιβύη και στη Γάζα, με τους Ισλαμιστές να έχουν την πρωτοβουλία των επιθετικών ενεργειών. Αναπόδραστα, λοιπόν, η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» έφερε και μεταβολές στις διεθνείς σχέσεις της περιοχής.

Η ανατροπή Μόρσι και η ανάληψη της προεδρίας ένα χρόνο μετά από τον νέο Πρόεδρο αλ-Σίσι, άλλαξε εκ νέου το σκηνικό, με την Αίγυπτο να χαράσσει μία νέα πορεία συμμαχώντας με άλλα Αραβικά κράτη εναντίων του ακραίου Ισλάμ, ουσιαστικά εναντίων της «διεθνούς» των Αδελφών Μουσουλμάνων, σε ολόκληρο τον Αραβικό χώρο. Ακολούθως, η εξωτερική πολιτική του νέου Αιγυπτίου Προέδρου αλ-Σίσι διαφοροποιείται σημαντικά από την στρατηγική των προκατόχων του. Κρατάει την στρατηγική Μουμπάρακ για ανάσχεση του ακραίου Ισλαμιστικού στοιχείου, αλλά διαφοροποιείται στο γεγονός ότι αυτό το κάνει βάσει ενός Αιγυπτιοκεντρικού σχεδιασμού μην υπολογίζοντας τόσο την άποψη των ΗΠΑ και μη ενημερώνοντας την Ουάσινγκτον για τις κινήσεις του (χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί ο από κοινού με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα βομβαρδισμός θέσεων τζιχαντιστών έξω από την πόλη Ντέρνα της Λιβύης που οι ΗΠΑ ενημερώθηκαν για το γεγονός από τους δορυφόρους τους, με το επίσημο Αιγυπτιακό κράτος αρχικά να αρνείται στην Ουάσινγκτον την συμμετοχή του). Το δεύτερο στοιχείο που τον διαφοροποιεί είναι ότι για να πραγματοποιήσει την στρατηγική του συμμαχεί και με άλλα Αραβικά κράτη με κοινά συμφέροντα (όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και την Σαουδική Αραβία). Δεν ασκεί μία μονομερή στρατηγική, αλλά αντίθετα επιδιώκει τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση των ισχυρών Αραβικών χωρών να επιβάλλουν από κοινού μία νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Μακροπρόθεσμα αυτό μπορεί να σημαίνει ότι η Αίγυπτος περνάει σε μία εποχή ρευστών συμμαχιών με άλλα Αραβικά κράτη ανάλογα

με την στρατηγική της και την στρατηγική των άλλων Αράβων, προσπαθώντας να επιβάλλει τετελεσμένα στον Δυτικό παράγοντα στην περιοχή.

7.1 Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και η Περιφερειακή Ισορροπία

Η εκλογή Μόρσι και στη συνέχεια η αποπομπή του από τις ένοπλες δυνάμεις της Αιγύπτου καθώς και η ανάδειξη αλ-Σίσι στην Προεδρία, είχαν επιπτώσεις όχι μόνο στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής της χώρας αλλά και στις διεθνείς σχέσεις της Αιγύπτου. Κατά την Προεδρία Μόρσι η Αίγυπτος ήρθε κοντά με κράτη και καθεστώτα φιλικά προς τη «Μουσουλμανική Αδελφότητα». Αντίθετα απομακρύνθηκε από καθεστώτα μη φιλικά στην Οργάνωση. Με την ανατροπή και αποπομπή Μόρσι το σκηνικό άλλαξε. Η ανάδειξη του Μόρσι, του πρώτου Ισλαμιστή Προέδρου σε Αραβική χώρα, επηρέασε τα καθεστώτα σε πολλά μουσουλμανικά κράτη. Στην Τυνησία, μετά την εκδίωξη του Προέδρου της χώρας το 2011, το κυβερνών κόμμα *Ennahda* (στενά συνδεδεμένο με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους) βρέθηκε σε κατάσταση πόλωσης με τους πιο μετριοπαθείς πολιτικούς του αντιπάλους. Με την εκδίωξη Μόρσι από την εξουσία στην Αίγυπτο, η Τυνησία κατήγγειλε το νέο καθεστώς ως πραξικοπηματίες και πάγωσαν οι διμερείς σχέσεις. Στη χώρα οργανώθηκε ένα κίνημα αντίστασης στους Ισλαμιστές (αντίστοιχο του Αιγυπτιακού «Ταμαρόντ») που ζητούσαν την διάλυση του Τυνησιακού κοινοβουλίου, την αναστολή του νέου Συντάγματος και την άμεση προσφυγή στις κάλπες. Η δολοφονία δύο αριστερών πολιτικών έδωσε την αφορμή στις αντίπαλες παρατάξεις να κατηγορήσουν το *Ennahda* ότι δεν μπορούσε να ελέγξει την θρησκευτική τρομοκρατία. Κατάφεραν με αυτόν τον τρόπο να ενώσουν την αντιπολίτευση και να κερδίσουν και τη δική τους συμμετοχή στο πολιτικό παιχνίδι.

Εκεί που υπήρξε μεγάλη μεταβολή στη στάση της Αιγύπτου είναι στην περίπτωση της Συρίας, του Ιράκ και του νέου αυτοαποκαλούμενου Ισλαμικού Κράτους, εμμέσως δε και στο ζήτημα της αυτονομίας του Ιράκ. Το καθεστώς Μόρσι είχε ενθουσιωδώς στηρίξει τους Ισλαμιστές που πολεμούσαν το καθεστώς Ασσάντ. Με την πτώση του Μόρσι διακόπηκε η στήριξη προς τους Σύρους αντικαθεστωτικούς και η νέα ηγεσία της Αιγύπτου κράτησε «ουδέτερη» στάση ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Η κρίση της Συρίας επεκτάθηκε και στο Ιράκ όταν το αντικαθεστωτικό Ισλαμιστικό στοιχείο οργανώθηκε και συσπειρώθηκε σε μία Τζιχαντιστική δύναμη που αυτοαποκαλείται «Ισλαμικό Κράτος» και απειλεί με

διάλυση τόσο τη Συρία όσο κυρίως το Ιράκ. Ο νέος Αιγύπτιος πρόεδρος αλ-Σίσι πήρε σαφώς θέση ενάντια στο «Ισλαμικό Κράτος» και τάσσεται κάθετα αντίθετος σε οποιαδήποτε προοπτική διάσπασης της ενότητας του Ιρακινού κράτους. Με αυτή του την απόφαση ουσιαστικά στέλνει και το δικό του μήνυμα για την στάση της Αιγύπτου στην προοπτική ανεξαρτητοποίησης των Κούρδων του Ιράκ.

Ξεχωριστής σημασίας είναι η νέα στρατηγική της Αιγύπτου απέναντι στους Ισλαμιστές-παρακλάδια των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στη Λιβύη και στα Παλαιστινιακά εδάφη. Κυρίως από την πτώση Μόρσι και μετά, η Αίγυπτος αντιμετωπίζει μία ισχυρή πίεση τόσο στα ανατολικά σύνορά της με το Ισραήλ και τα Παλαιστινιακά εδάφη (Λωρίδα της Γάζας και στην περιοχή του Σινά), όσο και στα δυτικά της σύνορα με την Λιβύη. Μετά την εκδίωξη και τη δολοφονία Καντάφι στη Λιβύη, η Λιβυκή «Μουσουλμανική Αδελφότητα» μέσω του πολιτικού της βραχίονα, του κόμματος Δικαιοσύνης και Οικοδόμησης (JCP), συμμετείχε στον κυβερνητικό συνασπισμό με πρωθυπουργό τον «κοσμικό» Αλί Ζειντάν. Τον Δεκέμβρη του 2013 η συμβίωσή τους στην κυβέρνηση αποδείχθηκε αδύνατη. Τον Ιανουάριο του 2014, η ηγεσία του JCP αποχώρησε από τον κυβερνητικό συνασπισμό κατηγορώντας τον πρωθυπουργό Ζειντάν για σχέσεις με τις ΗΠΑ και προσπάθειας του να εκχωρήσει τον έλεγχο της χώρας στον Αμερικανικό παράγοντα. Από την άλλη πλευρά ο Ζειντάν κατηγορούσε το JCP ότι είναι περισσότερο πιστό στις εντολές της Αιγυπτιακής «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» παρά στα συμφέροντα των Λιβύων. Έκτοτε εκτυλίσσεται στη χώρα μία ανηλεής σύγκρουση η οποία έχει προκαλέσει στην Αίγυπτο μεγάλα προβλήματα ασφάλειας. Λόγω της σύγκρουσης, υπάρχει στα δυτικά σύνορα της Αιγύπτου ροή λαθρομεταναστών από την Λιβύη που είναι πολύ δύσκολο να ελεγχθεί από τις Αιγυπτιακές αρχές. Επίσης είναι πολύ συχνές οι επιθέσεις Λιβυκών Ισλαμιστικών οργανώσεων σε μεθοριακά φυλάκια του Αιγυπτιακού στρατού. Ένα ακόμη ζήτημα που απασχολεί την Αίγυπτο είναι ότι στη Λιβύη ζουν και εργάζονται πολλοί Αιγύπτιοι μετανάστες, οπότε είναι εύλογο το Αιγυπτιακό ενδιαφέρον για την τύχη τους όσο εξελίσσεται η σύγκρουση. Πρόσφατα έγινε γνωστό ότι μυστικά η Αίγυπτος μαζί με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα προσέβαλαν με αεροπορικές επιθέσεις θέσεις των Ισλαμιστών στην Λιβύη, και μάλιστα η επιχείρηση εκτελέστηκε εν αγνοία της Ουάσιγκτον.

Από την άλλη πλευρά τώρα, στα ανατολικά σύνορα της Αιγύπτου στην περιοχή του Σινά και στα Παλαιστινιακά εδάφη, πάλι η Αίγυπτος αντιμετωπίζει απειλές εθνικής ασφάλειας. Στην περιοχή του Σινά δρουν Ισλαμιστικές

τρομοκρατικές οργανώσεις που το καθεστώς Μόρσι δεν έκανε πολλά για να τις περιορίσει. Παράλληλα οι σχέσεις των Αδελφών Μουσουλμάνων με την Χαμάς στη Γάζα ενίσχυσαν, υπό το καθεστώς Μόρσι, τον χερσαίο διάδρομο τροφοδοσίας της τρομοκρατίας στο Σινά και τη Γάζα. Το νέο καθεστώς αλ-Σίσι είναι αποφασισμένο να πατάξει τις τρομοκρατικές οργανώσεις που δρουν στο Σινά καθώς επίσης έλαβε μέτρα ώστε να αποκοπεί η Χαμάς από την τροφοδοσία που είχε μέσω του περάσματος της Ράφα. Στην πρόσφατη σύγκρουση Χαμάς και Ισραήλ στη Γάζα, η Αίγυπτος έπαιξε σημαντικό διαμεσολαβητικό ρόλο. Ο πρόεδρος αλ-Σίσι επιθυμεί τη διατήρηση καλών σχέσεων με το Ισραήλ, την ώρα που Αίγυπτος και Ισραήλ έχουν πολλά κοινά συμφέροντα και σχέσεις συνεργασίας (όπως για παράδειγμα είναι η μεταξύ τους ενεργειακή συνεργασία), ενώ παράλληλα καλλιεργεί άριστες σχέσεις με την ηγεσία της Παλαιστινιακής Αρχής και τον Παλαιστίνιο Πρόεδρο Αμπάς. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ως πρώην διοικητής της στρατιωτικής μυστικής υπηρεσίας της Αιγύπτου, ο αλ-Σίσι είχε φροντίσει να μην περάσουν σε χέρια των «Αδελφών Μουσουλμάνων» ευαίσθητα και απόρρητα στοιχεία που αφορούν τα ζητήματα της χώρας με το Ισραήλ και την Παλαιστινιακή Αρχή.

Τέλος, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε τις σχέσεις της Αιγύπτου με το Κατάρ και την Σαουδική Αραβία. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος Νάσσερ, η Σαουδική Αραβία είχε παράσχει στήριξη στη «Μουσουλμανική Αδελφότητα» διότι θεωρούσε τον Νάσσερ στοιχείο αποσταθεροποίησης της τάξης στη Μέση Ανατολή. Όταν όμως η «Μουσουλμανική Αδελφότητα» άρχισε να αποτελεί πολιτική απειλή, η στάση της Σαουδικής Αραβίας μεταστράφηκε και έγινε εχθρική. Το στοιχείο αυτό το εκμεταλλεύτηκε το Κατάρ, το οποίο σε επίπεδο Βασιλικών οίκων έχει ανταγωνιστικές σχέσεις με την Σαουδική Αραβία, και προσέφερε στήριξη στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» με αποτέλεσμα κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών η οποία πολύ πρόσφατα σε επίσημο επίπεδο ξεπεράστηκε. Όταν στην Αίγυπτο ανέλαβε την εξουσία ο Μόρσι, η Σαουδική Αραβία θορυβήθηκε έντονα, αντίθετα από το Κατάρ που πρόσφερε απλόχερα τη στήριξή του στο νέο καθεστώς. Η πτώση του Μόρσι οδήγησε σε ένα νέο πλαίσιο σχέσεων και συμμαχιών, όπου η Αίγυπτος μαζί με την Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν συνασπιστεί σε ένα αγώνα από κοινού αντιμετώπισης της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας» στον Αραβικό κόσμο. Μάλιστα ο Βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας, Αμπντάλα, για να δείξει τη στήριξή του προς τον νέο πρόεδρο αλ-Σίσι πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Αίγυπτο στις 21 Ιουνίου 2014 η οποία συνοδεύτηκε και από ισχυρή

οικονομική βοήθεια προς τη χώρα. Τα ΗΑΕ και η Σαουδική Αραβία εκτιμούν την νέα ηγεσία της Αιγύπτου ως σημαντικό εταίρο στην περιοχή και στον αγώνα τους ενάντια στην «Μουσουλμανική Αδελφότητα» η οποία υποστηρίζεται από την Τουρκία και το Κατάρ⁷⁵. Χαρακτηριστικό των πολύπλοκων συμμαχιών στη Μέση Ανατολή είναι το γεγονός ότι ενώ Αίγυπτος, ΗΑΕ και Σαουδική Αραβία συνασπίζονται ενάντια στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους», την Τουρκία και το Κατάρ, όλοι μαζί συμμαχούν μεταξύ τους εναντίον του Ιράν⁷⁶.

7.2 Η Σημασία της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» στη Διεθνή Σταθερότητα

Παρά την ύπαρξη διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων στις διεθνείς σχέσεις, αυτό που πραγματικά απασχολεί τα επιτελεία που χαράσσουν την εξωτερική πολιτική στα διάφορα κράτη είναι ο βαθμός σταθερότητας στο διεθνές σύστημα έτσι όπως αποτυπώνεται στη ρεαλιστική σχολή σκέψης. Στόχος δεν είναι η ειρήνη, αλλά η σταθερότητα, ακόμη και αν αυτή εδράζεται πάνω σε μία «ισόρροπη δυσαρέσκεια⁷⁷». Όταν αναφερόμαστε στη διεθνή σταθερότητα ουσιαστικά αναφερόμαστε για τη δυναμική που έχει μία περιφερειακή κρίση να μεταβάλλει ή να επηρεάσει το διεθνές σύστημα, ή ποια η σχέση ή τα συμφέροντα των χωρών που εμπλέκονται σε μία περιφερειακή κρίση σε σχέση με τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων. Στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής η μεγάλη δύναμη με ιστορικό ενδιαφέρον και εμπλοκή είναι οι ΗΠΑ με την Ευρώπη να ακολουθεί.

Από την πρώτη στιγμή του ξεσπάσματος της «Αιγυπτιακής Άνοιξης» η στάση των ΗΠΑ ήταν προσεκτικά υπέρ του να αφεθούν τα πράγματα να εξελιχθούν, και ότι το κίνημα των «Αδελφών Μουσουλμάνων», στο βαθμό που μπορεί να συμπεριφερθεί με πολιτικούς όρους, τελικά ίσως να είναι ένας εταίρος με τον οποίο να μπορούν να συνδιαλλαγούν οι ΗΠΑ. Πολύ χαρακτηριστική για τη στάση των ΗΠΑ απέναντι στα πολιτικά πράγματα στην Αίγυπτο είναι μία πρόσφατη σχετικά συνέντευξη τύπου που έδωσαν υψηλόβαθμα στελέχη του *State Department* σε δημοσιογράφους πριν την επίσημη επίσκεψη του John Kerry στην Αίγυπτο. Στις 21 Ιουνίου 2014, υψηλόβαθμα στελέχη του *State Department* διατύπωσαν τις θέσεις των ΗΠΑ απέναντι στις

⁷⁵ Kirkpatrick and Schmittaug (August 25, 2014)

⁷⁶ Roll (2014)

⁷⁷ Kissinger (March 5, 2014) και Σταματάκης (24 Αυγούστου 2014).

εξελιξείς και στο νέο καθεστώς Σίσι⁷⁸. Μεταξύ άλλων είπαν ότι ανησυχούν για την εφαρμογή των νόμων στην Αίγυπτο και γενικότερα για την πολιτική κατάσταση στη χώρα διότι γεγονότα όπως η φυλάκιση δημοσιογράφων και ακτιβιστών, η απουσία δημοκρατικής έκφρασης των διαφορετικών απόψεων, και οι πολιτικές διώξεις δεν συνιστούν ένα καλό πολιτικό κλίμα στη χώρα. Σημείωσαν μάλιστα μετά από σχετική ερώτηση ότι το δικαστικό σύστημα στη χώρα απλά ανταποκρίνεται σε ένα πολιτικό σύστημα έτσι όπως το έχει διαμορφώσει η κυβέρνηση, υποδηλώνοντας ότι οι νόμοι διαμορφώνονται ανάλογα με το πώς προκρίνει η πολιτική βούληση των κυβερνώντων. Δήλωσαν επίσης πως οι ΗΠΑ αντιλαμβάνονται τα σοβαρά προβλήματα ασφάλειας της Αιγύπτου με την δράση τρομοκρατικών ομάδων και του ακραίου Ισλαμιστικού στοιχείου, δηλώνουν ότι θα συμπαρασταθούν στην Αίγυπτο στον αγώνα της ενάντια στην τρομοκρατία, όμως ήταν κατηγορηματικοί σε ότι αφορά την αντίθεσή τους προς την Αιγυπτιακή κυβέρνηση που εξομοιώνει τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» με τρομοκρατικές οργανώσεις όπως η *Ansar Beit al-Maqdis* που δρα στο Σινά. Οι ΗΠΑ θεωρούν τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους» περισσότερο ως μία «πολιτική πρόκληση» για την Αίγυπτο και όχι ως μία απειλή εθνικής ασφάλειας όπως εκτιμά το καθεστώς Σίσι. Τέλος, η Αμερικανική αντιπροσωπεία δήλωσε ότι ανησυχεί για τις μεθόδους και τις τακτικές της Αιγυπτιακής κυβέρνησης να καταστείλει την τρομοκρατία και μάλιστα σημείωσαν ότι οι τακτικές αυτές προκαλούν τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Για τις ΗΠΑ, η κύρια μέριμνα της Αιγυπτιακής κυβέρνησης θα πρέπει να είναι η αντιμετώπιση των κοινωνικών, εργασιακών και οικονομικών προβλημάτων της χώρας – η δημιουργία θέσεων εργασίας, η οικονομική ανάπτυξη, η προσέλκυση επενδύσεων και η εξομάλυνση της κατάστασης ώστε να επιστρέψει ο τουρισμός στη χώρα. Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι και το καθεστώς αλ-Σίσι είναι καχύποπτο απέναντι στις προθέσεις των ΗΠΑ για την περιοχή και φυσικά είναι αντίθετο απέναντι στην πολιτική των ΗΠΑ για συσσωμάτωση των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στο πολιτικό σύστημα της χώρας. Το Αιγυπτιακό στρατιωτικό κατεστημένο αντιμετωπίζει με αυξανόμενη καχυποψία την Ουάσιγκτον, εκτιμώντας ότι οι ΗΠΑ αποτελούν έμμεσα την κινητήριο δύναμη πίσω από το χάος που πλήττει τη χώρα⁷⁹.

Σε ότι αφορά τον Ευρωπαϊκό παράγοντα, κυρίως τις σχέσεις της Αιγύπτου με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η σχέση αυτή περιορίζεται στην προτροπή των Ευρωπαίων

⁷⁸ Senior State Department Official (June 21, 2014)

⁷⁹ Καθημερινή, 19 Απριλίου 2014.

για σταθερότητα και στην χρηματοδότηση δράσεων και οικονομική βοήθεια προς την Αίγυπτο μέσα από τα κλασσικά χρηματοδοτικά πακέτα της Ένωσης για την περιοχή της Μέσης Ανατολής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Συμπεράσματα από την «Αιγυπτιακή Άνοιξη» και εκτιμήσεις για την μελλοντική πορεία της Αιγύπτου.

Η «Αιγυπτιακή Άνοιξη» έχει ήδη καταλάβει ξεχωριστή θέση στην πολιτική ιστορία της Αιγύπτου. Ήταν ένα μεγάλο ιστορικό γεγονός και ένα βήμα μπροστά για το σύνολο της Αιγυπτιακής κοινωνίας. Στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής έχουν συντελεστεί επαναστατικές αλλαγές που υπό διαφορετικές συνθήκες θα απαιτούνταν δεκαετίας για να συμβούν. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι αν και ο στρατός παραμένει κυρίαρχη ελίτ, ο Πρόεδρος της χώρας πλέον θεσμικά εκλέγεται άμεσα από τον λαό. Αυτό το γεγονός αποτελεί μεγάλη κατάκτηση. Ένα δεύτερο ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι ότι μέσα σε περίπου τρία χρόνια δοκιμάστηκε και αναλώθηκε σημαντικό μέρος από το προϋπάρχον πολιτικό δυναμικό της χώρας (πολιτικοί μνηστήρες και «σωτήρες» της Αιγύπτου), τόσο από την πλευρά των «κοσμικών» δυνάμεων όσο και από την πλευρά των Ισλαμιστών. Οπότε ο δρόμος είναι ανοικτός, στο βαθμό που η πολιτική πραγματικότητα της Αιγύπτου το επιτρέπει, ώστε να αναδειχθούν νέοι ηγέτες, νέες ιδέες και κόμματα, κάτι που θα λειτουργήσει υπέρ της δημοκρατικής προοπτικής της χώρας. Ένα τρίτο και εξίσου σημαντικό στοιχείο είναι ότι μέσα από την αμφιλεγόμενη προεδρία Μόρσι αναλώθηκε σημαντικά και η ρητορική της Οργάνωσης «το Ισλάμ είναι η λύση». Φάνηκε ξεκάθαρα σε πολύ κόσμο, τουλάχιστο στην Αίγυπτο, ότι δεν υπάρχει κάποιο σύστημα πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού αυτοματισμού που θα λύσει τα προβλήματα του Αιγυπτιακού λαού.

Ωστόσο, εκεί που παρατηρούνται πολύ μεγάλες μεταβολές είναι στη θεώρηση της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου από το νέο καθεστώς αλ-Σίσι, τουλάχιστο σε αντιδιαστολή με ότι συνέβαινε κατά την προηγούμενη περίοδο υπό το καθεστώς Μουμπάρακ. Ο Πρόεδρος αλ-Σίσι δείχνει αποφασισμένος να ξαναδώσει στην Αίγυπτο τον ηγετικό περιφερειακό της ρόλο, παρά το γεγονός των τεραστίων προβλημάτων που έχουν προκαλέσει η Ιρακινή και Συριακή κρίση καθώς και η δράση του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε (ΙΚΙΛ) στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Οι καταστάσεις δείχνουν ότι η Αίγυπτος περνάει σε μία νέα εποχή και σε κάθε περίπτωση τίποτα πια δεν θα είναι ίδιο στον Αραβικό κόσμο. Κατά το παρελθόν, η σχεδόν απροκάλυπτη παρουσία και ανάμειξη του ξένου παράγοντα στον Αραβικό κόσμο και ιδιαίτερα στην Αίγυπτο ενίσχυσε τον ακραίο ισλαμισμό

εκθέτοντας τις «κοσμικές» κυβερνήσεις στην κατηγορία για υποτέλεια. Στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται, κανείς δεν μπορεί να προεξοφλήσει αν αυτή η πορεία θα οδηγήσει σε περισσότερη σταθερότητα ή αστάθεια, σε πρόοδο ή οπισθοχώρηση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών στη χώρα. Άλλωστε αυτά τα ζητήματα σχετίζονται και από ποια σκοπιά τα εξετάζει κανείς. Τέλος, σε ότι αφορά τις διεθνείς σχέσεις της Αιγύπτου, η εξέγερση του 2011 αλλάζει τους συσχετισμούς χωρίς ωστόσο να αλλάζει τον γενικό προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, ενώ σε ότι αφορά τις ενδο-αραβικές σχέσεις οι συνθήκες που επικρατούν στο ευρύτερο υποσύστημα δεν φαίνεται να επιτρέπουν την δημιουργία στενότερων πολιτικών και οικονομικών σχέσεων, γεγονός που θα ήταν ιδιαίτερα επωφελές για όλα τα Αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής.

ΠΗΓΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- COOK Steven (2009), *Political Instability in Egypt*, New York: CFR Press
- CORDESMAN Anthony (2011), *Rethinking the Arab Spring*, Washington DC: CSIS Press
- DUVERGER Maurice (1985), *Εισαγωγή στην Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- EL-SHERIF Ashraf (2014), *The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures*, Washington DC: Carnegie Press
- GERGES Fawaz (2012), *Obama and the Middle East*, New York: Macmillan Press
- KAPLAN Robert (2004), *Πόλεμος και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ροές
- KHALIL Ashraf (2012), *Liberation Square: Inside the Egyptian Revolution and the Rebirth of a Nation*, New York: St. Martin's Press
- KOPSACHEILIS Vassilis (2013), *The Geo-entrepreneurs Empire*, Limassol: DGE Press
- MIDDLEBROOK Peter (2011), *Re-Thinking the Arab Spring: A Roadmap for G-20/UN Support?*, Dubai: Geopolicity Inc.
- OSMAN Tarek (2010), *Egypt on the Brink: From Nasser to Mubarak*, New Haven: Yale University Press
- SHARP Jeremy (2006), *U.S. Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma*, Washington DC: Congressional Research Service
- VATIKIOTIS P.J. (1984), *Arab Regional Politics in the Middle East*, New York: Macmillan Press
- ZAHID, Mohammed (2012) *The Muslim Brotherhood and Egypt's Succession Crisis: The Politics of Liberalisation and Reform in the Middle East*, London: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ Αλέξης (1991), *Η Αραβο-Ισραηλινή Αντιπαράθεση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ Δ., ΔΕΡΤΙΑΗΣ Π. & ΤΣΙΜΑΡΑΣ Μ. (1959), *Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη

ΚΟΥΤΣΗΣ Αλέξανδρος (1992), *Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη - Τόμος Α*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Πέτρος (2005), *Η Εποχή του Φόβου*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

ΑΡΘΡΑ

ALTERMAN Jon (2000), "Egypt: Stable but for How Long?" *The Washington Quarterly*, 23:4, 107-118

AWAD Marwa and DIXON Hugo, "The art of revolution: Egypt's nonviolent warriors", *The Daily Star*, April 14, 2011

BOUTROS-GHALI Boutros (1984), "The Foreign Policy of Egypt in the Post-Sadat Era", *Foreign Affairs*, 60:4, 769-788

BURNS William, "America and a Changing Middle East", *U.S. State Department Press Release*, May 6, 2013

CHASE Robert, HILL Emily and KENNEDY Paul (1996), "Pivotal States and U.S. Strategy", *Foreign Affairs*, 75:1, 33-51

DIXON Marion (2011), "An Arab Spring", *Review of African Political Economy*, 38:128, 309-316

GAUB Florence (2014), Arab transitions: late departure, destination unknown, *Institute for Security Studies*, 24: 1-4

HASSAN Hamdy & AL RASHEEDY Ahmad (2007), "The Nile River and Egyptian Foreign Policy Interests", *African Sociological Review*, 11:1, 25-37

HUBBARD Ben & KIRKPATRICK David, "Sudden improvements in Egypt suggest a campaign to undermine Morsi", *New York Times*, July 10, 2014

HUBBARD Ben, "Egypt calls for new look at Morsi prison escape in 2011", *New York Times*, July 11, 2013

International Herald Tribune, «Αιτία πολέμου θα είναι το ρύζι και τα σιτηρά», *Καθημερινή*, 13 Μαΐου 2008

IQBAL Razia, "Egyptian writers on the unfinished revolution", *The Guardian*, 18/11/2011

KATULIS Brian, SOFER Ken & JUUL Peter (2013), "Preparing U.S. Policy for the next phase of Egypt's transition", *American Progress Brief Issues*, 3:1-14

KERRY John, “Conviction of Al Jazeera Journalists”, *U.S. State Department Press Release*, 2014

KERRY John, “Remarks with U.N. Secretary-General Ban Ki-moon, Egyptian Foreign Minister Sameh Shoukry, and Arab League Secretary General Nabil al-Araby”, *U.S. State Department Press Release*, 2014

KINGLEY Patrick, “Egypt’s Spring 2014: is the counter-revolution now complete?”, *The Observer*, 22/3/2014

KIRKPATRICK David & SCHMITTAUG Eric, “Egypt and UAE said to have secretly carried out Libya airstrikes”, *New York Times*, 11/8/2014

KIRKPATRICK David, “Chaos in Egypt Stirs Warning of a Collapse”, *New York Times*, 29/1/2013

KISSINGER Henry, “To settle the Ukraine crisis, start at the end”, *Washington Post*, 5/3/2014

KRUGMAN Paul, «Η κρίση των τροφίμων αποδεικνύεται σοβαρότερη της χρηματοπιστωτικής», *Καθημερινή*, 13/5/2008

LEIKEN Robert, BROOKE Steven (2007), “The Moderate Muslim Brotherhood”, *Foreign Affairs*, 86:2, 107-121

LESCH Ann (2011), “Egypt’s Spring: Causes of the Revolution”, *Middle East Policy*, 18:3, 35-48

LIU Ted (2014), “China’s Economic Engagement in the Middle East and North Africa”, *FRIDE*, 173:1-5

MEAD Walter, “Our Failed Grand Strategy”, *The Wall Street Journal*, 24/8/2013

PAWLAK Patryk & GAUB Florence (2014), “The Arab Wars on Terror”, *Institute for Security Studies*, 20: 1-4

Reuters (2014), «Μήνυμα προς Σίσι η μαζική αποχή από τις εκλογές», *Καθημερινή*, 1/6/2014

RIVKIN Charles, “Keynote Remarks at the American Chamber of Commerce Annual U.S.-Egypt Business Council Doorknock Mission”, *U.S. State Department Press Release*, 2014

SELIM Tarek (2006), “Revisiting Egypt’s Energy Policy”, *International Business & Economic Research Journal*, 5:4

Senior State Department Officials, “Background Briefing En Route to Cairo, Egypt”, *U.S. State Department Press Release*, 2014

STEELE Jonathan, “Egypt’s coup: a ruinous intervention”, *The Guardian*, 3/7/2013

TETI Andrea & GERVASIO Gennaro (2011), "Egypt's Second January Uprising: Causes and Consequences of a Would-be Revolution", *IEMed-2011*: 30-36

TETI Andrea, GERVASIO Gennaro (2011), "The Unbearable Lightness of Authoritarianism: Lessons from the Arab Uprisings", *Mediterranean Politics*, 16:2, 321-327

THE ECONOMIST, «Γιατί θα πολεμούσε η Αμερική», *Καθημερινή*, 8/5/ 2014

TIME, «Υπό διωγμό οι χριστιανοί στη Μέση Ανατολή», *Καθημερινή*, 19/4/2014

WRIGHT Robin, "Imagining a Remapped Middle East", *New York Times*, 28/9/2013

Καθημερινή, «Μυστήριο για τις ΗΠΑ ο Σίσι», 19/4/2014

ΚΟΨΑΧΕΙΛΗΣ Βασίλης (2011), «Η Πολιτική Ταυτότητα των Νέων Αραβικών Επαναστατικών Κινήσεων», *Στρατηγική*, 203:110-119

ΣΑΚΚΑΣ Γιάννης, «Η Κρίση του Σουέζ», *Καθημερινή*, 19/4/2014

ΤΣΙΜΑΣ Σταύρος, «Οι Βεδουίνοι έσωσαν την Αγία Αικατερίνη», *Καθημερινή*, 6/4/2014

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ACEMOGLU Daron, ROBINSON James, *10 Reasons Countries Fall Apart*, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/06/18/10_reasons_countries_fall_apart (πρόσβαση στις 2/6/2014)

AL-AWSAT Asharq, *Egypt's Salafists divide over Mursi ouster*, <http://www.aawsat.net/2013/07/article55308633> (πρόσβαση στις 27/6/2014)

BISCOP Sven, BALFOUR Rosa and EMERSON Michael, *An Arab Springboard for E.U. Foreign Policy?*, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1409_academia-egmont_papers_54_u1795_16x24_v2.pdf (πρόσβαση στις 15/6/2014)

BOKHARI Kamran, *Salafism and Arab Democratization*, <http://www.stratfor.com/weekly/salafism-and-arab-democratization#axzz3CK0GbG7l> (πρόσβαση στις 3/6/2014)

COMELLI Michele, *Dynamics and Evolution of the EU-Egypt Relationship within the ENP Framework*, <http://www.iai.it/pdf/dociai/iai1002.pdf> (πρόσβαση στις 30/5/2014)

ELGINDY Khaled, *Egypt in Flux: Don't Forget the Muslim Brotherhood*,
<http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/07/11-egypt-flux-muslim-brotherhood-elgindy> (πρόσβαση στις 13/6/2014)

FILLINGER Eric, *Mubarak Matters: The Foreign Policy of Egypt under Hosni Mubarak*,
<http://aladinrc.wrlc.org/bitstream/handle/1961/7795/Fillinger,%20Eric%202009S.pdf?sequence=1> (πρόσβαση στις 14/7/2014)

FRIEDMAN George, *Egypt: Persistent issues undermine stability*,
<http://www.stratfor.com/analysis/egypt-persistent-issues-undermine-stability#axzz3JbBBBrin> (πρόσβαση στις 13/6/2014)

FRIEDMAN George, *Egypt's Waning Influence*,
<http://www.stratfor.com/geopolitical-diary/egypts-waning-influence#axzz3JbBBBrin>
(πρόσβαση στις 30/5/2014)

FRIEDMAN George, *The Next Phase of the Arab Spring*,
<http://www.stratfor.com/analysis/next-phase-arab-spring#axzz3JbBBBrin> (πρόσβαση στις 13/6/2014)

HELGESEN Vidar, *2012, the Age of the Citizen*,
<https://www.opendemocracy.net/vidar-helgesen/2012-age-of-citizen> (πρόσβαση στις 4/6/2014)

HILAL Leila & ELGINDY Khaled, *Egypt needs a new road map, not just elections*,
http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2011/11/25/egypt_needs_a_new_road_map_not_just_elections (πρόσβαση στις 3/6/2014)

IMF, *International Financial Statistical Yearbook*,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11127.pdf> (πρόσβαση στις 2/6/2014)

KHOURI R., *The Mubarak Trial and the Promise of Justice*,
http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/21248/mubarak_trial_and_the_promise_of_justice.html (πρόσβαση στις 13/6/2014)

LYNCH Marc, *Obama's Arab Spring?*,
http://www.foreignpolicy.com/posts/2011/01/06/obamas_arab_spring (πρόσβαση στις 3/6/2014)

MALIK M., KASSEM O., *The past and future of the Morsi government*,
<http://www.counterpunch.org/2014/01/09/the-past-and-future-of-the-morsi-government/> (πρόσβαση στις 7/6/2014)

MEGUID Nivin, *The economic causes of the Egyptian Revolution*,
[http://dar.aucegypt.edu/bitstream/handle/10526/2710/Economic Causes of the Egyptian Revolution.pdf?sequence=2](http://dar.aucegypt.edu/bitstream/handle/10526/2710/Economic_Causes_of_the_Egyptian_Revolution.pdf?sequence=2) (πρόσβαση στις 30/5/2014)

MOGAHED Dalia, *Deep Runs the Divide*,
http://carnegieendowment.org/sada/index.cfm?fa=show&article=52493&solr_hilite
 (πρόσβαση στις 30/5/2014)

ROLL Stephan, *Al-Sisi's development visions*, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2014C26_rll.pdf (πρόσβαση στις 30/5/2014)

SADJADPOUR K., WEHREY F., *Elusive Equilibrium: America, Iran, Saudi Arabia in a Changing Middle East*, <http://carnegieendowment.org/2014/05/22/elusive-equilibrium-america-iran-and-saudi-arabia-in-changing-middle-east> (πρόσβαση στις 1/6/2014)

SHAMA Nael, *Autopsy of the Morsi Presidency: A Fairly Typical Muslim Brother*,
<http://www.middle-east-online.com/english/?id=60039> (Πρόσβαση στις 2/6/2014)

USAID, *Egypt Strategic Plan Update for Fiscal Years 2000-2009*, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACA516.pdf (πρόσβαση στις 14/6/2014)

ΕΥΡΥΒΙΑΔΗΣ Μάριος, *Οι χάρτες, ο κατακερματισμός και η τραγωδία της αραβικής Μέσης Ανατολής*, <http://ardin-rixi.gr/archives/18075> (πρόσβαση στις 5/7/2014)

ΙΓΝΑΤΙΟΥ Μ., *Χαμός στον ΟΗΕ, κανγας Αιγυπτίων με δημοσιογράφους*,
<http://mignatiou.com/2014/06/chamos-ston-oie-kavgas-egiption-me-dimosiografous/>
 (πρόσβαση στις 3/7/2014)

ΙΓΝΑΤΙΟΥ Μιχάλης, *Δημοκρατία τύπου Σίσι: Ποινές κάθειρξης σε τρείς δημοσιογράφους*, <http://mignatiou.com/2014/06/dimokratia-tipou-sisi-pines-kathirxis-se-tris-dimosiografous/> (πρόσβαση στις 24/6/2014)

ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ Νίκος, *Το παρασκήνιο της σύγκρουσης: Οι τιμές του πετρελαίου*,
<http://mignatiou.com/2014/08/to-paraskinio-tis-sigkrousis-i-times-tou-petreleou/>
 (πρόσβαση στις 25/8/2014)

Department of International Development, *The Arab Spring and Beyond*,
<http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/the-arab-spring-and-beyond-final-report> (πρόσβαση στις 20/6/2014)